



«МАНАС — 1000» МАМЛЕКЕТТИК ДИРЕКЦИЯСЫ  
ИЛИМИЙ-ПРОПАГАНДАЛЫК «МУРАС» ИШКЕР ДОЛБООРУ  
КЫРГЫЗ УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ АДАБИЯТ  
ЖАНА КӨРКӨМ ӨНӨР ИНСТИТУТУ



ЖУСУП МАМАЙ



3-китеп  
ЭПОС

Араб арибишен азыркы кыргыз арибине которуп  
түшүргөн  
КЕҢЕШ ҚЫРБАШЕВ



БИШКЕК  
«ШАМ» БАСМАСЫ 1995

ББК 82.3(2Кн)  
Ж—93

РЕДКОЛЛЕГИЯ МҮЧӨЛӨРҮ:

Айтматов Ч. Т. — төрага	Шаршеев Ш.
Жакиев Б.	Асанканов А.
Жусупов К.	Садыков Б. — жооптуу
Кырбашев К.	катчы
Акматалиев А.	Сарыпбеков Р.

Көркөмдөгөн сүрөтчүсү Р. Исаков

Жусуп Мамай

Ж—93 Семетей: Эпос: 3-китеп /Түз. К. Кырбашев; Сүрөтчүсү Р. Исаков Кырг. Улут. И. А. Б.: Шам, 1995—284 б.

ISBN 5-7499-0003-3

Окурмандар «Семетейдин» 3-китебинен Семетей баштаган баатырлардын Кызылуюк, Мадыкөл дөөлөр жана Мадыкан, Уусангелди, Жубатай сыяктуу душмандар менен болгон кандуу кармашуулары менен кеңири тааныша алат.

Аталган окуялар Жусуп Мамайдын вариантында гана кездешет.

Китеп «Манас» эпосунун 1000 жылдык мааракесине арналып чыгарылды.

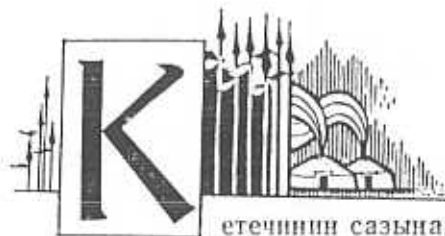
Ж — 4604000000 8—1995  
М 455(11)—95

ББК 82.3(2Кн)

ISBN 5-7499-0003-3

© «Шам» басмасы 1995

БААТЫРЛАРДЫН КЕҢЕШИ, КЫЗЫЛУЮК  
ДӨӨНҮН ЖЕР ЖАЗДАНЫШЫ



етечинин сазына,  
Ай шоолалап тийген кез.  
Жайылган жылкы ичинен,  
Кысырдан ылгап тандады.  
Кысыр калып туу болгон,  
Толтуруп майга жык толгон,  
Тору бээни жайлады.  
Канчоро камбыл туу бээни,  
Чай кайнамада сойду эле.  
Ангычакты Гүлчоро,  
Кемегени ойду эле.  
Бакай менен Семетей,  
Кенеш менен болду эле.  
Көмкөрмөлүү казанын,  
Кемегеге астырып,  
Арчадан чапкан сузгуну,  
Эт котортуп бастырып.  
Калтырбастан эт чийки,  
Эки демеп бышырып.  
Тан агарып атканда,  
Койбой туурап жеп болуп.  
Жайдактаган аттарды,  
Жетелешип откоруп.  
Булдар минтип жатканда,  
Кара чаар миңген аты бар,  
Калды бирөө кез болуп.  
Жакындан чыгып жалтаарып,

Кайра тартып качкынча,<sup>1</sup>  
Карап турган Капчоро,  
Ыргып минип атына,  
Кармап алды куткарбай,  
Чаап чыгып астына.  
Чаар атчан ушул жан,  
Казактан келген бир адам,  
Семетей, Бакай, Капчоро,  
Кеп кылбай турду баарысы,  
Акылга чебер даанасы,  
Алмамбеттин баласы,  
Гүлчоро баатыр кеп сурайт,  
Кеп сураса бек сурайт:  
«Сууту канган атыңдын,  
Жол алып сен шашылдың,  
Кайда бара жатасың?  
Жашырбай ички сырынды,  
Айтчы, баатыр, чыныңды!»  
Гүлчоро сурап болгуча,  
Күйүгүп жаман алдырап:  
«Өз атыңды билдирип,  
Анан кылчы маа сурак!» —  
Деп, ошентип чаар атчан,  
Жооп бербей кеп сурап:  
«Атыңды айтып билгизсең,  
Мен айтып сырым билгизем.  
Сен атыңды айтпасаң,  
Мен сырымды айтпаймын,  
Тирүүлөй жерге киргизсең!  
Атыңды ачык биле албай,  
Айра таанып ала албай,  
Күмөндөнүп мен турам.  
Атым Молдо Күдүрмүн,  
Түн уйкумду бөлгөмүн,  
Күрүлдөктүн куюштан,  
Сегиз күп муруп жөнөдүм.  
Аксакал хан Бакайдын,  
Эр Семетей арстандын,  
Жүзүн качап көрөмүн?  
Хан Чубактын баласы,  
Кайраттуу чоро кабылан,  
Алмамбет уулу Гүлчоро,  
Сен төртөөңсүз мен билсем.

<sup>1</sup> Качкынча — качкынча. Манасча Кызылсуулук кыргыздарга мүнөздүү айрым сөз-өлчөмдүктөрүн сактап айтат.

Жиберди мени Агеркеч,  
Түбүм Алтай элшене».  
Молдо Күдүр айтканда,  
Камындырбай Гүлчоро:  
«Тааныгандай айттың сен,  
Агеркеч жазган кат кана?» —  
Молдо Күдүр олтура,  
Өтүгүн чечип ыргытып,  
Батенин чубап былгытып.  
Оргосунан батектин,  
Катты сууруп алды эле.  
Гүлчорого карабай,  
Бакайга суна калды эле.  
Калмакча жазган кат экен,  
Кыргыздан сөзү жат экен.  
«Окучу, балам Гүлүс» — деп, —  
Хан Бакай айткан чак экен.  
Башынан ылдый сүйрөгөн,  
Жаралуу жылан изденген,  
Кочкор мүйүз чиймекей,  
Колуна кагаз тийгенде,  
Жаттап алган немедей,  
Алмамбет уулу Гүлчоро,  
Шабырата кирди эле.  
Асил кытай Гүлчоро,  
Кырк эки уруу тил билген,  
Тилине кошуп кат билген,  
Каттын көрсө баш жагып,  
Ляккысып жат билген.  
Лтайын жазган кагазы,  
Алты катар кат экен.  
Агеркечке «А» койгон,  
Бакай деген сөзүнө,  
Баш жагына «б» койгон.  
Семетейге «сын»<sup>1</sup> койгон,  
Гүлчорого «кен»<sup>2</sup> койгон,  
Капчорого «кан»<sup>3</sup> койгон.  
Этегине тизмектеп,  
Он алты жерге ари койгон.  
Эстей түшүп Гүлчоро,  
Эп келтирип окуса,  
Эки жүз элүү кат болгон.

<sup>1</sup>, <sup>2</sup>, <sup>3</sup> — Бул жердеги «ын», «ен», «ан» деген араб жазуусундагы тамгалар деп аталышы болуп, с тамбасы «ын», ж тамбасы «ен», к тамбасы «ан» деген аталат.

Андай жазган каттар көп,  
Окушка Гүлүс маш болгон.  
Аягына чыкканда,  
Кептин баарын укканда,  
Жымыйып Гүлүс күлдү эле.  
Кабылан Бакай кеп айтат:  
«Кагылайып, Гүлчоро,  
Баатыраак айтчы» — деп айтат.  
«Окудум катты, абаке,  
Күлкүм келет бир кепке.  
Керимбай бузук болуптур,  
Казактын элин көчүрүп,  
Агеркеч Букар кеткенде.  
Агеркеч кайра келгенде,  
Айлынан кепти угуптур,  
Жапанга жалдап барарда,  
Керимбайга ишенип,  
Куржунда пулуи Үмүтөй,  
Килитин кыркып булуптур.  
Жыйырма миң алтындан,  
Сактаган пулу чачылды.  
Аттангалы камынып,  
Жатыптыр казак бул күндө,  
Керимбай барып келиптир,  
Жапан менен Жилинге.  
Жапандан кырк миң кол алып,  
Кызылуяк дөөнү алып,  
Жилинден жүз миң кол алып,  
Мадыкан деген зорду алып.  
Казактан он миң камданып,  
Жүрмөкчү болуп Таласка,  
Кас сапамак кыялы,  
Олуя азыз Манаска.  
Кат болжолун байкасам,  
Эми он күн калыптыр.  
Эл аттанып басарга!  
Биз ылдамдан желели,  
Айлынан элди козгоптой.  
Армансыз болсун баатырлар,  
Абийрип ачып келели!» —  
Деп Гүлчоро айтканда,  
Канчоро туруп муну айтты:  
«Брас айтат, эр Гүлүс,  
Эбегейсиз, шер Гүлүс.  
Эчтекеден жазганбас,

Эр уулу менен, тен Гүлүс.  
Элге кайра барбайлы,  
Эл жыргасын жай уктап,  
Аларга бүлүк салбайлы.  
Төштүктүн уулу Жоодарга,  
Кошойдун уулу Жалгызск,  
Таласта калды Байтайлак,  
Ал үчөөнө мына бу,  
Күдөр бекти жумшайлы.  
Эп келеби мунум» — деп, —  
Эр Канчоро айтты эле.  
Алматын ийип Семетей,  
Жалтангансын калган шер.  
Учукпай да кеп кылбай,  
Карап турду бир далай.  
Каркылдан сүйлөп ошондо,  
Каспеттүү хан Бакай:  
«Канчоронун кебиине,  
Кошулдум акыл бергенге.  
Бир кишини кем айтты,  
Жедигердин элинде,  
Киши билбес жан эле,  
Кийизбай деген бар эле.  
Мылтык атып, жаа тартса,  
Миң кишиче бар эле.  
Айчүрөк барсын ал жерге,  
Кабар айтсак — деп — турам,  
Капыста жаткан билинбей,  
Кан төгүчү эренге.  
Таластагы кыргыздан,  
Тандан беш миң аламы.  
Жалгызск менен Жоодарга,  
Кокондогу Сыңчыга,  
Кетмен-Төбө шаарында,  
Керекүлдүн уулуна,  
Кочунун арбын келсин — деп,  
Келтирип катты жазады.  
Ээ болуп турсун Таласка,  
Карыса да Жамгырчы.  
Желкемирдин жети уулуи,  
Жедигердин элинде,  
Жети-Суунун улугуи.  
Баарын кел — деп — айталы.  
Букардын ханы Ысмайыл,  
Темир хандын баласы,

Бизден салам кат барса,  
Ысмайыл жатып алабы?  
Чайчүй менен Шаңкайды,  
Келсин дейлик аларды.  
Эп келсе сага, Семетей,  
Элдин санын жүз миңге,  
Бир толтуруп салалы.  
Кыйын айткан Алмамбет,  
Жапандан келген суу кечип,  
Кызылуяк балааны!  
Анжунун ханы Нескара,  
Кечээ сыр коргондо урушта,  
Гүлчоро сойду ошону.  
Жеркендин сайрам сайында,  
Мурадилди Канчоро,  
Өлтүрүп койду Казанда.  
Калмактап чыккан Уушанды,  
Арпанын түзү жайыкта,  
Жалгызек баатыр жайлады.  
Жскече чыгып майданга,  
Ороккырды сойлотул,  
Бала баатыр атанып,  
Байтайлакка даңк калды.  
Капкачанкы кундарын,  
Уруштун чыгым пулдарын,  
Алгалы бизден эсептеп,  
Нескара уулу Мадыкан,  
Кекетип бизге калганбы?  
Канчородоң токмок жеп,  
Качып кеткен Шайымбет,  
Ыйламырап барганбы?  
Керимбайга кошулуп,  
Ал Мадыкан баатырга,  
Арызын айтып салганбы?  
Анжудан арбын кол алып,  
Ачуулапкан Мадыкан,  
Атганып жүрүп калганбы?  
Кара дөңгө Коңурду,  
Эсенке албай салганбы?  
Бул сапаркы урушка,  
Катышпай чүрчүт калганбы?  
Ачык жазып Агеркеч,  
Арбын кошун келсин — деп,  
Ал үчүн кабар салган, бейм?  
Кыйлапы айттым кыдыртып,

Баарына кабар салсак, бейм?  
Баарды келди көп журттун,  
Баарынын колун алсак, бейм?  
Салтанаттуу кол менен,  
Салышар жоого барсак, бейм?» —  
Деп, Бакай хан бир карап,  
Сакалын сылап олтурду.  
Баатырдын уулу канкорун,  
Бала Семей анткорун,  
Кыямына келгенде,  
Кылымдан ашкан манткорун:  
«Канчоро менен хан Бакай,  
Айттыңар сөздү бир далай.  
Алмамбет уулу Гүлчоро,  
Ал олтурду унчукпай.  
Силерге жакса акылым,  
Менин айтар сөзүм мамындай.  
Желдигер бардым башында,  
Эки бала кашымда.  
Кыргыздан жыйнап кол албай,  
Жалгыз өзүм баргамын,  
Жаныма киши албадым.  
Жалтайсаңар баарыңар,  
Жалгыз өзүм барайын,  
Үшү жерде калыңар!  
Эл-журт бизди эр дешет,  
Эңге салып бүлүктү,  
Эрмин — деп айтыш — бейкерек?!  
Калың журт бизди хан дешет,  
Кан төгүлчү күн болсо,  
Калкка салып калбаны.  
Ханбыз — деп — жүрүш не керек?!  
Ала келбей мен өзүм,  
Эндекей келин калымын,  
Болсо жакшы ал эле,  
Атамдан калган жоо белек.  
Жолуна сайыч уруштун,  
Айыгы алтын туу, желек!» —  
Деп, Семетей айтканда,  
Алмамбет уулу Гүлчоро,  
Кайгырып ичтен турса да,  
Кара күчкө калп эле,  
Каткырыгын салганы.  
Калгадай кашка тиш,  
Кашкайып чыга калганы:

«Абакем айткан ырас сөз,  
Төгөрөктүн төрт бурчун,  
Алты бөлүк дүйнөнү,  
Айланып келиш кыйын кеп.  
Биз камышып болгунча,  
Кылкандай найза көк желек,  
Кызылуяк дөө келет.  
Эрлерге кабар салгынча,  
Эр жыйылып болгунча,  
Эр көкүрөк жаш камап,  
Баштаган аскер жүз миң жан,  
Эр Мадыкан ал келет.  
Арып-ачып келген жоо,  
Эл жыйылып болгунча,  
Элиди тепсеп ал кетет!  
Ат-Башы, Нарын шаарынды,  
Кара кыргыз калкынды,  
Талап алып четинен,  
Чыгарбайбы тарпынды!  
Кетмен-Төбө, Жасынды,  
Чыгыш жагы Эркеч-Там,  
Ойдун, түздө Коконду,  
Кол жыйылып болгунча,  
Мыздай кошпойт ошону.  
Баарысы колдон кеткенде,  
Боло албай шайың бошоочу.  
Зордук менен баш ийген,  
Зомбулуктан тынч жүргөн,  
Жедигер караан болобу?!  
Чайчүй, Букар, Шанкайлык,  
Анда келбейт айлына.  
Келмек түгүл ошолор,  
Жолобой качат жаныңа.  
Мен кошулдум бул жерден,  
Баралы — деп — алдына.  
Абакем айткан акылга,  
Арбагына сыйынып,  
Атабыз Манас баатырга!  
Кеткинче барып көрөлү,  
Ажал жетсе өлөлү.  
Элге бүлүк салдырбай,  
Кызылуяк, Мадыкан  
Бир беттешип көрөлү.  
Кыйын да болсо Кызыл дөө,  
Карып калган киши окшойт.

Кырмызы шаанын Мурадия,  
Как ошончо бардыр ал.  
Керимбай менен Үмүтөй,  
Өзүбүзгө маалым жан!  
Мадыкан атын уккула,  
Сонордоку бүркүттөй,  
Мен ошого кызыгам.  
Бүтүлүү тоо болсо да,  
Бир бүлүнтүп буздурам.  
Карыя Бакай, Хан Семей,  
Мен экөөңдү кош кылам.  
Күүлөнгөн экен анжулар,  
Торопоюн тоздурам!  
Ар качан арка тирегим,  
Эр Каччоро сен турсаң.  
Сакалы аппак кебездей,  
Саадагы кырк кез хан Бакай,  
Тууга ээлик сен кылсаң.  
Ала-Тоодой залкайып,  
Адамзаттан заты артык,  
Абакем Семей али турсаң!  
Агеркеч жазган катында,  
Коңурбайдын аты жок.  
Кордукту салчу жоо ошол,  
Мунун кол катышкан наркы жок.  
Кангайдан калмак бузулбай,  
Хан Коңурбай кол жыйбай,  
Калгандары канчалык?  
Кызылуяк, Мадыкан,  
Кыралбайт карчаш анчалык.  
Хан Коңурбай кошулса,  
Элчилешип сүйлөшүп,  
Анан элди жыялык.  
Кошулбаса Коңурбай,  
Уруштун дайны жок туруп,  
Кошун курап, кол жыйнап,  
Тышкарыдан кол сурап,  
Журтту упурак кылбайлык.  
Жок сөздү айтып жобурап,  
Жоодон коркуп калгансын,  
Ушул жерде турбайлы,  
Карагүлдүн өлүгүн,  
Хан Коңурга туйгузбай,  
Калган жоону жайлайлы!  
Күрүлдөктүн куюшка,



Биз баралы беш күндө,  
Биз көрбөгөн жер экен,  
Абакем жолун билбесе.  
Көөрүктүүнү кырында,  
Көк-Жаңгактын адырда,  
Калмактардын жылкысы,  
Карагул айдан баккан мал,  
Байкасам бүгүн ушунда.  
Калган элди аралап,  
Казактан төрт, беш бала таап,  
Тогуздун айы он беши,  
Жылкыны Күдүр айдаса.  
Алысың жылкым кана — деп,  
Хан Коңурбай дооласа,  
Жылында алма берем — деп,  
Баскан мөөрү бар эле,  
Айтабыз алтын кана — деп?  
Жылкы колго тийгенде,  
Хан Коңурбай калчага,  
Жооп айтыш арзан кеп!  
Чакырып баарын келгиндей,  
Куйткулап күүлөп казакты,  
Көчүрбөсө башка эл.  
Ак калпак кыргыз калган журт,  
Жан жыргатып жай жатып,  
Жанынан тойгон думманга,  
Биз баралы кан чачып.  
Салгылашып көрөлү,  
Маңдайдап терди агызып.  
Эл багалы жыргатып,  
Өз үйүнө жаткызып.  
Аттаналы, жүрү» — деп, —  
Эр Гүлчоро муну айтып.  
Үзөңгүгө бут артып,  
Жалпы минди атына.  
«Күдүр бекти калгың — деп,  
Эчки тартып батышка,  
Кызыл-Жар, Семей, баргың — деп.  
Болумдуу тың баладан,  
Төрт, бешти жыйнап алгың — деп.  
Кабарлап туруп биз жакты,  
Каңгайлыктын жылкысын,  
Калтырбай айдан жангың» — деп.  
Күдүр бекти таштады,  
Күрпүлдөктүн куюшка,

Желе-жорто бастырсак,  
Эрте басып, кеч жатсак,  
Сегиз күндө жетебиз.  
Селдей болгон аскерге,  
Жер жайнаган көп элге,  
Баштаймын жолун, балдар» — деп, —  
Абаң Бакай жөнөдү.  
Таң сүзүлүп агара,  
Аралашып кошо ага.  
Аттарга минип камына,  
Кечкурунку бүрүлдө,  
Таанылбас киши күүгүмдө,  
Тамак ичип жайланып,  
Төрт кашка кетип баратат,  
Чоң Инген тоосу айланып.  
Сегизинчи күнүндө,  
Күн козу түш кезинде,  
Чыгып келди төрт берен,  
Ача моюн бир белге.  
Чыга калса мойнокко,  
Жээрде кашка жайдак бээ,  
Байлалуу турат туу белде.  
«Адам бар жерге келдик» — деп, —  
Жээрде бээни көргөндө,  
Имерилип турду эле.  
Алгычакты бир бала,  
Ээрчиткен тайган ити бар.  
Көтөргөн мылтык, канканы,  
Чыга калып жандоодон,  
Төрт беренди көргөндө,  
Жүрөгү чыга жаздады.  
Коркконунан ал байкуш,  
Үстү жаккы ак тоого,  
Сары ала таш чоң зоого,  
Жан соогалап качнады.  
Кадам таштап, бут серпиң,  
Бери карай баснады.  
Көрүп туруп Гүлчоро,  
Колун булгап чакырды:  
«Кел бери, — деп — чакырса», —  
Төрт берендин басканы.  
Баратын Бакай айтканы:  
«Көргөмүн жолун ишбердин,  
Ааламга аты таралган,  
Амырдын суусун үч кентим.

Бечара байкуш мергенчи,  
Жүгүргөнчө шашылды.  
Жакын кирип келгенде,  
Төрт берендин айгыше,  
Айдай жүзүн көргөндө,  
«Абаке», — деп чакырып,  
Бакайдын аты айтылып.  
Андан башка кеби жок,  
Токтоп калды апкаарып.  
Кыя карап Канчоро;  
— Кел, Жээнбай, келгин — деп,  
Эмине кылып бул жерге,  
Капкан, тузак көтөрүп,  
Не жумушка келдиң — деп?  
Бөрү токой, көк талаа,  
Үч-Каркыра адырда,  
Бештен киши кемибей,  
Жүрүчү эле жанында.  
Көтөрүп тапкан жүрөсүң,  
Бу жерде кандай жүрүшүң?  
Келчи жакын жаныма.» —  
Канчородон кеп угуп,  
Алдагаткан Жээнбай,  
Арстандарга жоолугуп,  
Бышактан ыйлап бир далай,  
Бир убакта соолугуп.  
Улутунуп, үшкүрүп,  
Жанына келип булардын,  
Олтурду анан үншүйүп.  
Кылчайып карап хан Семен:  
«Жаш кабылан Канчоро,  
Бул Жээнбай кайсы элден?  
Атынан айтып чакырдың,  
Тааныйсыңбы муру сен?» —  
Канчоро жооп бергинче,  
Палаң-пастан дегиче,  
Жээнбай сөзгө келди эле:  
«Айсалкышдын кызынан,  
Казакта жүрүп туулган.  
Али Жамгырчы баатырдын,  
Жээнинин жээни элем.  
Өзүмдүн атым Жээнбай,  
Эр Семетей, не болдуң,  
Мен жээниңди тааныбай?  
Дайынсыз киши мен эмес,

Али Жамгырчы таайым бар.  
Бирге жүргөн, бирге ойноп,  
Бирге өскөн чүкө ойноп,  
Жатса, көпсө бир жүргөн,  
Канчоро менен Гүлүстөн,  
Күнөскө ууга келгенде,  
Үйүмдө далай жүрүшкөн.  
Кыштайым күнөс күнгөйүн,  
Жайлайым Текес тескейин.  
Жүрүчү элем эркимче,  
Өткөн жылы жазында,  
Ишим кетти тескери.  
Күнөскө барып кыштабай,  
Түлкүсүнө кызыгып,  
Каркыранын адырда,  
Бүркүт салдым мен кыштай.  
Түлкүгө бүркүт салганда,  
Бүркүт кара, кар ашпак,  
Түлкү кызыл өзүмө,  
Сулуу кыздай көрүнүп.  
Сегиз найза өңөрүп,  
Баатыр бүркүт кызытып.  
Күндө алдырып түлкүнү,  
Наспей тартып, бөрк ыкшап,  
Жүрүптүрмүн кеңгиреп.  
Бүркүт учпай жаз келди,  
Калыпмын казак ичинде,  
Жалгыз үйлүү кыргыздын,  
Маанайы элден бас келди.  
Чогулду казак элдери,  
Каркыранын түзүнө.  
Көп жыйналып эл келди,  
Керимбай бөлүп бийлерди.  
Сен, Жээнбай, үйүнө,  
Кетип калгын турба — деп,  
Кубалап мени жиберди.  
Топ тарады, эл кетти,  
Эки күп өтүп, үчүндө,  
Көчкүнүң — деп, — Жээнбай,  
Алты, жети эр жетти.  
Үйүмдүн сыйрып тутуусун,  
Эркектерге бүктөттү.  
Он эки атаң төөм бар,  
Комдолуу атаң төөлөргө,  
Бар дүнүйөмдү жүктөттү.



Алдына түштүм көп көчтүн,  
Көркөмүн көрдүм көп жердин.  
Эки ай көчүп бир тынбай,  
Амырдын агын боюна,  
Чоң Ингендин тоосуна,  
Күрпүлдөктүн куюшка,  
Айдап келип коңдурду.  
Жээнбай качып кетет — деп,  
Эки үйлүү коңшум бар.  
Өзүм менен үч элем,  
Казактарга кайтартты,  
Төрт күн жаттык былк этпей.  
Бээ байлабай, мал саабай,  
Кара чай менен нан жедик,  
Тээ Анжыяндын сартындай!  
Күн алтыга жеткенде,  
Үмүтөй менен Керимбай,  
Жыйнады элди жайма-жай.  
Байлардан алтын дилде алды,  
Мен Жээнбай шордуудан,  
Сегиз атан төө алды.  
Төөмдү алса жөн албай,  
Ком-чомумду кошо алды.  
Ком чыгышнай төөлөргө,  
Үйүмдө үзүк жок калды.  
Аргамжы, жибим бүт алды,  
Кыштай бүркүт салуучу,  
Эки атымды кошо алды.  
Кол, буту жок жыландай,  
Сойлотуу мени таштады.  
Жээнбайын бул күндө,  
Мүлжүгөн баш баштады!  
Айлам кетти меники,  
Ээрчитип тайган ит алдым.  
Эки бала, бир катын,  
Аш таба албай саргардым!  
Капкан жайдым кыймага,  
Ачканын аңы жүрбөйт — деп,  
Эч нерсе түшпөй кыйлага.  
Асынын мылтык кийикке,  
Ар күнү чыгам бийикке.  
Көөнүм тартып, аң изден,  
Бүгүн келдим бул жерге.  
Талабы келип оңунан,  
Арылып шорум маңдайдан.

Эне төркүн, арстандар,  
Учурап калдың алдымдан!  
Өткөн жылы жай жаттык,  
Кыштай мында кыштадык.  
Жайдын күнү үч мезгил,  
Күн жаайт экен бул жерге.  
Кыштын күнү беш мезгил,  
Кар жаайт экен бул жерге.  
Эки күн жарык жаркырап,  
Күн тийбейт экен тегеле!  
Эки катар тон кийсе,  
Токтобой киши титирейт.  
Жайдын күнү кол үшүйт,  
Териден мээлей кийбесе!  
Быйыл жаздын алдында,  
Кызылуяк дөө келди.  
Кырк миң аскер кол келди,  
Копогу менен жүдөтүп,  
Түгөтүп болду бул элди!  
Аздык кылып Кызыл дөө,  
Манжудан келди Мадыкан.  
Артындакы аскери,  
Кем эмес бирөө жүз миң жан.  
Үмүтөй менен Керимбай,  
Санатын он миң толтуруп,  
Эр жыйнады казактан.  
Эми үч күндө аттанып,  
Таласка бармак бул жактан!  
Жолуктубу сиздерге,  
Мага коңшу жүрүчү,  
Молдо Күдүр байкушту,  
Агеркен мындан атказган?  
Кызыл дөө менен Мадыкан,  
Үмүтөй менен Керимбай,  
Шек албады аяктан.  
Шек алып калса кокустан,  
Чантырмак киши артынан.  
Желмогуздай Кызыл дөө,  
Чоңконун бою бир дөбө.  
Ырайым кылар түрү жок,  
Кол салышса бирөөгө,  
Манжудан келген Мадыкан,  
Ал канырдын мен айгсам,  
Узун эмес анчалык,  
Жоопойбойт киши анчалык.

Орто бойлуу, сом белдүү,  
Кара мүртөз, таш жүрөк,  
Таамай каман түспөлдүү.  
Мандайында жалгыз көз,  
Кыянга толгон көл өңдүү.  
Ыраңы башка адамдан,  
Кыш куураган чөп өңдүү.  
Өзүнө окшош доңуздуң,  
Мингени шумдук Көк бука,  
Как тумшуктун үстүндө,  
Жалгыз мүйүз ую бар.  
Эсинен мурун камышып,  
Челий турган жайы бар.  
Эсинен бетер кан ичме,  
Эби жок жаман малы бар.  
Жүз элүү миң аскерге,  
Жүрөгү курч эки эрге,  
Келипсизер төрт берен.  
Келбес бекен алыңар,  
Тил алсаңар баарыңар,  
Таласка кайра жаныңар.  
Арбын аскер, кол жыйнап,  
Утур чыгып алдынан,  
Анан салгылашып багыңар.  
Болбосоңор айтканга,  
Талкалап жеп койгудай,  
Кызыл дөөнүн каары бар.  
Өцөргөн чокмор алдында,  
Көзүм көргөн бир ишти,  
Күчүн чочко билгизди.  
Чатырынын жанында,  
Өзү чакыр таш дөбө,  
Туручу эле кышында.  
Кечээ көктөм маалында,  
Эриккенде Кызыл дөө,  
Чокморун күүлөп колго алды,  
Таш дөбөнү бир салды.  
Чокморун тартып алганда,  
Кумдай болуп чачылып,  
Дөбөнүн орду казылып,  
Таштан неме жок калды.  
Көзүм көрдү чоккону,  
Көрмөк тургай мен мурун,  
Укпагам мындай балбанды!  
Бирок буга Мадыкан,

Өз оюнда арданды.  
Ушу дагы ишти — деп,  
Мандайында кырчакка,  
Жалама жалтак ак ташка,  
Төрт бута келет бийиги,  
Эчки чыгып жатчу эле,  
Өзү эңкек зоо эле.  
Басып барып жанына,  
Күбүр-шыбыр дегенсип,  
Көрсөтүп койду уюна.  
Өкүрүн бука жер чапчып,  
Өкүрүгү мээ жарып.  
Челийин көзү кызарып,  
Жалгыз мүйүз башында,  
Ченебей сүзүп түз барып,  
Илип алып мүйүзгө,  
Таштады зоону аңтарып.  
Буканын күчүн көрсөтүп,  
Мадыкан өзү өрөпкүп.  
Көр күчүмдү дегенсип,  
Кубангансын жымыйып,  
Күлгөнү шумдук, түрү суук,  
Шилекей агып ууртуңан,  
Тиштери кара көрүнөт,  
Кабышкан иттей ырсайып,  
Букага минди шапа-шуп,  
Ал балтасын алып кырсайып.  
Бир бакырса түгөлгүр,  
Айылда киши аптыкты.  
Өзү коркок жандардын,  
Узүлүп кетип колкосу,  
Көөдөнүнөн жан чыкты.  
Бооз катындан отузу,  
Бала салып кутулду!  
Тээ мандайда турган арсайып,  
Башын аңнак муз чалып,  
Кереге тарткан тоо эле,  
Кия тартып Мадыкан,  
Балтаны шилтеп жиберсе,  
Сырты тийген жеринен,  
Учуп кетип жөн эле.  
«Балта бел» — деп — ат койдук,  
Күчүн көрдүм ошонун,  
Каарына алса Мадыкан,  
Алдынан кимин тососуң?

Уккан жана көргөнүм,  
Укмуш кулак билгеним,  
Баарын такыр мен дедим,  
Эми өзүңөр билгиле,  
Мындай нары калганын.  
Арбагы эбеп жөлөйт ко,  
Биз айталык Манас оорагын.  
Силерди көрдүм, баатырлар,  
Мен үйүмө барайын.  
Эл жатканда ээрчитип,  
Эки бала, катыным,  
Казан, чөмүч көтөрүп,  
Алтүндө келе калайын.  
Казан асып, суу куюп,  
Чай кайнатып берүүгө,  
Мен жээниңер жарайын» —  
Деп, токтолду Жээнибай.  
Анын кеби укканда,  
Жергелей тартып төрт баатыр:  
«Айтканың ырас Жээнибай,  
Көп кечикпей кайта бар.  
Жылдыз такта мезгилде,  
Катын, балаң ээрчитип,  
Алды жаккы көрүнгөн,  
Талаанын үстү секиге,  
Ошол жерге келе кал.  
Камсыз келбей, камдуу кел,  
Алда кандай күн болот,  
Өзүңө керек буюмуң,  
Калтырбай баарын ала кел.  
Учурашып биз менен,  
Тоюнтуп катын, баланды,  
Сен күнөсүңө бара бер.  
Эки душман беттешсе,  
Эр сайышып кектешсе.  
Солкулдайт да, калкылдайт,  
Токтоно албайт кара жер!  
Жайытта жүрөт арбын мал,  
Төөгө жүгүн артып ал.  
Катының менен экөөңөр,  
Тандап эки атты ал.  
Бүгүн алың келе албайт.  
Эртеңки түнү жолго сал.  
Кааласаң баргың күнөскө,  
Кааласаң баргың Таласка.

Тыңчылыктуу жер десен,  
Көчүп баргың Нарынга.  
Жүзүң тайбай, кадыр таап,  
Сен жүрөсүң, Жээнибай,  
Жалгызектин алдында.  
Барар болсоң каерге,  
Акылыңды токтогуп,  
Анан келгин алдыма.  
Сен келгиче кечикпей,  
Кат жазамын камына.  
Баруучу жерин чын айтсаң,  
Сен баруучу жериндин,  
Атын жазып беремин,  
Актай калган жайына».  
Семетей мындай айтканда,  
Токтоло калып Жээнибай:  
«Кагылайын, хан төрөм,  
Эки ооз айтар кебим бар.  
Кеткин — дедиң — мени сен,  
Кыргыздын уулу дедиңби?  
Турайын десем болбодун,  
Чай кайнатып бере албай,  
Ачка коет дедиңби?  
Жаман катын, жаш бала,  
Өлүп кетсе урушта,  
Кангырап жалгыз калат — деп,  
Менин камым жедиңби?  
Урматында өзүңдүн,  
Узай кетип калайын.  
Кат жазып кагаз маа берсен,  
Текести ээлеп алайын.  
Ар жагы Текес, Кулжа бар,  
Бер жагы Тон, Ысык-Көл,  
Башкы жагы Музарттан,  
Чыгыш жагын кош жылгаң,  
Жала жемин түрлүүлөр,  
Чыгат экен көп анда.  
Арык казып, суу койбой,  
Бышат экен айдаса,  
Өзүн берсен өтүнүп,  
Мен жатайын ал жайда.  
Жээнибайдын эли — деп,  
Айтылып калсын ар кайда».  
Айтканын кабыл алыптыр,  
Лябай катты жазыптыр.

Текестин аяк жагында,  
«Жээнбай жайлоо» деген жер,  
Ушул кептен калыптыр.  
Колуна жазган катты алып,  
Кошму түтүн көп болуп,  
Қороого кайкап, кой толуп.  
Сандап жылкы саагандай,  
Көңүлүндө кош болуп.  
«Кош эмесе — деп — коюп», —  
Жээрде кашка бээ менен,  
Желин кетти оштонуп.  
Эми булар нетиптир,  
Жээнбайга көрсөткөн,  
Талаанын үстү секиге,  
Түн ичинде жетиптир.  
Болжогон жерге жеткенде,  
Эл уктаган кездерде,  
Эр от кылып, от жагып,  
Казан асып, муз салып,  
Талаада салар чай кайда,  
Чай ордуна туз салып.  
Қуурган арпа талкандан,  
Қурулай сууга чалдырып,  
Жатмакчы болду берендер,  
Олпакторун жамынып.  
Анда Гүлүс кеп айтат:  
«Қабылан Семей, хан абам,  
Қара чаар жолборсум,  
Ой, Қанчоро, жоромсуң.  
Гүлчоро айтат бир кепти,  
Көөн коюп укқула.  
Жарабаса айтқан кеп,  
Жабырап тилден салғыла.  
Мен барайын кошунга,  
Түндү кара чапанын,  
Чүмкөй жаап башыма.  
Жылдыздан мончок тагайын,  
Шыри алдырып, сыр бербей,  
Манжу менен жапандын,  
Алда кандай сыры бар,  
Анык кабар алайын.  
Жазбай табам мен үйүп,  
Жээнбайды табайын.  
Жээнбайды жиберип,  
Агеркеч менен сүйлөшүп,

Акылдашып канайын.  
Өлбөгөн жанга аш керек,  
Эки-үч төөгө аш жүктөп,  
Жетелетип жээнге,  
Жетип келе калайын.  
Жараса ушул акылым,  
Уруксат берчи, хан Бакай,  
Көп кечпкпей барайын.  
Таң агарып аткыча,  
Даяр болуп калайын».  
Гүлчоро мындай дегенде,  
Күйгүлүктүү Семетей,  
Күрпүлдөп сүйлөй берди эле:  
«Манжудан кабар алганың,  
Анык акыл, Гүлчоро.  
Жапандын сырын тартканың,  
Мунун акыл, Гүлчоро.  
Анан Агеркечке жөлөнүп,  
Төө жетелеп, ун жүктөп,  
Уру киши кептенип,  
Бул айтканың кандай кеп?!  
Кайнаган какан Бейжинден,  
Алыстан келген Алмамбет,  
Ал аш ойлогон жан бекен?  
Атакем Манас, айкөл шер.  
Ошол аш ойлогон эр бекен?  
Өмүр бою аларга,  
Астында жүргөн жол баштап,  
Мына бу Бакай карыя,  
Уру кылган жан бекен?  
Ачка «ден барып, ун алып,  
Айылга түйшүк бир салып,  
Ал эркектин иши эмес.  
Ушинтип эштеп, жан багыш!  
Эртең өөрүң алабыз,  
Кези келсе тапкан мал,  
Жоонуку — деп, — айтышкан.  
Кезегинде баккан мал,  
Жуттуку — деп, — айтышкан.  
Эртең менен болгондо,  
Алып келип соёрбуз,  
Жайылып жаткан көп малдан.  
Чалгынга барсаң, барып кел,  
Кызылуок, Мадыкан,  
Катышпай ага жанып кел.

Айла кылып, жан кыйып,  
Уктап жаткан душманга,  
Түнүндө барып урушуп,  
Тыпчып анын кетирбе!  
Паана издеп келген казактын,  
Ишенип жүргөн эрлерин,  
Көк түздө сайып түшүрүп,  
Көрүнөлү көзүнө.  
Белгилеп уруш туу жайып,  
Беттешип чыгып, эр сайып.  
Бир көрүнсө казакка,  
Өзүнөн өзү жаталбай,  
Казактар калат азапка.  
Кали эле күлүп ырсактап,  
Чөмөрө кийип калпагын,  
Көбү келет кыйшактап.  
Кескен казы, кошкон май,  
Сары кантын кошо алып,  
Табактарын кучактап,  
Алдуусу келет тай союп,  
Алда нечөө кой союп.  
Куушуруп колун келбейби,  
Уурдап келип нан жесең,  
Атаңа наалат келбейби?!  
Абийирден тайып каласың,  
Агеркечке канткенде,  
Аштык бер — деп, — барасың?  
Мадыкан, Кызыл дөөлөрдүн,  
Кыйындыгын көрөйүн.  
Кыялың жаман турасың,  
Былкылдабай сен жаткып!» —  
Семетей айтып болгуча,  
Кайраттуу шер Канчоро,  
Кайраты артык эр чоро,  
Кабыландай каркырап,  
Ачуусу келип аркырап,  
Күүлөнүп сүйлөп Гүлүскө,  
Шашыла сүйлөп чачылат:  
«Баарыбыздын атабыз,  
Баатыр Манас арбагын,  
Түн ичинде жоо алып,  
Канткенде аны сатабыз?!  
Абамдын качат оорагы,  
Аман-эсен жаныңда,  
Арстаның карап турбайбы?

Кечээ Сыр коргондо урушта,  
Хан абам калды туюкта.  
Түн ичинде жоо чепдеп,  
Кыйла жумуш кылдым — деп,  
Жүрүптүрсүн сен ага.  
Жапаңдан келген Кызыл дөө,  
Карыя Бакай, хан Семей,  
Гүлчоро баатыр жолборсум,  
Өтүнөмүн силерден,  
Ушул ишти мага бер!  
Канчорону кызматка,  
Салып коюп урушка,  
Калганыңар жана бер!»  
Эки күндүн артында,  
Кийин болчу урушту,  
Камынын сурап турганда,  
Бек ыраазы болушту,  
Канчородой тууганга.  
Айткан сөздөн жанбаган,  
Айтканын кылбай калбаган,  
Эр Гүлчоро баатырга,  
Кыйып болду бул заман.  
Аттардын ээрин алышты,  
Аккаңкы коюп башына,  
Чыкканактан калышты,  
Чырым уйку алышты.  
Тулилардын чылбырын,  
Кармай жаткан арстандар,  
Таң агарып атканда,  
Тараза жылдыз батканда,  
Тоодо улар чакырын,  
Токойдо элик бакырын.  
Көзү көрдү кыйлаңа,  
Жердин бети ачылып,  
Эр Семетей көкжал шер,  
Канатка чыкты шашылып,  
«Кечээ күнү, кеч келдим,  
Сайышарга жер барбы?  
Карап туруп канаттан,  
Белгилеп коюп келейин,  
Ылайыктуу жер болсо,  
Алдырып барып саяйып,  
Атамдан калган желегим», —  
Дөбөгө чыгып Семетей,  
Төрт тарапка көз салып.

Жайнаган казак, манжуну,  
Жапандан келген кырк миң кол,  
Көптүгүнө таң калып,  
Эк алдында бир талаа,  
Эр сайышчу жерини — деп,  
Чыга калды тандалып.  
Канчоролоп бакырды:  
«Алды жаккы кашатка,  
Атадан калган белекти,  
Абакем ала келген желекти,  
Сайып келгин сен барып.  
Желекти көрүп жапандар,  
Анжу, манжу, казактар,  
Эртеңкече ашыкпай,  
Армансыз чыксын камданып».  
Канчорону жиберип,  
Кайраттуу туулган каракөк,  
Кайра келди залкайып.  
Хан Бакай жатат оорукта,  
Таласында жаткандай,  
Эчтемеден кенебей,  
Эрен кары чалкайып.  
Аш-тамагын беледеп,  
Турган экен Гүлчоро,  
Аскарлуу тоодой заңкайып.  
Тууну сайып кашатка,  
Күндүн мурду чыга элек,  
Кайра жетип келди эле,  
Канчоро баатыр калкайып.  
Ошо күнү Керимбай,  
Жүрөгү туйлап ыргыштап,  
Таң аткыча көз жумбай,  
Үйгө жарык киргенде,  
Ордунан турду жаталбай.  
Желбегей чапан жамынып,  
Эки жеңи салынып,  
Эшикте турса Керимбай,  
Жээнбай калды кабылып.  
Күдүндөп жүргөн Жээнбай,  
«Кетейин» — деп камынып,  
«Кайда бардын, Жээнбай,  
Карбаластап таң атпай?  
Күдүр молдо экөөңөр,  
Күдүндөп калдың тынч жатпай,  
Ийинге мылтык асынып,

Ээрчитип тайган, ит алып,  
Сен кийинке барбагын,  
Бүгүндөн кийин тил алып!  
Кыйшандабай шыбыран,  
Куймулчак кычып жатпасан,  
Кордукка башың саласың.  
Кокуйлатып сабатсам,  
Бир балаага каласың!  
Эл кобо элек таң ата,  
Сени сакчы койбосо,  
Кара кабың көтөрүп,  
Кайсы жакка барасың?»  
Жөн жүргүн деп кекээрлеп,  
Жөн эле жүргөн кишини,  
Керимбай калды такымдап.  
Жан аябай карганат,  
Байкуш Жээнбай такылдап.  
Каңгыра какшап, кан безеп,  
Жалынып турат какылдан.  
Жүрөгү турбай Керимбай,  
Туйлап турат лакылдап.  
Кылчайып артын караса,  
Түшчүлүк алыс кыр ташта,  
Айчыгы алтын кызыл туу,  
Көрүнө түштү көзүнө,  
Күн чагылып жалтылдап.  
Желекти көрүп далайып,  
Бүткөн бою шалайып.  
Жээнбайга кеп кылбай,  
Кайра басып салпайып.  
Үйүнө кирип балпайып,  
Дүрбүсүн алып далпайып.  
Кыйланы кылчу немедей,  
Туш келтирип желекти,  
Тиктеп калды тамтайып.  
Желекти байкап караса,  
Кызыл желек жарашкан.  
Бетине салган ай белги,  
Сары алтындан кадаткан.  
Бир көргөндө кызыл туу,  
Титиретип жалаткан,  
Желекти абдан байкады!  
Баатырдын тазыны желегин,  
Балаа баскан Керимбай,  
Титирек кирип боюна,



Мен менсиген немени,  
Коркунч кирди оюна.  
Байкап турган Жээнбай,  
Үйүнүн келип жанына.  
Чуркап барды Жээнбай,  
Керимбайдын алдына:  
«Ээ, Керимбай, эреним,  
Көп элге тийген керегин.  
Аңчы киши кептенип,  
Дүрбүндү салып, көп тиктеп,  
Токтоно албай сенделдин.  
Казак, кыргыз бир тууган,  
Айта салчы, баатырым,  
Эминси сен көрдүң?  
Көргөнүңдү мага айт,  
Сен айтпасаң, Керимбай,  
Жашырбастан мен айтам.  
Кечээ күнү түш менен,  
Түш кыйыган кез менен.  
Багылдыр этни көтөрүп,  
Келе жатсам таш менен.  
Талаадан көрдүм төрт киши,  
Мен көрбөгөн эл экен,  
Мени көрүп калыптыр,  
Желип келди бир киши.  
Келген киши кеп айтты,  
Ким болосуң — деп айтты?  
Ага айткан кебим бул,  
Ой десе, ой — деп — кол булган,  
Тилим кекеч — деп булган.  
Жооп бербедим түз гана,  
Сөзгө келсем ал жерде,  
Койбостой тирүү көрүндү,  
Боз ала чамбыл таш жерде.  
Жөө жүгүрүп тамтандап,  
Айылга келдим мен аран,  
Эл жатып алган мезгилде.  
Ордуман туруп эртелеп,  
Сени көздөй энтелеп,  
Бара жаткан кезимде,  
Айтайын — деп — мен сизге,  
Эми эле келсем жаныңа,  
Карабай, баатыр, алыма,  
Тилдеп кирдиң жемелен.  
Айбатыңдан жазгандым,

Алдыңдан кайра баскамын.  
Үйүмө барып кире албай,  
Көз айырбай бек тиктеп,  
Дагы айланып Керимбай,  
Сурап бекен — деп тиктеп.  
Жөлөнүп турсам кырчоого,  
Үйгө кирдиң шашылып,  
Эшикке чыктың жүгүрүп,  
Дүрбүндү алып ашыгып.  
Карадың кыйла кыр ташты,  
Байкап туруп ойлодум,  
Катырат — деп, — баатыр не башты?  
Сен тилдесең жемелен,  
Элди басат калтырак.  
Айрыкчасы Жээнбай,  
Эртең менен алдыңдан,  
Басалбай калдым калтырап.  
Менден бетер, Керимбай,  
Сен калыпсың алдырап.  
Коркосуң эмне мынчалык,  
Бүткөн боюң шалдырап?  
Көрүнүп бүтүн калыптыр,  
Кыр ташта желек жаркырап.  
Дүрбү салдың таң менен,  
Мен жүрөмүн ар күнү,  
Таш аралап аң менен.  
Жалтылдаган кыр ташта,  
Тааныдыңбы абыдан,  
Эмне укмуш айтчы сен?  
Бекерге мени тилдедин,  
Айткалы кеңеш алдына,  
Атайын издеп келсем мен.  
Алыстан көрүп желекти,  
Аптыгып үйдө сүрдөдүң.  
Жаным бышык меники,  
Кечээ жүзүн көрүп өлбөдүм!» —  
Деп, божурап Жээнбай,  
Керимбайды какшыктап,  
Сыр алдырбай сөзүнөн,  
Жел чыгарбай бек мыктап,  
Корккон болуп, калп эле  
Өлчөн-сөлчөн жүгүрүп,  
Кайра тартты кычыңдан.  
Бара түшүп кылчайып:  
«Сен сакчыңа айтып кой,

Келип калса Жээнбай,  
Тоспогун — деп — кылайтып.  
Адырга чыга барайын,  
Абыдан кабар алайын.  
Ал алтүндө бир мезгил,  
Сага кабар салайын.  
Киргизбей койсо сакчылар,  
Кетет ко менин амалым?»  
Кетер жаккы жолунун,  
Кеңири ачып эшигин,  
«Жерге киргир жаткып» — деп,  
Желип кетти Жээнбай.  
Ал Керимбай туралбай,  
Нашта кылып, чай ичип,  
Кадимкидей күлүндөп,  
Ашыкпастан жай ичип.  
Адатынча келтирип,  
Куурдак менен май ичип.  
Арагынан ууртабай,  
Үйүнө кирип катынга:  
«Тамак барбы мага» — деп, —  
Эки жеңин жыялбай,  
Не кыларын биле албай,  
Үмүтөйдүн астына,  
Барып кирди Керимбай.  
Эки колу төбөдө,  
Жаткан экен Үмүтөй,  
Ойгоно элек төшөктө.  
Эшиктен кирген Керимбай:  
«Ээ, Үмүтөй, Үмүтөй,  
Не жатасың кебелбей?  
Келип калган окшонот,  
Канкордун уулу Семетей!  
Жүрөгүм туйлап жай бербей,  
Кирпик ирмеп, көз илбей,  
Таң аткыча ойлонуп,  
Уктабадым кенедей.  
Эрте турдум таң менен,  
Таңдын соңун шамалы,  
Жүрүп жаткан маал менен.  
Жээнбай келе жатыптыр,  
Желе жорто аң менен.  
Маектенгим бир далай,  
Суракка тартып ал менен.  
Жаны калбай бүжүндөп,

Кеп кыла албай күдүндөп,  
Алсырады Жээнбай.  
Аңгычакты кылчайып,  
Түштүк жакты карасам,  
Көк талаанын кашатта,  
Асылуу желек таң менен!  
Алда кандай жумуш — деп,  
Дүрбү салып карадым.  
Караганда тааныдым,  
Баатыр Манас байрагын.  
Тиктеп калдым селейип,  
Туруп калдым делейип.  
Кыйла кепти маа айтты,  
Жээнбай кайта ал келип.  
Кечээ күнү бешимде,  
Бир кишиге жолуктум.  
Жолуккан киши айтты — дейт,  
Менин атым Гүлчоро,  
Алыскы жерден келдим — деп.  
Айтыптыр экен ошондо,  
Бечара байкуш Жээнбай,  
Коркуп калган белем, дейм,  
Мага кабар айтам — деп,  
Таң аткыча уктабай,  
Эшик сактап жүргөн, бейм.  
Көргөнүм алтын кызыл туу,  
Уккан кебим мына ушу.  
Үйкүндү бузуп ойготуп,  
Үстүнө келген жумуш бу».  
Керимбай сөзүн угуптур,  
Үмүтөй ыргып турунтур.  
Үмүтөй менен Керимбай,  
Мадыкандын кошона,  
Булар барды туралбай.  
Башын салып ээрчишип,  
Барып кирди уялбай.  
Керимбай кирсе эшиктен,  
Келберсенген Мадыкан,  
Тура элек экен төшөктөн.  
Керимбайды көргөндө:  
«Кел Керимбай, Үмүтөй,  
Эл турбастан келдиңер,  
Ашыгың мага бар беле,  
Айта турган кебиңер?»  
Мадыкан муну сурады,

Ал сураса Керимбай,  
Айтпай карап турабы:  
«Камындык, баатыр, сиз болуп,  
Чогулуп кеңеш кылганбыз,  
Чогуу олтуруп биз болуп.  
Бир укмушту мен көрдүм,  
Мындай укмуш көрбөгөм,  
Эрте туруп таң менен,  
Эшикке чыктым туралбай.  
Түштүк жаккы жал таштан,  
Бир элести мен көрдүм.  
Эч кишиге айтпадым,  
Дүрбү салып байкадым.  
Байкасам кызыл туу экен,  
Ал Манастын алтын туу,  
Сайылып ташка туруптур.  
Семетей келип калган, бейм,  
Селдей жайнап кол курап,  
Казабына алган, бейм.  
Түк кишини көрбөдүм,  
Желегин көрүп жазгандым,  
Жүрөгүм чыгып өлбөдүм.  
Сиз тургуча туралбай,  
Айтайын — деп — жөнөдүм.  
Сизге айттым көргөнүм,  
Ага да айтып коеюн,  
Кызыл дөөгө жөнөйүн.  
Балбанга кабар салайын,  
Өзүң ойлон иш кылгын,  
Андан кийин калганын». —  
Айтып коюп Керимбай,  
Кайра басып жөнөдү:  
«Кызыл дөөнү бул жерге,  
Кычырып кел, Керимбай.  
Башка киши жибергин,  
Каадалантып чочкону,  
Чакырып ага сен барбай!» —  
Деп, Мадыкан бир тиктеп,  
Бир сакчысын жүгүрттү:  
«Кызыл дөөнү кычыр — деп.  
Айтор, опой иш эмес,  
Көп кечикпей келеси» — деп.  
Сакчысын баатыр буюрса,  
Барбай турган эркиби?  
Чуркаган бойдон барынтыр,

Дөөгө кабар салыптыр.  
Күнгүрөнгөн капыр дөө,  
Көптү көргөн баатыр дөө,  
Бою узун адамдан,  
Орто карта бир дөбө:  
«Мен барбаймын ал жерге,  
Керек болсом Мадыкан,  
Өзү келсин бул жерге!» —  
Деп, ошентип Кызыл дөө,  
Орто жерге келгенде,  
Олтурун алды бир жерге.  
Дөөгө барган сакчысы,  
Уккап, көргөн бар кебин,  
Такыр айтып келди эле.  
«Барбасак кандай болот» — деп,  
Мадыкан баатыр, Үмүтөй,  
Баарын кылган Керимбай,  
Басып барды жанына,  
Булар минтип жаткынча,  
Чайын ичип алгынча.  
Гүлчоро менен Канчоро,  
Каракөк Семей, хан Бакай,  
Кабыландай төрт арстан,  
Дөбөнүн чыгып башына,  
Дүрбү салып карашкан.  
Кыр ташты алып чекеге,  
Чендеп байкап калыптыр.  
Эр Семетей көөдөгүң,  
Аскер менен иши жок,  
«Жери кандай экен» — деп,  
Тоо-ташты тиктен калыптыр.  
Алмамбет уулу Гүлчоро,  
Көп акыл бар эр ошо.  
«Жапан, манжу, казактын,  
Жайнаган аскер көп элин,  
Чендеп байкап билейин», —  
Деген кыял ой менен,  
Кыя карап олтурду.  
Хан Бакай дүрбү шыкаалап,  
Уруш кылар жер чендеп,  
Алдыңдагы талааны,  
«Баатырлар чыкса жекеге,  
Ылайыктуу экен» — деп,  
Жерди байкап жатканда,  
Баатыр туулган кабылан,

Кайраты толук чын арстан,  
Атасы кыргыз койгуттан,  
Энеси кытай кызынан,  
Чубактын уулу Канчоро,  
Айылга дүрбү салыптыр,  
Жергелешин төрт киши,  
Кеңеш кылып алыптыр.  
Туш келтирип дүрбүсүн,  
Чындап тиктеп калганы.  
Орто тоодой көрүндү,  
Жападан келген Кызыл дөө,  
Ал чочконун карааны.  
Дагы имерип дүрбүсүн,  
Жанындагы Мадыкан,  
Аны сынап карады.  
Мадыканды бир карап,  
«Баатыр ошол экен» — деп,  
Байкап ага таң калат.  
Үмүтөй менен Керимбай,  
Сары оорудай үңкүйүп,  
Олтурат алар үксүйүп.  
Алардын көрүп караанын,  
Туралбады Канчоро,  
Туташып ичтен от күйүп!  
Мадыканды жактырып,  
Сүйлөшүп жаткан немедей,  
Тура калды чачылып.  
Кыраандар турсун кыр ташта,  
Кыйла кеп бар бер жакта.  
Ал Мадыкан, Керимбай,  
Үмүтөй үчөө барганда,  
Кызыталак бадырек,  
Кызыл дөө сөзүн баштады:  
«Чай ичелек, ач карын,  
Эми туруп жатканда,  
Бир кишинди жумшайсын,  
Э, Мадыкан, аяжулук.  
Аскерин бар манжулук,  
Қалмак сага кошулган,  
Сенин элиң үч урук.  
Ашыктыңбы, Мадыкан,  
Ичинден элиң бузулууп?  
Бузулса элиң, чыныкты айт,  
Ички пикир сырыңды айт.  
Ашыгып эрте чакырып,

Ашыкканын кай жумуш?!» —  
Деп, Кызыл дөө айтканда,  
Мадыкан да мындай дейт:  
«Жападан келген Кызыл дөө,  
Көөлөнүңдү көтөрбө.  
Менин элим бузулса,  
Жалынбайым сага, тегеле!  
Түштүк жаккы жал ташка,  
Сайылып желек калыптыр.  
Элден мурда Керимбай,  
Аны көрүп алыптыр.  
Анан мага барыптыр.  
Тааныйт экен казактар,  
Тегин кыргыз желеги.  
Ал Манастан калган — дейт,  
Байыртан бери кыргыздар.  
Кайда барса көтөрүп,  
Белги кылып алган — дейт.  
Ал үчүн сени чакырдым,  
Кеңеш кылып алсак — деп,  
Менден үксөң ушул кеп!»  
Аны угуп Кызыл дөө,  
Кылым элден узун дөө,  
Кыялданып ушул дөө:  
«Убара кылбай Таласка,  
Өзү келсе Семетей.  
Ушалайын мен мунда.  
Ортокмун — деп — олжого,  
Чатак кылба сен анда!  
Көп кызмат кылды Керимбай,  
Хан көтөрүп, так берип,  
Башына таажы бак берип,  
Бир жумшайып Таласка.  
Казактарга хан болуп,  
Үмүтөй көчсүн бул кайта,  
Алматынын шаарына!  
Манастан калган казына,  
Такыр өзүм алайын.  
Бүгүн аскер даярлап,  
Эртең уруп салайын.  
Күр койбоюн, Мадыкан,  
Кыргыздан алган олжодон.  
Азыраак ырым кылайын!» —  
Деп, ушундай Кызыл дөө,  
Тамшанып тиктеп турду эле.

«Мен барамын мурун» — деп,  
Кызыл дөө минтип айтканга,  
Анжунун ханы Мадыкан,  
Ант урган капыр ачынат,  
Сөзүн айтып чачылат.  
Ачып оозун жумганда,  
Азуулары качырап:  
«Эр Семетей баатырга,  
Мен барамын алдында.  
Менден мурда чыккыдай,  
Мен турганда, Кызыл дөө,  
Сенин алың бар канча?!  
Оюң менен жоо алып,  
Мана бу турган Керимбай,  
Хан кылам дейсиң Таласка.  
Керимбайга Кызыл дөө,  
Хандык түшүп калыппы?!  
Үмүтөйгө Кызыл дөө,  
Шаар түшүп калыппы?!  
Сен эркинче жүктөтүп,  
Жапанга алып кеткидей,  
Семетей жыйган дүнүйө,  
Сага түшүп калыппы?!  
Кектүүнүн баарын кор кылам,  
Кесип башып жок кылам.  
Тартып алып Таласты,  
Таяк жеген Шаймамбет,  
Так ошону чоң кылам!  
Өлбөй турсам Мадыкан,  
Жапандан келген Кызыл дөө,  
Алтын, күмүш сага жок!  
Үмүтөй менен Керимбай,  
Бул экөөнө үй да жок!  
Мурунку өткөн заманда,  
Казактарды калмактар,  
Бөлүп алган бир чакта,  
Деп, ошентип мен угам.  
Манас баатыр болгондо,  
Манас атка конгондо.  
Калмактан бөлүп казакты,  
Калк катары санаптыр.  
Музбурчак менен Көкөтөй,  
Хандыкка муну каалаптыр.  
Как ушундай иш кылган,  
Катарда жок казакты,

Хан атантып журт кылган.  
Кайран Манас уулуна,  
Кастыкты булар каалаптыр.  
Кызгаталак казактар,  
Каршы чыгып чоңуна,  
Калк болуштан жадаптыр.  
Жарытпаган өз элин,  
Жалчытабы биздерди?  
Анжу, манжу, калмакка,  
Үй башына кул кылып,  
Таратып ийип тынайын.  
Атагы казак дегенди,  
Казак эмес, Кызыл дөө,  
Катарга санап өзүңдү,  
Такандашсаң сен мага,  
Тазалаймын көзүңдү.  
Жашым отуз чамасы,  
Бүтүн жердин бетине,  
Таанытайын өзүмдү!» —  
Деп, күпүлдөйт, Мадыкан,  
Көрүнөө айтып жашырбай,  
Бек күпүлдөйт, Мадыкан.  
Үмүтөй менен Керимбай,  
Күбүр-күбүр шыбырап,  
«Тайгылдык — деп — биз бактан,  
Ажырапбыз бокту жеп,  
Арка болгон кыргыздан!»  
Казактардын билгичи,  
Алар антпн тургандан,  
Каарланып Кызыл дөө,  
Мадыканды бир тиктеп,  
Жамаң көзүн алайтын:  
«Эртеңки күнү таң менен,  
Күндөн мурун аттанып,  
Семетейге барайын,  
Селейте чаап алайын.  
Кайра келип, Мадыкан,  
Кутурусун манжулар,  
Күн жайыңды табайын!  
Кургак жерден жакшысы,  
Улуу Инген, Кичи Инген,  
Мал көбөйчү жер экен.  
Жыгачы мунун мол экен,  
Шаар салчу жер экен.  
Жилниден бери карата,

Так Амурга баргыча,  
Беш чоң шаар салайын.  
Аралда жүргөн камалып,  
Жапанды жерге жетиртип,  
Анан өлүп калайын.  
Айтканымдай кылбасам,  
Адам болбой калайын!» —  
Деп, бабырап Кызыл дөө,  
Кыргыз менен беттешпей,  
Сыртынан олжо талашып,  
Адабат болду<sup>1</sup> бул экөө.  
Мадыкан ойлойт оюнда:  
«Теңдешер мага киши жок,  
Бүтүн жердин боорунда,  
Чыккан чөптөй кылкылдап,  
Жүз миң аскер колумда.  
Эрдемсиген Кызыл дөө,  
Барса барсын алдымда,  
Эми эле өлүп жок болот,  
Гүлчоро менен Канчоро.  
Кимиси чыкса майданга,  
Ошолордун колунда,  
Андан кийин мен барам,  
Алдыма келген немесин,  
Бирден чаап жок кылам.  
Семетейге азыраак,  
Эки айлаанын калбасам.  
Үч имерип сайышка,  
Маа тең келбейт ар качан.  
Жалган кылбай айтканым,  
Хан көтөрүп Таласка,  
Шаймамбетти жумшасам.  
Эгип бышкан оюна,  
Чөбү калып тоосунда.  
Ар жагы Камбыл, Кара Шаар,  
Ортосунда төрт тоонун,  
Бешбалыктын шаары бар.  
Алтай, Иле, Текеске,  
Кызыл-Жар, Шемей, Кемниге,  
Нарындан берки көп жерге,  
Анжу, манжу элдерин,  
Айдап көчүп барайын.  
Амурдан нары карата,  
Такыр ээлеп алайын.

<sup>1</sup> Адабат болуу — каршы болуу, жек көрүү, душмандашуу.

Кыргызды алып кыйратып,  
Хан Коңурбай баатырды,  
Калкынан аны табайын.  
Анжу, манжу элинен,  
Себеп болуп Коңурбай,  
Мурадил менен Нескара,  
Баш болуп канчоо өлдү экен,  
Эсебин такыр алайын!  
Кыбыратпай казакты,  
Буларга салып азапты,  
Жылкычы кылып алайын!  
Көрчү, адам, акетай,  
Сазайы кылып буларга,  
Менден өтүп казактар,  
Кызыл дөөгө барганын!» —  
Деп, ойлонуп Мадыкан,  
Эки баатыр жоо болду,  
Ичтеринде доо болду.  
Хан болучу Керимбай,  
Кара нээт Үмүтөй,  
Эми айласы не болду?  
Өктө коюп Үмүтөй,  
Керимбайга таарынат:  
«Дайыны жок, жөн жүрбөй,  
Талаага чачып мал, пулду,  
Кызыл алтын, ак күмүш,  
Элге берип баарыны,  
Эми айлабыз табылбай,  
Эндиретпи салдыңбы?  
Кызыл дөөнү ким жеңет?  
Жеңген менен Семетей,  
Мадыканга тең келбейт!  
Теңдешип жеңсе буларды,  
Семетей бизге күн бербейт.  
Алмамбеттин Гүлчоро,  
Көрбөдүм жүзүм бул кезге.  
Урайым кылбайт — деп — угам,  
Жер бетинде эч кимге.  
Канчоро кантпи ийбелени,  
Бакай кайдан карасын?  
Сен Керимбай бузукту,  
Кетирдин элдин айласын.  
Караймын — деп, — Керимбай,  
Жалгыз жандын найдасын!» —  
Деп, Үмүтөй турганда,



Семетей жеңсе баарысын,  
Ойлоп алды Керимбай,  
Кутулар жак арыбын.  
Үй-үйүнө барганда,  
Жээнбайды Керимбай,  
Чакырып алды жанына.  
Өзү молдо ит чиркин,  
Кат жазыптыр камына.  
«Катка жазып Таласты,  
Арбактуу атап Манасты.  
Эл атасы хан Бакай,  
Эл башкарган Семетей,  
Жоого сүрдүү Гүлчоро,  
Беш-алтыдан кабаттап,  
Беттешкенди бир сайган,  
Белдүү баатыр Канчоро,  
Мен Керимбай кулунар,  
Бейлеп сөзүм угунар.  
Хан Үрбү өлүп калганда,  
Сыр коргонго Коңурбай,  
Кошун баштап барганда,  
Хан Семейге караштуу,  
Элге кабар таратып,  
Элдин баарын жыйдынар.  
Кадырын сыйлап Көкчөнүн,  
Үмүтөйгө кат жазып,  
Казакка кабар кылдынар.  
Үмүтөй бала, жаш анда,  
Алымбайдын Бердикке,  
Колду баштап барганда,  
Өлтүрчү жоодон кутулуп,  
Үстөмдүктү алганда.  
Кат жазыптыр баатырлар,  
Хан болду — деп — Үмүтөй,  
Карап жүрдүк биз ага.  
Жаштык кылып делбиреп,  
Акылын билбей кепгиреп.  
Жайлоого көч — деп — казакты,  
Айдан элди шиберге,  
Кырк миң алтын пул менен,  
Тил билесин баргын — деп,  
Жапанга мени жиберди.  
Жапандан кайра жанганда,  
Мадыканга бар — деди.  
Колума жазып кат берди,

Хан буйругу боюнча,  
Көчүрүп келдим, бар элди.  
Керимбай кылган ишби — деп,  
Кылбаңыздар күмөндү.  
Агеркеч жеңем жок эле,  
Ал киши дагы билбеди.  
Бүгүнкү күн сиздерден,  
Кызыл дөө менен Мадыкан,  
Жок олжону талашып,  
Батышпай калды бир жери».  
Мазмундуу кыска кат жазып,  
Өзүн чочко ак жазып:  
«Кечээ көрүп келипсин,  
Тайдан бирди сойдуруп,  
Этти такыр бышырып,  
Катка кошуп сен алып,  
Баатырлардын алдына,  
Барып кел — деп — Жээнбайды,  
Керимбай койду атказып.  
Жакшы жорго ат берди,  
Таарга салып, эт артып,  
Бек жумшаса тартыпбай,  
Жээнбай байкуш шашылып,  
Көп кишиге көрүпбөй,  
Көмүскө менен жашынып.  
Семетейдин тушунан,  
Жетип барды ашыгып.  
Катар келди төрөлөр,  
Куржундун оозу ачылып.  
Бышырган эттер алынып,  
Дасторкону салынып.  
Калгандарга түйгүзбай,  
Семетейдин колуна,  
Катты берди жашнарып.  
Кечеш кепте жок экен,  
Айткан кеби болбоду,  
«Мен кетейин эми» — деп,  
Жээнбайын козголду.  
Жээнбай узак кеткенде,  
Кайта айлына жеткенде.  
Энтендей басып шымылдан,  
Жээнбайдын үйүнө,  
Керимбай бузук жетти эле:  
«Жээнбай баатыр, келдиңби,  
Канкорго катты бердиңби?»

Белде жаткан берендер,  
Берген этти жедиби?  
Жакын бекен жаткан жер,  
Аш кайнамада сен келдиң?  
Баатырлар айткан кеп болсо,  
Жашырбай айтып маа бергин.  
Кеп айтпаса баатырлар,  
Теги түрү кандайраак?  
Онтолобой Жээнбай,  
Айтчы кебин батыраак!» —  
Деп, Керимбай сурады,  
Жээнбай сүйлөп жабырап,  
Баштады кебин бажырап:  
«Колума жазып кат бердиң,  
Тай союп, этин бышырып,  
Жоргого артып жибердиң.  
Көрүнбөй башка кишиге,  
Көмүскө менен мен желдим.  
Төрт баатыр чогуу туруптур,  
Жая салып таарды,  
Төгүп эчти аа бердим.  
Ачыккан белем баатырлар,  
Таң калдым этти жегенин.  
Алаксытпай калганын,  
Көрсөтпөй берки үчөөнө,  
Өзүң жазган катыңды,  
Семетейге мен бердим.  
Кеп кылбады эч кимп,  
Жаман эмес кептенет,  
Жаасы анча эмес, бир жери,  
Көргөнүм үшүл меники,  
Баары кебин бул» — деди.  
Күндө жаңы тай союп,  
Кымызга чайкан бал кошуп,  
Үмүтөйгө туйгузбай,  
Жээнбай болду чабарчы.  
Күн-түнү жок Керимбай,  
Семетейге жиберди,  
Көөдөк, көөсөр Үмүтөй,  
Керимбай сырын билбеди,  
Кеп кылбай жүрө бергени.  
Кеңештен кайра жанганда,  
Кошунга келип камлана,  
«Аскердин баарын тургун — деп,  
Барабанды ургун» — деп.

Таң аткыча уктабай,  
Жердин бети ачыла,  
Күндүн нуру чачыла,  
Атганын чыкты Кызыл дөө,  
Бек алдырап шашыла.  
Актап баскан көк желек,  
Жер-суу койбой кызыталак,  
Кетүүчүдөй тебелеп.  
Күүсү катуу, заары күч,  
Кара мүртөз чочконуи,  
Каарына чыдабай,  
Кар жаады жерге себелеп!  
Эр Семетей баатырдын,  
Эки күн мурун сайдырган,  
Желегинин алдына,  
Баткалаш маңдай жагына,  
Бадырек желек сайдырып,  
Барча тоодой түгөнгүр,  
Аскерин катар сап кылып.  
Ок-дарысын мол алып,  
Бир канча төөгө арттырып.  
Келди майдан чегине,  
Барсылдашып баатырлар,  
Балталашар жерине.  
Барып булар турганда,  
Кайрап Бакай карсылдап,  
Ак асаба калкылдап,  
Белде жаткан төрт баатыр,  
Асаба таштап, туу сайып,  
Белги кылган жерине,  
Баары келип турушту,  
Баштакыдан башкача,  
Баштамак болуп урушту.  
Манжудан келген Мадыкан,  
Айдаганы жүз миң жан.  
Үмүтөй менен Керимбай,  
Казактар жатып алалбай,  
Караан болуп он миңи,  
Көк талаанын түзүнө,  
Каралашып ал келди.  
Кызылжүк жапандан,  
Жүз элүү миң жан келди.  
Манжунун ханы Мадыкан,  
Кылымдан ашкан эр келди.  
Эки каман тең келди,

Жапандардын элинде,  
Жанкойбос деген бирөө бар,  
Жанашпас пенде эң жамап,  
«Мен чыгам — деп, — жекеге, —  
Элден мурун камынган.  
Миңгени төөнүн кыйыны, —  
Жалгыз эле мен өзүм,  
Жок кылам» — деп кыргызды.  
Адам угуп көрбөгөн,  
Ар сонундан кийинди.  
Ала келген жеринен,  
Андан мурун көп миңген,  
Сынаакы болгон төө миңди.  
Алдына чокмор өңөрдү,  
Тумшугу үшүп көгөрдү.  
Найзаны ылгап кармады,  
Жанына найза байлады,  
Кылычы кында салынуу,  
Кыйындыгы таанылуу.  
Ийинде калкан жабылуу,  
Башына туулга көмөрүн,  
Бастырып элден бөлүнүп,  
Баселек тоодой көрүнүп.  
Бастырганда бакырып:  
«Семетей, кел — деп, — чакырып!  
Чокчондогуп колуңду,  
Чоролоруң жибербе.  
Мен убара болбоймун,  
Барча-барат немеңе!» —  
Деп, кыйкырып турганда:  
«Мени каалап калыптыр,  
Мен барайын ага» — деп,  
Семетей атын бурганда,  
Баатыр билек, таш жүрөк,  
Балакеттүү Канчоро:  
«Кагылайын, хан аба,  
Бул айтышың кандай кеп?!  
Кетчинин оюнда,  
Жапандыкты маа бер — деп,  
Сурадым эле башында,  
Баарыңардын алдында.  
Өзү чыкпай Кызыл дөө,  
Малайына сен барба!  
Жанкойбос — деп аталып,  
Эр экен жапаң калкында.

Бир беттешип көрөйүн,  
Менменсиген баатырга.  
Уруксат бергин мага» — деп,  
Тура калды Канчоро,  
Хан Бакайдын алдына.  
«Баргын, баатыр, баргын — деп,  
Балакеттүү жапаңга,  
Мурун киши барбаган,  
Жүрөгү жоодоң жанбаган.  
Эр көрбөгөн эң журт,  
Кезектешип сактабай,  
Сөөгүн жанчып, канын бүрк!» —  
Деп, Бакай хан айтканда,  
Карала менен калкылдап,  
Камбыл тууган эр неме,  
Кең багалек балкылдап.  
Башына жапкан калканы,  
Күн чагыла жаркылдап.  
Чоң экен — деп, душмандан,  
Оюнда жок тартырмак,  
Ал Канчоро баатырда.  
Жанкойбос менен Канчоро,  
Аты жөнүн сурашпай,  
Аялдашып туралбай,  
Аттардын башып буралбай,  
Найзалашып сайышып,  
Барсылдашып салышып.  
Найзадан жалын от чыгып,  
Тирүү бирөөн калтырбай,  
Кетүүчүдөй көрүнүп.  
Көрүн турган элдердин,  
Көңүлү менен бөлүнүп.  
Жерден чыккан тогого,  
Баатырлар жүрөт көмүлүн.  
Жанкойбос миңген төөсү бар,  
Андан мурун бадырек,  
Сойгон экен далай жан.  
Албан түрдүү урушуп,  
Алалбады чорону.  
Эр Канчоро бир чакта,  
Балта менен ыгын таап,  
Жиберди итти банка чаап.  
Балтаны тартып алганда,  
Сыртына мээси жабылып,  
Жанкойбоско талаада,

Калды өлүм табылып.  
Жанкойбос өлүп калганда,  
Жалангычтай Канчоро:  
«Кызылуюк дөө келгини,  
Кылчандабай сен келгини!  
Кечке чейин бул жерде,  
Келгининди жоготуп,  
Элиңдин белни бошотуп,  
Эдебинди беремин.  
Эки күндүк уруксат,  
Төрөмдөн алып мен келдим!» —  
Деп, Канчоро турганда,  
Кыямат кайым болгондой,  
Кыйын болуп турганда.  
Кызыкталак Кызыл дөө,  
Керкин минип кержеңдеп,  
Адырдан качкан аркардай,  
Таноосу көөп дердеңдеп.  
Талкалайын муну — деп,  
Чалкалаган бадырек,  
Кабаттап сегиз тон кийип,  
Баарын темир ал кийип.  
Учу заар, өткүр миз,  
Карыга найза илинип.  
Капка тоодой көрүнүп,  
Калың элден бөлүнүп.  
Каарына чыдабай,  
Капкара булут сөгүлүп.  
Ачып кирип ирмесе,  
Көзүнөн каны төгүлүп.  
Каарын көрүп капырдын,  
Эр Семетей, Гүлчоро,  
Канчоро кантер экен — деп,  
Кайгырып көөнү бөлүнүп.  
Көбетеси капырдын,  
Капыстан чыккан ажыдаар,  
Как ошондой көрүнүп.  
Талкалайын бурутту,  
Деп ойлонуп түгөнгүр.  
Туйлатып керкин ойготуп,  
Жанкойбосту жалмаган,  
Менменсиген баатырын,  
Коеюн — деп, сойлотуп.  
Оозунан түтүн бургутуп,  
Желин чыкты бадырек,

Жердин чаңын ургутуп.  
Майышпаган Канчоро,  
«Камынбасам бекер — деп,  
Каарланган бадырек,  
Муну менен салышуу,  
Кезектешип бекер» — деп.  
«Манастан» ураан чакырып,  
Мөкүбалдуу чоң найза,  
Булган баатыр качырып.  
Качырганда Канчоро,  
Камынгыча Кызыл дөө,  
Капталга муштап өткөндө,  
Чиркей чаккан немедей,  
Солк этип чочко кебелбей.  
Андай нечен эр сайган,  
Ал Канчоро баатырды,  
Бучкагына тенебей.  
Бура тарта бергенде,  
Бөйрөгү утур келгенде,  
Узун экен найзасы,  
Муштап тура бергенде,  
Болумдуу баатыр Канчоро,  
Ооп барып оңолуп,  
Мурункудай баатырлык,  
Кайраты качып жоголуп.  
«Баатырлыгым качты — деп,  
Эсим чыгып шаштым — деп.  
Кайра барсам уят» — деп,  
Бар кайратын бүт жыйып,  
Киши кылбас иш кылып.  
Ачылып турган оозуна,  
Көрүнүп тиши ырсыйып,  
Келтирип күүлөп найзаны,  
Оозго коюп өттү эле.  
Как ошондо чочконуп,  
Бир тиши ыргып кетти эле.  
Тиши сынып, ич күйүп,  
Ичинен жалын от күйүп.  
Ондон кармап найзаны,  
Алаканга түкүрүп.  
Томурандан минген керк,  
Эң эле жаман жүгүрүп.  
Жазганбай тынтыч качырып,  
Найзаны учу жеткенде,  
Эр Канчоро баатырдын,

Көөдөнүндө чарайна,  
Күкүм болуп чачылып,  
Канчорону шаштырды,  
Баштан кайрат качырып.  
Баатыр туулган Канчоро,  
Кайра кирди жапырып.  
Кезек менен керн жок,  
Канчоро менен Кызыл дөө,  
Кыямыш тапса келтирип,  
Баш кеспей кетер кейпи жок!  
Кыя тартып Канчоро,  
Камбыл туулган эр неме,  
Кыйкырганда найзасын,  
Табарсыктып башына,  
Таамай муштап өттү эле.  
Кызылуук чочконун,  
Сегиз кабат темир тон,  
Канчоронун найзасы,  
Бешөөнөн тешип өттү эле.  
Калган тондун кабатын,  
Тешип өтөр айла жок,  
Көптү көргөн Канчоро,  
Темирден сегиз тон кийген,  
Мындай капыр элде жок.  
Күүлөнүп алган Канчоро,  
Кызыл дөөнү камынтпай,  
Тартып алып найзасын,  
Кайра имерип капталга,  
Каре дедире муштады.  
Муштаганда көкжалың,  
Мөкүбалдуу көк найза,  
Учун канга чыктады.  
Тоздогон музду жаргандай,  
Оргун сууну жайгандай,  
Найзаны тартып алганда,  
Кан куюлду жаргандай.  
Карчыттан аккан кара кан,  
Үзөнгүдө шырылдап.  
Как ошондой куюлса,  
Каары катуу Кызыл дөө,  
Кайраттанып күч чындап.  
Көк түпөк найза ыргады,  
Күжүлдөгөн чорону,  
Май сооруга бир сайды.  
Найзанын учу жеткенде,

Карала аттан Канчоро,  
Капкайда ыргып кетти эле.  
Оңолуп өөдө болгунча,  
Ордунан кооп тургунча.  
Оңбогон ал Кызыл дөө,  
Мурду бузук түгөнгүр,  
Эшик эндүү айбалта,  
Эптеп кармап колуна,  
Кырданып өөдө болгунча,  
Чабайын — деп, чокуга,  
Чакчайып тиктеп калганда,  
Чакчелекей койгулап,  
Ат аябай катуу чаап,  
Көкжал баатыр Семетей,  
Колундагы балтасын,  
Канчорого шилтетпей,  
Кыйырдан келип бир сайып,  
Кызыталак чочконун,  
Абалы канча — деп сайып.  
Көкжал сайган Сырнайза,  
Ушул дөөнү сайгандай,  
Сайылып калса жал ташка.  
Торопою тоз болуп,  
Учуп кетмек асманга.  
Ушунча урган найзага,  
Ээрден көчүк кыйшайып.  
Козголуп койбойт солк этип,  
Семетей найза тарткыча.  
Жетип келип Гүлчоро,  
Канчорону коборун.  
Өлбөй чоро кутулду,  
Өкүмсүтөн Кызыл дөө,  
Эр Семене тутулду.  
Жаалысы катуу Семетей,  
Жалаңгычтай чоң дөөгө,  
Жанына келип бир сайды.  
Удаа эки сайганда,  
Тоо да болсо Кызыл дөө,  
Козголбой турган ал канча?  
Казантанып түгөнгүр,  
Семетей өтө бергенде,  
Канчорону чабууну,  
Колундагы балтанын,  
Жалнагы менен канкорду,  
Далыга коюп өттү эле.

Сокмоктуу балта тийгенде,  
Кокжалсыган Семендин,  
Көзүнө күүгүм кирди эле.  
Колундагы Сырнайза,  
Шыңгыр этип үн чыгып,  
Түшчүлүккө кетти эле.  
Бою узун чунак дөө,  
Эки имерип чабалбай,  
Эпөөлүк кылып бул доңуз,  
Жандап өтүп кетти эле.  
Атасы Манас анткордун,  
Кан ичме Семей канкордун.  
Сыр алдырбас Сырнайза,  
Колдон ыргып кеткенин,  
Сомо темир сом балта,  
Төкөр уста Бөлөкбай,  
Сомдоп соккон Айбалта.  
Эшик эндүү, төш жары,  
Как ыргайга саптаган,  
Пил терисин каптаган.  
Жоолуу күнү болгондо,  
Жоболоңдуу Ажыбай,  
Өпөрө албай кокуйлап,  
Кабылан Манас барында,  
Кайран баатыр Ажыбай,  
Жоболоңун көп тарткан.  
Арта салып ийинге,  
Аргытып минген Буурулду,  
Артынан баатыр жетти эле.  
Кызылуюк чоң дөөнү,  
Айры шили, каракуш,  
«Ооз омуртка тушу — деп,  
Өлбөсө да бул доңуз,  
Талуу жери ушу» — деп.  
Туулганын сыртынан,  
Катуу чапты капшырып,  
«Манастан» ураан чакырып.  
Эрдемсиген Семетей,  
Өз оюнда муну ойлойт.  
«Өлдүң го — деп, Кызыл дөө,  
Кара жерди жастанып».  
Туулгага балта тийгенде,  
Карс деп, үнү угулду.  
Алда кандай шумдук — деп,  
Жапандып эли чуу турду.

Тийген күнү бузулду,  
Ушул чапкан балтанын,  
Чак деген үнү көп элге,  
Үч күнчүлүк жерлерге,  
Үйдөкүдөй угулду.  
Табына келген Тайбуурул,  
Оозуна күч бербей,  
Укурук моюн чоң күлүк,  
Ооздук тиштеп нидерип,  
Өтө берди алдына.  
Бадыректин эрлигин,  
Баарың байкап карачы.  
Чымын конгон ысыкта,  
Чыдабай эти кычышса,  
Тырмагандай артыңан,  
Как ошончо билбеди,  
Кадигине илбеди.  
Илбеген менен Кызыл дөө,  
Куйган чоюн, колдон,  
Кошмосу анын сары жез,  
Беш кабат темир туулга,  
Алты кабат калканы,  
Кыргычтыкка жарабай,  
Чыгып кетти талканы.  
Эрлиги менен элебей,  
Баш кийимин ченебей.  
«Кызталак кыргыз сени — деп,  
Кыйындыгың көрсөттүң,  
Кыйратайын эми» — деп.  
Колундагы балтасын,  
Чагарактаган киеге,  
Чат жайына илди эле.  
Такымына кыстарган,  
Нак чоюндан куйдурган,  
Оордугу келет миң батман,  
Чоюнбашын колго алып,  
Жан алчудай сурданып.  
Качырып кирген кишиге,  
Ач бөрүдөй кырданып,  
Күүлөдү чокмор чоюнду,  
Бурулгунча Семетей,  
Ай далынын түзүнө,  
Как дал орто өзүнө,  
Канташтырып бир койду.  
Манастан калган чоң калкан,



Он, тескери ийилди,  
Аңтарылып кийилди.  
Алда кандай болгонун,  
Аны эми ким билди?!  
Жайнап чыккан кызыл чок,  
Кылымда мындай болгон жок.  
Алоолонгон түтүн жок,  
Жалбырттап чыккан от болуп,  
Жер бетинде күйүп чөп,  
Жердин бети жалбырап,  
Жалындап от жайылат.  
Бакай менен Гүлчоро,  
Баатыр туулган Канчоро,  
Арбагың колдой көргүн — деп,  
Айкөл Манас баатырдын,  
Арбагына жалынат.  
Жердин бети бузулган,  
Жерден учкан топурак,  
Асмандагы булутка,  
Аралашып кошулат.  
Күркүрөп шамал жел айдап,  
Арылып туман, тоно-чаң,  
Жердин бети көрүндү,  
Сак саламат Семетей,  
Тайбуурул менен бөлкөйүп,  
Так Ополдой зоңкоюп.  
Сом балтасын колго алып,  
Утур чыгып жолуна,  
Чабуучудай камданып.  
Кызыгалак чоң дөөнү,  
Алгыр бүркүт түрдөнүп,  
Кирген экен дуулаанып.  
Кош колдон кармап жакасын,  
Эр караанын көргөндө,  
Карыя Бакай, чоролор,  
«Манастан» ураан чуу салып.  
Байкап көрсө кыясын,  
Көрүнбөй калган буу каптап,  
Кызыл дөө чапкан убакта,  
Кылыгы анып угасып.  
Далыга чокмор тийгенде,  
Кызыгалак ит чочко,  
Чокудай чоң чокморду,  
Баатырга шилтеп ийгенде,  
Энеден эмген эмчек сүт,

Как оозуна татылган.  
Кайрат кылып Семетей,  
Качырган менен чоң дөөнү,  
Чаба алчуудай шайы жок.  
Балатылап кан уюп,  
Кеңир далы сөгүлүп,  
Каржиликтин булчуң эт,  
Талаа-талаа бөлүнүп.  
Кейпип көрүп көкжалдын,  
Эр Гүлчоро арстаның,  
Семетейдин колунан,  
Ыргып кеткен Сырнайза,  
Жөлөнүп түшкөн кыр ташка.  
(Бирине бири окшобой,  
Ар кылыгы ар башка).  
Найзаны колго алганы,  
Сүркоёнго ал дагы,  
Аябай камчы салганы.  
Баатырдын атын чакырып,  
Бар кайратын ашырып.  
Көгүчкөн кууган шумкардай,  
Куусу чыгып куулдап,  
Жете барды токтобой.  
Найзадан чыккан суук үн,  
Салкын желдей шуулдап.  
Бакай туруп алабы,  
Бастырып кошо барганы.  
Баатыр Семей кайкордун,  
Чылбырынан кармады.  
Найзасын бере салганы.  
Кыйрыма эми келди — деп,  
Кыраан баатыр Семетей,  
Чымылдан чери тарады.  
Ичинде кири калбады,  
Атадан калган найзаны,  
Оңдон колго кармады.  
Оро-пара чоккону,  
Туулгасы жок башында,  
Кулактын түбү туулга,  
Ат күүсү менен бир койду!  
Сырнайза учу жеткенде,  
Күрө тамыр, суу безге,  
Төш жары кирип кеткенде.  
Урган найза шак — деди,  
Учундагы темири,

Моюн сөөккө так — деди,  
 Тоодой болгон чочконун,  
 Эми айласы кеткени,  
 Кулак түнкө найза жеп,  
 Жер силкинип, тоо кулап,  
 Томорулуп кеткени.  
 Өзү мыкты шамдагай,  
 Өлөр жерин болжолдоп,  
 Таамай сайган эр кандай?  
 Бура тартып Буурулду,  
 Буудан Семен жетти эми.  
 Сак калган жаккы жаагына,  
 Сайып найза өттү эми.  
 Кийинки сайган Сырнайза,  
 Кичине тил алкымга,  
 Аралап учу кетиптир.  
 Кызыл өңгөч, кекиртек,  
 Кошулушкан бакалоор,  
 Түбүнөн таарып кетиптир.  
 Кызыл дөөнү жайлады,  
 Сырнайза үчүн майлады.  
 Ээн талаа, көк түздүү,  
 Өнгөн гүл чыккан көк чөптү,  
 Кызыл канга жошултуп,  
 Кылымдан чыккан чоң дөөнү,  
 Кыяматка жөнөтүп.  
 Кылчайып кайра келгисиз,  
 Мурунку эрге кошултуп.  
 Баатыр жүрөк, сөм билек,  
 Мыкты болсоң келгин деп.  
 Тайбуурулду ойготуп,  
 Майданда турду зоңкоюп.  
 Гүлчоро келди кан какшан:  
 «Мадыканды маа бер» — деп!  
 «Берсең берчи баатыр» — деп, —  
 Жүрүп кетти хан Бакай,  
 Семетейди жетелеп.  
 «Абакем маа берди» — деп, —  
 Гүлчоро турат энтелеп.  
 Муну мындай таштайлы,  
 Мадыканды Гүлчоро,  
 Сайганынан баштайлы.

## ГҮЛЧОРО МЕНЕН МАДЫКАНДЫН КАРМАШУУСУ



Кызыл дөө өлсө Мадыкан,  
 Кылайып арман кылбаган.  
 «Меники кылам, болду — дейт,  
 Кыргызды жеңип мен алсам.  
 Дембелен жүрүп чабышып,  
 Үчөөлөп келип сайышып,  
 Кызыл дөөнү алышты,  
 Бирине бири жеткирбей,  
 Түгөтөйүн кыргызды», —  
 Деп, ойлонуп Мадыкан,  
 Каары катуу эр чыкты.  
 Түрү суук жалгыз көз,  
 Жоондугу он бир кез.  
 Жалганда бул чочконун,  
 Бүтөр эмес жулкушу.  
 Кебетеси, кешпири,  
 Оной олтоң неме эмес.  
 Онойлук менен бедеге,  
 Оморулар бел эмес.  
 Ороюн көрсөң чочконун,  
 Беттешип ага ким чыкса,  
 Көрүнүп көзгө тургудай,  
 Өлүм жактан бир элес!  
 Бастек бойлуу, керк беттүү.

Жай турганда мүнөзү,  
Жер чапчып топо жамынган,  
Топоз бука келбеттүү.  
Мишген ую көк бука,  
Бурула берсе булт этип,  
Сууда сызган балыктай,  
Канкайда кетет жылт этип.  
Ойкуштап бука токтобойт,  
Аргымактай кылт этип.  
Эки жагын каранып,  
Бетинде ачык жери жок,  
Сакал, мурут жүп алып.  
Узун эмес орточо,  
Сынбас найза карманып.  
Сыздырып мишген букасын,  
Жетип келди жаланып.  
Чыкканда элден бөлүнүп,  
Бүтүн дүйнө жер бети,  
Оруп, жыйып алчудай,  
Тартынар жери көрүнбөйт,  
Тирүү жандан эч кандай.  
Аитарып көзүн тиктесе,  
Асмандагы жарык күн,  
Корккондой болуп бүрүлдөп.  
Өнүп жерге чыккан чөп,  
Эси чыгып дирилдеп.  
Жерге башка түр кирип,  
Жөрмөлөп жерде жүргөн жан,  
Жай-жайына киришип.  
Ырацын көргөн капырдын,  
Манжудан чыккан баатырдын,  
Көз жеткен жерде жап калбай,  
Талаадагы кайберен,  
Башып жерге салалбай,  
Чөп үзүп жерден алалбай.  
Бенделен беңде туулуп,  
Жан чыгыптыр ар кандай!  
Жаагы жардын чабындай,  
Бетиндеги бырышы,  
Кыян жеген агындай.  
Кызыталак түгөнгүр,  
Кыялданып ушундай.  
Жетип келди майданга,  
Желмогуздай жулуңуң.

Тосуп чыкты алдынан,  
Алмамбет уулу Гүлчоро,  
Суркоенду суурултуп,  
Ооздукка күч бербей,  
Суркоен турат булкунуп.  
Келген жерде Мадыкан,  
Кеңешкели келгендей,  
Кебелбей турат кеп уруң:  
«Келген киши сен кимсиң?  
Кержеңдеген Сур кула,  
Келиштирип мишипсиң.  
Атанды айткын жашырбай,  
Атыңды айткын жашынбай!  
Алдымдан тосуп келипсиң,  
Акыретке кетесиң,  
Кайра айланып дүйнөдө,  
Калалбайсың эч кандай!  
Эрлик кылдың сен бүгүн,  
Эми келдим мен сага,  
Кара жандан түңүлгүң!  
Кызыл дөөнү сойдуңар,  
Кылгылыкты кылдыңар.  
Кокото сайып найзалап,  
Койбой жанын алдыңар.  
Кеткендердин кегин кууп,  
Өлгөндөрдүн өчүн кууп,  
Бирге жүрдү белгилеп,  
Кек алуучу мен бармын!» —  
Деп, айтканда Мадыкан,  
Гүлчоро анда мындай дейт:  
«Айтарып билбей тамтырап,  
Алактаган айбан — деп!  
Ким экенин билбесен,  
Не келесиң темтиреп?!  
Өзүмдүн атым Гүлчоро,  
Атамдын аты Алмамбет,  
Маа жолуктуң, бадырек,  
Тирүү кайта кегиниң,  
Бул жалганда кыйын кеп!  
Тааныбасаң бизди сен,  
Таанытайын сага мен.  
Мишгени айдай ачык боз,  
Арстан Манас эр менен,  
Ажырашкыс болгон дос,  
Аксакалдуу Бакай хан.

Кызыл Буурул ат минген,  
Салакасы келишкен.  
Салты башка кишиден,  
Күн чырайлуу, жылдыз көз,  
Көркөм киши Семетей.  
Алтымыш түрлүү кубулган,  
Асемдеп кийген буруудан.  
Бар кийими буулумдан,  
Балдай сөзү угулган.  
Барча тоодой көрүнгөн,  
Айчырайлуу, ак жүздүү,  
Арстандын уулу Семетей.  
Ажыдаардай ышкырган,  
Адамдан башка иш кылган.  
Атышып келген далайды,  
Кара жер менен тең кылган.  
Калайыктан кем кылган,  
Кара көздөн от жанган.  
Кандуу беттен нур тамган,  
Караган беңде таң калган.  
Калба салган дөөлөргө,  
Кайраты артык Семетей.  
Сага окшогон немени,  
Алып жүргөн абакем,  
Бучкагына теңебей!  
Санды көрсө шашпаган,  
Сан экен — деп — качпаган.  
Сапырып ийип ар качан,  
Сапаада ишин баштаган.  
Карала ат минген калкайып,  
Кайраттуу баатыр Канчоро.  
Көптү көрсө шашпаган,  
Көп экен — деп — качпаган.  
Көөнүндө ишин бүтүрүп,  
Көп эрди жерге жаздаган.  
Көрүнгөн көзгө бир башка,  
Көзөл Чубак баласы,  
Күркүрөгөн Канчоро.  
Күндү күнгө уласан,  
Курчалышып тура алсан.  
Кырк күндүк далай чабышта,  
Талыкпаган эр ошо.  
Талабы артык беңдеден,  
Таалайы артык шер ушу!  
Ким болосуң сен өзүң?

Чычкан тешкен куржундай,  
Маңдайда жалгыз бир көзүң!  
Жылкы таппай, уй минип,  
Эрмин дейсиң күүлөнүп!  
Атанды айт, өзүңдү айт,  
Ал жайыңды такыр айт.  
Эрдемеңбей чокчондоп,  
Арыз абалың бар болсо,  
Абакеме барып айт!  
Бекер өлүп кетесиң,  
Таттуу жандан кечесиң.  
Тақандашсаң сен бизге,  
Кайра келбес чын жайга,  
Караңгыга кетесиң!  
Элиң кайсы сенки?  
Жериң кайсы сенки?  
Бекер келип катышып,  
Кебиң кайсы сенки?!» —  
Деп, Гүлчоро айтканда,  
Мадыкан күлүп карсылдап,  
Ачылып оозу үңкүрдөй,  
Кабаган иттей арсылдап.  
Маңдайында жалгыз көз,  
Толгон көлдөй жалтырап:  
«Атамдын аты Нескара,  
Калдайдын уулу Конурбай,  
Таласыңа барганда,  
Талаалатып кыргыздар,  
Такыр сайып алыпсың.  
Алмамбет уулу сен болсоң,  
Жеркеңдин сайы Сайрамда,  
Мажунун ханы Нескара,  
Атамдын башын алыпсың!  
Өзүмдүн атым Мадыкан,  
Өчөшүп жоону кыйратам.  
Кайра келбес чын жайга,  
Гүлчоро сени узатам!  
Бакайыңды байлайың,  
Калган журтуң кыргызды,  
Баш аламан айдайың.  
Мактаган төрөң Семетей,  
Сага барча тоо болсо,  
Ал мага журтта калган тебетей.  
Ошол үчүн бул жерде,  
Мен турамын, баарыңды,

Бучкагыма теңебей!  
Элим манжу уругу,  
Өзүм манжу улугу.  
Шаарым Жилин суу бою,  
Анык билгин сен муну!  
Атамдын кунун алсам — деп,  
Ар качан жүрдүм камым жеп.  
Бир күнү барды алдыма,  
Жамгырчынын Шаймамбет.  
Беш жыл болгон баргалы,  
Беш ай болгон Шаймамбет,  
Мага кебин салганы.  
Аңгычакты алдыма,  
Керимбай барды казактан.  
Чыдай албай келдим — деп,  
Кыргыз салган азаптан.  
Өз, жат элин билбеген,  
Ит экен кыргыз — деп, — билдим.  
Миң тулпарга бербеймин,  
Көк буканы мен миндим.  
Көп сөз айтып не пайда,  
Кобураба, Гүлчоро,  
Күн тийбес жайга сен кирдиң!  
Жалгыз кантип жатам — деп,  
Жаадыңа алба, Гүлчоро.  
Эр Семетей, Канчоро,  
Алачыктай кара таш,  
Аңтара тартып албасам,  
Бастырып ага салбасам!  
Алмамбет уулу сен болсоң,  
Баш сөөгүңдү каптатып,  
Тепме тобум кылбасам!  
Өзөгүңдү жарбасам,  
Өпкө, боор, жүрөгүң,  
Ич каныңды албасам.  
Бөйрөк майың, карын май,  
Чоң казанга сызгыртып,  
Сом этинди тууратып,  
Ачуу тузга чыктатам.  
Арманда өтөт экемин,  
Кумардан антип чыкпасам!  
Жалгыз калам — деп, — коркпо,  
Жилигинди чагамын,  
Куурун жеп сен тынамыш!  
Акундун кызы Чүрөктү,

Ааламга аты дүмөктү,  
Олжо катып кылбасам.  
Шаатемир кызы Чачыкей,  
Үмүтөйгө бербесем.  
Акбала сенин катының,  
Шаймамбетке алдырам.  
Шаймамбетти Таласка,  
Семетейдей хан кылам!  
Өзүм көчүп Жилинден,  
Кочкорго шаар салдырам.  
Кокондун шаарын бош кылам,  
Түркмөнүңдү жок кылам!  
Манаска салган күмбөзүң,  
Жыпжылма түптүз чактырам,  
Каныкейди күң кылам!  
Ташкен менен Наманган,  
Анжунун элин коңдурам.  
Чайчүй, Букар, Шаңкайды,  
Сага жөлөк далайды,  
Кетирем шайын аларды!  
Коросон, Ооган, Испанды,  
Жедигердин Жети-Суу,  
Уламдын бели Кыйбаны,  
Амур бою, Үргөнчтү,  
Эркеч-Там менен Кашкарды,  
Сары-Кол, Чымкент аларды,  
Ала-Жууку, Үч-Ташты,  
Кетмен-Төбө, Жазыны,  
Ат-Башы жайлоо, Нарынды,  
Тартып алам барыңды!  
Көгмалды, Бишкек шаарыңды,  
Жок кыламын аларды.  
Билбейсиз кыргыз бачагар,  
Өзүңдүн чактап алыңды!  
Алтай, Текес, Кеминге,  
Айдап жылкы салдырам.  
Алматынын шаарына,  
Казактарды ээ кылам!  
Кутубий менен Манастын,  
Көргөндөрүн чактырып,  
Которун атын алардын,  
Орхундун оюн бош таштап,  
Чактырамын баарысын,  
Ташка ойдурган катыңды!  
Барскон менен Дарканды,

Айдың-Көл менен Нуранды,  
Атайлап атын өчүрүп,  
Башкача бурам буларды!  
Үч-Каркыра, Сары-Арка,  
Баян айткан жерлерге,  
Жердетпейм кыргыз аларга!» —  
Деп, Мадыкан айтканда,  
Алмамбет уулу Гүлүстөн,  
Тартынбаган эч кимден,  
Так сүйлөгөн эр экен,  
Таалайы артык шер экен.  
Мадыканга Гүлчоро,  
Мана мындай дээр экен  
«Сен, Мадыкан, эркиңче,  
Баш болдуң элге көөнүңчө.  
Ашыгыңсың, Мадыкан,  
Ажалдан мурун өлгүңчө.  
Бек шашыңсың алдырап,  
Ажал сага келгиче!  
Эренди сайдым элден мен,  
Эр сайдым чаңдан жерден мен.  
Эсиргенди көрбөдүм,  
Эл ичинде сендей мен!  
Эсирбесең петкениң,  
Эртеден айткан кептерин?!  
Эзелки жайың байкасам,  
Коркконундан, Мадыкан,  
Андан-мындан кеп сурап,  
Жоокалаткан кептендин.  
Бар ойлогон кыялың,  
Баары бузук, ит, сенин!  
Кыскасын айтсам, Мадыкан,  
Талас эмес, жер эмес,  
Наманген, Ташкен шаар эмес,  
Көгмалды, Бишкек, Самаркан,  
Сен айдасаң алардан,  
Баарынан чыга берүүчү,  
Кыргыз андай эл эмес!  
Кемен-Төбө, Жазыны,  
Эркеч-Там менен Кашкарды,  
Коросон, Ооган, Испанды,  
Чайчүй, Букар, Шацкайды,  
Жети-Суу, Үргөнч буларды,  
Барыскон менен Дарканды,  
Айдың-Көл менен Нураны,

Саа бастырсам, Мадыкан,  
Маа жетпейби убалы!  
Бошотуп берип саа жерин,  
Семетей карап турабы?!  
Ат-Башы, Нарын, Арпага,  
Алматы, Алтай, Сары-Арка,  
Күн чыгыш жак тарабы,  
Орхундун Кызыл дайрага,  
Кутубий, Манас шаарларга,  
Тарбагатай, Илеге,  
Көк-Токой, Күнөс көп жерге,  
Түш көрдүңбү, Мадыкан,  
Бара албасың ал жерге?!  
Эки күн жарык көргөзбөй,  
Жиберейин, Мадыкан,  
Кире турган тар жерге,  
Өлүгүң ачык таштабайм,  
Этиңди ит жеп кутуруп,  
Эсени каан кокустан,  
Калбаны элге баштабайм.  
Алалбайсың Чүрөктү,  
Ааламга аты дүмөктү.  
Айткан ушул кебинди,  
Киши укпасын, ит уксун,  
Тирүү жан койбой жалмаган,  
Козголбогон жер уксун!  
Жамгырчынын Шаймамбет,  
Баш боло албайт алашка.  
Жамгырчы тирүү турганда,  
Бара албайт басып Таласка.  
Лябайт аны Жамгырчы,  
Өз жерин саткан талакка.  
Өтүп кетсе билбеймин,  
Көрүнбөй качып арапка!  
Ак калпак кыргыз элине,  
Ээ болупсуң, Мадыкан,  
Өз оюңда жерине!  
Ата болуп асырап,  
Эне болуп чын сактап,  
Эмин-эркин өстүргөн,  
Менин жерим болсо — деп,  
Көргөн киши күйүккөн.  
Даңктуу аты Таян-Шан,  
Ата-Тоону кыргыздар,  
Саа береби, Мадыкан?!



Токсон уруу көп алаш,  
Тегеректеп курчалып,  
Ала-Тоого жайлашкан.  
Энем — суу, атам — тоосу — деп,  
Мисирден жакшы бул бизге,  
Ала-Тоонун коосу — деп,  
Ак калнак кыргыз не айткан?!  
Заңкайган бийик Тьян-Шан,  
Ак дейилде жамынган.  
Суу акпаган сүт аккан,  
Күркүрөп сүтү күч аккан.  
Сүтпү, суубу таанылбай,  
Сай-сайында бүт аккан.  
Эл кысылган күн болсо,  
Он, он беш жыл тим эле,  
Кайып менен жан баккан.  
Ант кылышат кыргыздар,  
Абдан кыйып иш болсо,  
Ала-Тоо урсун — деп айткан.  
Алты ата, жети бабасы,  
Ак калнак кыргыз алашка,  
Ала-Тоо болгон паанасы.  
Ала-Тоодон айрылбас,  
Түптүү кыргыз журт ушу!  
Жүз ата болсо баласы,  
Жүрөгүнүн кааныдай,  
Алаш уулу болгонго,  
Аркайып турган Ала-Тоо,  
Чечекейдин карасы.  
Ала-Тоону таанытып,  
Сен чочкого кеп айткан,  
Алмамбет шердин баласы!  
Өлүмдөн коркуп, Мадыкан,  
Жоокалатпа сен мынча.  
Жалынсаң да, жалбарсаң,  
Койбоймуң тирүү жалганда!» —  
Деп, Гүлчоро айтканда,  
Айтарына сөз таппай,  
Ачууланып Мадыкан,  
Өткүр темир найзаны,  
Булган колго алганы.  
Шүдүңдөтүп букасын,  
Бул капыр жөнөн калганы.  
Саямын деп, жоо келсе,  
Гүлчоро туруп алабы?

Батарына чукулдап,  
Күн кылкылдап барганы.  
«Сайыштырбай бөлгүн — деп,  
Жез доолбас ургун» — деп, —  
Канчорого хан Бакай,  
Кабар айтып салганы.  
Жез доолбас кагылды,  
Манжулардын элинен,  
Керней, сурнай чалынды.  
Мадыкан менен Гүлчоро,  
Беттештирбей жандырды.  
Мадыкан кайта келгенде,  
«Жапандыктын аскери,  
Кыргыздар сойду эки эрди,  
Коркконунан Мадыкан,  
Кол кайтарбай келгени.  
Бу көрөкчө жапанга,  
Бүгүн түн качып кетели». —  
Деп, кепенип жапандар,  
Жапа доуз атып жеп,  
Бака, жылап, коуз жеп,  
Чөп тамырын терип жеп,  
Кай кеткени белгисиз,  
Бирден кетти темтиреп.  
Жапандын эли жок калды,  
Тантырып келмек тургайлык,  
Кеткенине жапандык,  
Мадыкан, казак кубанды.  
Керимбай бузук жеткирген,  
Жээнбай артып келтирген.  
Жылкы этинен жакшы жеп,  
Бал чайкаган кымыздан,  
Көөкөрдөгү арактан,  
Аябай кана ичиши,  
Курчанган белли чечиши,  
Төрт баатыр жатып таң атты.  
Тулпарларың токунуу,  
Туйгундар түгөл камданып.  
Ордунан турду берендер,  
О дүйнө кеткен Манастып,  
Арбагына жалбарып.  
Аңгыракты Мадыкан,  
Уйку көрбөй таң атып.  
Гүлчоронун кебине,  
Күйүгүп бетбак арданып.

Өгүзүн минип дардаңдап,  
Мурду бузук барбаңдап.  
Эки буту салбаңдап,  
Капшытын керип кампайып,  
Көк буканын үстүндө,  
Көпкөн суурдай дампайып.  
Айгыр тепек кептешип,  
Укмуштуу мурду жалпайып,  
Келип калды талпайып.  
Башкаларга жол бербей,  
Жанында эки баатырды,  
Бирөөн баргыш сен дебей,  
Бастырды баатыр Семетей.  
Кызыл дөөдөн кечээ ал,  
Чокмор жеген ченебей.  
Кары Бакай кемеңгер,  
Кара кулак шер этке,  
Кандыра эки тойгузган.  
Арак менен жуудурган,  
Аруу менен буудурган.  
Тарамышын аркардын,  
Майда туурап кууруткан.  
Сарымсак менен согонго,  
Чылап туруп сугунткан.  
Кырма кызыл дарыны,  
Ичинен берген күчтүүлөп.  
Кайнатма кара дарыны,  
Тышынан чапкан эптүүлөн.  
Тал-тал кетип бөлүнгөн,  
Эгин була жымыйткан.  
Сөөгү ооруп сыздабай,  
Эти чирип суу акпай,  
Өз жайында Семетей.  
Өрөпкүгөн эр неме,  
Жоо жарагын бүт алып,  
Тайбуурулга минди эле.  
Аккүбө кийип, ок өтпөс,  
Кандагай кийип, чок өтпөс.  
Сырнайза алып, ийилбес,  
Сом балта алып, жанына,  
Кылычы бар кабында.  
Кылым беңде тең келбес,  
Азыркы күндө Семетей,  
Ачууланган чагында.  
Буурулду минип күүлөнүп,

Кирип келди көкжалың,  
Мадыкандын жанына.  
Семетейди Мадыкан,  
Көз жиберип бир карап,  
«Мага кантип Семетей,  
Тең келе алсын» — деп санап.  
Теминип минген букасын,  
Жанаша тосуп капырын,  
Кыргыздын кыраан баатырын.  
Карс дедире бир сайды,  
Мадыкандын найзасын,  
Сайдырбастан Семетей,  
Кагып ийди алдыртан.  
Семетейдин балтасы,  
Алдыртан өдө тийгенде,  
Каңгып найза сайылбай,  
Белшен сынып кетти эле.  
Менменсизген Мадыкан,  
Балтага капыр камыңган.  
Аңгычакты турабы,  
Манастан уулу жаш арстан,  
Сырнайзаны ыргады.  
Мадыкандай анжуну,  
Кара боорго бир сайды.  
Манастан калган Сырнайза,  
Бор сайгандай өтчү эле,  
Кара ташты муштаса.  
Найзанын учу жетерде,  
Болжолу жок Мадыкан,  
Бооруна кирип кетерде,  
Баатырдын сайган найзасын,  
Астыртан кагып ийди эле.  
Эр Семетей тың экен,  
Баатырлыгы чын экен.  
Мадыкан каккан найзаны,  
Чыгарбады колунан,  
Сайдырбай какса боорунан.  
Буурул ат менен имерип,  
Кыйгактуу найза баатырын,  
Кызталакты кыйрынан,  
Сайып өтүп кетти эле.  
Кырынан найза тийгенде,  
Кыймылдабай, былк этпей,  
Кылчалык чочко солк этпей,  
Кийими темир уюткан,

Найзадан темир курчу өтпөй,  
Күүсү менен Буурулдун,  
Семетей өтө бергенде,  
Теңи сынып жоголгон,  
Кыйгагы кеткен найзасын,  
Баштагы бүтүн немедей,  
Семетейдин жонуна,  
Көк бука менен тап берип,  
Май сооруну болжолдоп,  
Күүсү менен койду эле.  
Темири жок найзасы,  
Сокмоктуу тийип капырдын,  
Чоң ополдой Семетей,  
Чок талдан качкан эликтей,  
Чылбырын чоюп Буурулдун,  
Чыдабай ыргып кетти эле.  
Канкорун ыргып кеткенде,  
Канчоро баатыр жетти эле.  
Кайраттуу баатыр Канчоро,  
Чолок найза Мадыкан,  
Кара сандын сом этке,  
Канык муштап өттү эле.  
Укмуштуу уй миңгени,  
Канчоро атын бургуча,  
Темири жок найзаны,  
Бөйрөккө шилтеп ийди эле.  
Сокмоктуу найза жеткенде,  
Сопун көргөн сайышты,  
Оюп көргөн чабышты,  
Ойрон болгон Канчоро,  
Оң жагына кыйшайып,  
Ооп барып түштү эле.  
Буудандан артык Көк бука,  
Желгенине жел жетпейт.  
Жанашып шамал ушуга,  
Капташып калган хан Бакай,  
Так ошонун тушуна.  
Чорого сайган найзаны,  
Кыйгап чочко кармады.  
Кыйрына келген Бакайды,  
Кыйырынан бир сайды.  
Ак сакалы жарк этип,  
Туурдан түшкөн бүркүттөй,  
Томолонду далай этип.  
Арстандар өөдө болгунча,

Арбагы артык Гүлчоро,  
Андай күндөр кез келсе,  
Жалгыз эмес миң чоро.  
«Мапастап» ураан чакырып,  
Кыйкырыгы баш жарып,  
Каңырып кирген баатырдын,  
Кайратын көргөн таң калып.  
Бакайды сайган Мадыкан,  
Ополуп кайра болгунча,  
Күүсү менен найзанын,  
Көк Букадан антарып,  
Сайып өтүп кеткенде.  
Эңишке келген Суркоен,  
Жел өпкөрөөк мал экен,  
Камчы тийген ачынып,  
Араандай оозу ачылып.  
Тартса оозуна күч бербей,  
Алып өтө бергенде,  
Жанында турган Семетей,  
Энөөлүгү курусун,  
Керге келбейт бирерде!  
Копбой калмак Мадыкан,  
Муну чокуга тартып жиберсе!  
Айбандан жаман Көк бука,  
Жалгыз мүйүз маңдайда.  
Мадыкандын алдынан,  
Мүйүзүн салып чатына,  
Үстүнө аны миңгизди,  
Көтөрүп алып тиргизди.  
Сынып калган найзасын,  
Жыгылган жерге таштаптыр.  
Ачууланып ал чочко,  
Балтасын ала баштаптыр.  
Ошонгочо Семетей,  
Айылда жүргөн немедей,  
Ажал-өлүм маңдайда,  
Келип карап турса да,  
Кебелбей турат көрдүңбү.  
Тайбуурулга ал миңбей!  
Тайтайып турган баатырды,  
Жакын жеткен Мадыкан,  
Балта менен чапканы.  
Балтаны шилтеп нерде,  
Барып жетти ал кезде,  
Баатыр Гүлүс арстанын.

Бар күчүн жыйнап колуна,  
Көт жактан келип бир сайды,  
Көмүлгүрдү сооруга,  
Манжунун ханы бадырек,  
Түк эсенке албады.  
Канчоро жете барганы,  
«Кырк кабырга чени — деп,  
Кыё сүбөөнүн бети — деп,  
Нар жагында сөөк жок,  
Жука жериң ушу» — деп,  
Болжоп найза ыргады,  
Болжолдуу жерге урганы.  
Такыр темир кийгени,  
Урган найза сынганы.  
Кур кол калып Канчоро,  
Жарактан жаны тынганы.  
Күүлөнүп келген алыстан,  
Алмамбет уулу Гүлчоро,  
Жап аябай найзалап,  
Ач карышкыр шекилдүү,  
Жан ачышып кайсаңдап.  
Гүлчоро өтө бергенде,  
Канчоро кирип, балта чаап.  
Эрегшкен эки арстан,  
Урушту мыктап салышты.  
Ителгидей имерип,  
Бири найза шилтесе,  
Бири балта жиберип.  
Ошондо араң Семетей,  
Тайбуурул минди залкайып.  
Ала-Тоодой даңкайып:  
«Тур, Гүлүстөн, Канчоро,  
Элөөсүздөн бул чочко,  
Буурулдан сайды ыргыта,  
Кара баштуу беңдеден,  
Жыгылбаймын бу чакка.  
Арбагына жөлөнө,  
Атам баатыр Манаска,  
Эрегшин көрөйүн,  
Эсирген бул тажаалга.  
Качан болсо бир өлүм,  
Жумуру баш адамга». —  
Деп, Семетей баркылдап,  
Атадан калган Аккүбө,  
Чагылып күнгө жаркылдап.

Учусу темир, учу курч,  
Учуна салган кара курч.  
Ташты сайса сынбаган,  
Сырнайзасын күү менен,  
Мадыканга ыргады.  
Канчоро, Бакай, Гүлчоро,  
Кадыр алла колдо деп,  
Чыгып төшкө жылганы.  
«Кетирбестен убактын,  
Манастын уулу чунактын.  
Табайын — деп, — өчөшүп»,  
Мадыкан чочко убактын.  
Боз мунарык жер чаңдап,  
Топурак учуп тумандап.  
Көрсөтпөй күндү чаң каптап,  
Көрүнсө кээде ал экөө,  
Көн мезгилде көрүпбөй,  
Салгылашат карсылдап.  
Жарактын үнү чака-чак,  
Алмамбет уулу эр Гүлүс,  
Ар жоругу бар Гүлүс.  
Аемандан жамгыр жаадырып,  
Жердин чаңын арылтып.  
Жайнаган манжу, казактар,  
Кыргыздан келген төрт арстан,  
Бир-бирине таанышып.  
Семетей менен Мадыкан,  
Күжүлдөшкөн баатырлар,  
Көк талаада сайышып.  
Күнү артык немелер,  
Өлүмдөн кайгы түк жөбөйт,  
Балта менен чабышып,  
Бири бири элебей.  
Эки күн өтүп кеткенде,  
Музбурактын Аккубак,  
Анжунун эли азгырып,  
Элүү минин котчу алып,  
Жанандарды кубалап,  
Суук Шиберге барганда,  
Өзү жайчы Аккубак,  
Күндү жайлап дубалап.  
Анжудан элүү миң өлдү,  
Өзү келди саламат.  
Булар мунтин жүргөндө,  
Манастын уулу Семетей,

Бир ишти калган элебей,  
Эбни таап Мадыкан,  
Билекке сайып ийиптир.  
Билекте кашка тарамыш,  
Такыр кыркып кетиптир.  
Ошонгочо Мадыкан,  
Салгылашып жүрүптүр.  
Нымгып бою тердебей,  
Жаралуу болгон абасын,  
Шалпысынан<sup>1</sup> көрүптүр.  
Шашыла минни атына,  
Эр Канчоро жөнөптүр.  
Чубактын уулу Канчоро,  
Ач айкырык, куу сүрөөн,  
Ачуусу келсе кайран эр,  
Жедигердин көп колун,  
Жалгыз жүрүп жүдөткөн.  
Карала тулпар ат минген,  
Кабаттап темир кийинген.  
Казабына келгенде,  
Канчаны жерге кийирген:  
«Кагылайың, хан аба,  
Абамдын шайы кетиптир,  
Уруксат бер уулуңа,  
Мен барайын ушуга!» —  
Ден, Бакайдан суранып,  
Жооп сурап бата алып,  
Чубактан калган Акнайза,  
Чынадап колго кармап,  
Чымырканып Канчоро,  
Мадыканга бет алып,  
Бастырган жердеп бакырып,  
Барлык үнүн аябай,  
«Манастан» ураан чакырып.

<sup>1</sup> Шалпы кетүү — шайы кетүү, эси өө.

Караланы камчылап,  
Алчыланып баратат.  
Үнүн уккан баатырдын,  
Анжу, манжу, казактар,  
Калтылдашып карашат.  
Учунан жалын күйгүзүп,  
Өцөргөнү Акнайза,  
Жалтылдатып баратат.  
Ыраактан көрүп караанын,  
Илебенин от жанган,  
Ырайымсыз чоронун,  
Ыдыгынан жадашат.  
Канчоро жете барганда,  
Шайы кетип шалдайган.  
Талкаланып бүткөн бой,  
Тарамышы кыркылып,  
Такатсыз турган Семетей,  
Чорону көрүп кубанган.  
Анжу, казак бул журттар,  
Алдында келип Канчоро,  
Мадыкандан тели эле,  
Ыргын кеткен неме эле.  
«Бул күчтү кайдан тапкандыр,  
Эки күн жатып, эс алып,  
Эми кайра келгенде?» —  
Ден, күркүрөп көпчүлүк,  
Айылдашып турду эле.  
Канчоро жете келгенде,  
Семетей атып бурду эле.  
Семетей баса бергенде,  
Мадыкандай эренге,  
Баатыр чоро эр неме,  
Бар күчүн аян ченебей,  
Бар тобокел мейли — ден,  
Зыңгыратып найзасын,  
Каре дедире урду эле.  
Букасы менен булкуюп,

Бул Мадыкан бадырек,  
Былк этип койбой турду эле.  
Ителги тийген таандай,  
Имерип жааган жаандай.  
Чубактын уулу эр чоро,  
Өзү мыкты шамдагай.  
Чондугунан чочконун,  
Тоо экен — деп, — жазганбай.  
Албан түрдүү урушуп,  
Ат арытып, чарчатып.  
Салты жок уруш баштады,  
Аянбай катуу жулкушуп.  
Эки имерип Канчоро,  
Удаа сайып өткөндө,  
Оодарылбас кара таш,  
Манжунун ханы Мадыкан,  
Каардуу уруш баштады.  
Ылачындай Канчоро,  
Ырайымсыз ошого,  
Бар кубатын бүт жыйнап,  
Кулачын кыйла жазганы.  
Қабуусуна келгенде,  
Сом темирден уюткан,  
Балта менен чапканы.  
Белсенип чапкан балтага,  
Менмененген Мадыкан,  
Бели сына жаздады.  
А дүйнө кетип каларга,  
Арандан зорго тас калды.  
Алдыңкы сапар келгенде,  
Алмадай учуп кетти эле.  
Эми мага теңби — деп,  
Эндирей түшүп онолуп,  
Эби келе түшкөндө,  
Эр Мадыкан бадырек,  
Кыйрына келген мезгилде,  
Жалпагы менен балтанын,  
Жаңзап өтө бергенде,

Қарала аттан Канчоро,  
Қайраты артык эр чоро,  
Қапқайда ыргып кетти эле.  
Қанчорого карабай,  
Ажалы тартқан Мадыкан,  
«Гүлчоролоп» чакырды.  
Үңүи улай Гүлчоро,  
Суркоеп менен оргутуп,  
Артынан чаңып бургутуп,  
Эңишке кирген бүркүттөй,  
Эки ийини куушуруп,  
Жан алгычтай түрү бар,  
Жан алчудай сүрү бар.  
Жагалданган жалкы шер,  
Жан аябай качырган,  
Ааламдан тапкыс асыл жан,  
Қылга байлап таштады.  
Қылымда мындай болгон жок,  
Қыйын уруш баштады.  
Жалгыз қылга байлаган,  
Жан аманат карызды,  
Эрлигин баатыр Гүлчоро,  
Беттеше келген жеринде,  
Мадыканга таанытты.  
Урған найза күркүрөп,  
Тийген найза табына,  
Чыдай албай Мадыкан,  
Сийдиги чыгып бүркүрөп.  
Берен Алмаң көкжалы,  
Белни бекем байлады.  
Көз ачтырбай чочкону,  
Үстөккө-босток сайганы.  
Ар канча қылып аракет,  
Алдында минген букадан,  
Аңтарып сая албады!  
«Найзадан айла кетти — деп,  
Насибің ушул белем — деп,  
Имерип сайса бадырек,  
Бу дүйнөдөн кеттім» — деп.  
Сабына коло ороған,  
Алысқы жоого жорогон.



Атасы баатыр Алмадан,  
Мурас калган Айбалта,  
Кыймылдатпай кесүүчү,  
Кыя тартып таш чанса,  
Жанын кайдан аяды?  
Айбалтаны колго алды,  
Комутта жазып, кур калып,  
Кайра кирген кырданып,  
Тап бүркүттөй сурданды.  
«Эбине келсе бадырек,  
Дүйнөдөн эми кетти — деп, —  
Үзөнгүгө тамадан,  
Алдыңкы ээрдн бек тиштеп,  
Ачылса жолум шар болуп,  
А дүйнө кеттик — деп, — тиштеп».  
Арта салып ийшиге,  
Кош колдон тартып жиберет.  
Балтанын үнү чак — деди,  
Түшчүлүк ыраак көп элге,  
Жанында турган немедей,  
Тундуруп кулак шак — деди.  
Шай колдогон Гүлчоро,  
Чапкан экен жакшы эле.  
Төш жары эини келтирген,  
Уютун койгон сом темир,  
Жарылып сырты кеткени!  
Он сегиз миң ааламды,  
Оруп-жыйып алчудай,  
Опул-топул бат эле,  
Бир ороого салчудай.  
Одурайган бадырек,  
Ыргаган шамал теректей,  
Элебеди бул чонко.  
Кыймыл этти, сояк этпей,  
Кылчайып карап турганда,  
Амалы кетип ушунда,  
«Эми кандай кылам — деп,  
Чып шайтаным кармады.  
Көз ачтырбай урам» — деп, —  
Кол тындырбай Гүлчоро,  
Сырты кайсы, миз кайсы,  
Үстөккө-бөстөк төбөлөн,  
Салып турат дембелен.  
Манжудан келген Мадыкан,  
Андай уруш көп көргөн.

Качан чарчап чаалыккан.  
Колун сунуп алдырткан,  
Алмамбет уулу Гүлүстү,  
Ач билектен кармаган.  
Билекке маңжа илинди,  
Бул бадырек айбандын,  
Баатырлыгы биллиди.  
Билегин толгоп кармады,  
Колундагы айбалта,  
Жерге түшүп калганы.  
Ал кармаса Гүлчоро,  
Жанын аяп калбады.  
Сол колун сунуп имерип,  
Жакасынан кармады.  
Кудай өзү жаратат,  
Кубаты артык жандарды.  
Катуу силкип, бек тартып,  
Манжунун ханы тажаалдан,  
Алмамбет уулу арстан,  
Оң колун сууруп алганы.  
Жакадан чоюп тартышып,  
Тамандаша калганы.  
Тартышканда чыдабай,  
Такыр темир сооттун,  
Узун, туура бөлүнүп,  
Чыгып кетти далдалы.  
Суркоен менен Көк бука,  
Ляк шилтер аларда,  
Арга, медеп калбады.  
Колдорун тартып алышпай,  
Кан ичип кайра жанышпай,  
Кармашкан бойдон көк түзгө,  
Ал кезекте баатырлар,  
Катары менен түштү эле.  
Буттап темир курчанган,  
Жан аяшпай ал экөө,  
Белиндеги жыпжырдап,  
Былкылдатпай кармашты.  
Балбандарча басышты,  
Бардык күчүн салышты.  
Аркасына сүрүшүп,  
Этегин кайра түрүшүп,  
Көрүн туруп ал экөөн,  
Көпчүлүк жандан түңүлүп.  
Жаркырап жерге күн тийбей,

Чаңга бетн көмүлүп,  
Кээ кезинде үндөрү,  
Элге угулуп кай чакта,  
Бирин бири серпишип.  
Айкырышкан убакта,  
Капкачандан бер жакка,  
Катып калган кара жер,  
Оргуштап агып, суу чыгып,  
Толуп калды булакка.  
Буттары тийген кара таш,  
Чыдаштык бербей курган таш,  
Топурактай чачырап.  
Бирин бири тиктесе,  
Азуулары качырап.  
Кош көөрүктүн отундай,  
Көзүнөн жалын чачырап.  
Эки күнү, бир түнү,  
Эрикпестен кармашып.  
Сооттун баары жоголгон,  
Сонунда мындай болбогон.  
Бирин бири жеңбеди,  
Жеңүүгө алы келбеди.  
Ошол кезде хан Бакай,  
Салып жетип келгени.  
«Чарчадыңар, арстандар,  
Салгылашып кеттиңер,  
Күнү-түнү сеп албай.  
Керней, сурнай тарттырып,  
Ажыратсак ал кандай?  
Тогуз, он күн дем алып,  
Ылган жарак колго алып,  
Беттешсенер бул кандай?»  
Бакай минтип барганда,  
«Куру кантип жанам» — деп,  
Алмамбет уулу ач арстан,  
Ичпнен кайгы, бушман жеп.  
«Хандык өкүм өзүндө,  
Кандай кылса кылар» — деп, —  
Унчукпай турду мостоюп.  
Манжудан келген кызыталак,  
Оозунан түтүн, буу чыгып,  
Чокуга чанкан немедей,  
Орго-баргы сөз кылып:  
«Мен майдандан чыкпаймын,  
Кыргыз атын өчүрүп,

Жоготпой сени түз кылып!  
Мына бу уругу кытай Гүлчоро,  
Өлтүрөмүн алдыда,  
Жууруп ундай нан кылып!  
Жебесем кумар чагабы,  
Семетей, Бакай ханыны?  
Бирин аттан жыгылсаң,  
Бирин келип камына,  
Урулукча жоо алып,  
Карабайсың буруттар,  
Өзүңдүн алы жайыңа!  
Койнумда алтын кудай бар,  
Мен сыйынам ушуга.  
Жазганбастан кудайдан,  
Алмамбет уулу Гүлчоро,  
Чокуга аны чапканга,  
Арданам мен артыкча!» —  
Деп, Мадыкан каарданып,  
Көзүнөн жалын от жанып.  
Суу көрбөй жаткан канча жыл,  
Шорлуу чөлдөй кумсарып.  
Кара нөшөр жаачу,  
Жай күнүндөй бүркөлүп.  
Кабагынан каапырдын,  
Тийип турган жарык күн,  
Туткасы анда кептенип,  
Жаркырабай түнөрүп.  
Оозунан көбүк буркулдап,  
Соотун оңдоп курчанып,  
Бүткөн боюн топчулап,  
Кара боюн унчулап.  
Алая камыр тиктесе,  
Ал чочконун көзүнөн,  
Алачыктай от чыгат.  
Маңдайга келген тоо, таштар,  
Чыдай албай таш кулап.  
Карагай, кайың, теректер  
Балталап кесип жаткандай,  
Туруштук бербей карсылдап.  
Көзүнүн чаары жеткен жер,  
Муз жарылып тарсылдап.  
Кыймыл эткен бүт жанды,  
Калтырбай баарын соргон жер,  
Токтоно албай калтылдап.  
Күн тутулуп, карарып,

Ай чыга албай жашынып,  
Каарынан коркуп чочкопун,  
Асманда жылдыз аз калып.  
Көс берип Гүлүстү,  
Букага миңди камданып,  
Аркага колун шилтеди,  
Алып келген жүктөнүп,  
Алтымыш балбан манжудан,  
Жоо жарагын, кийини,  
Толуктап алып келгени.  
Койнуна колун салганы,  
Жакут менен көздөгөн,  
Коло менен жасаган,  
Колдой турган кудайын,  
Колуна кармап алганы.  
Калдыр-кулдур дегенсип,  
Кашкайып карап күлгөнсүп,  
Мойнун ийип, каш серпип,  
Койнуна кайра катканы.  
Көрүп туруп капырды,  
Кабылаи Бакай карыга,  
Гүлчоронун айтканы:  
«Айланып, абаке,  
Дем алдырам мени — деп,  
Убара болбо, тегеле.  
Кантин кайра жанайып,  
Кол менен жасап кудайын,  
Колдоп мени коет — деп,  
Көйрөңдөнүп өкүрсө?!  
Атам баатыр Манастын,  
Арбагына сыйынам.  
Алты күндөн ашырбай,  
Арасында чочкону  
Чанданды соргон дүйнө ушул,  
Таруудай сөөгүн калтырбай,  
Талкалап муну тоз кылам!  
Менменсиген чочкопун,  
Өз кайратын башына,  
Өлө турган күч кылам!» —  
Деп, Гүлчоро Бакайга,  
Кашкайып туруп кеп айтып, —  
«Кайыр кош, аба, — деп айтып, —  
Сайып алсам чочкопу,  
Манжу, жапан, казакка  
Найзага илип көтөрүп,

Алып барам ушуну.  
Башаламан барбаңдап,  
Ала көөдөк Капчоро,  
Манжу менен жапанга,  
Аралан кирип кеттесин.  
Байкабай артың дарданлап,  
Тайбуурул менен абакем,  
Бастырбасын салбаңдап.  
Бекер убал байкасам,  
Караанга келген кошунду,  
Карандай кырын, кан чачмак.  
Бир сураймын, абаке,  
Атамдан калган Сырнайза,  
Жеткирип аны берип бак.  
Ылдамырак желиң — деп,  
Айланып, абаке,  
Жеткиртип аны бериң» — деп, —  
Айтып турду Гүлчоро,  
Арты-артынан кан какшап.  
Барган менен Бакай хан,  
Баатырлар болбой койгондо,  
Баш байланып барбаса,  
Майданда турган жекме-жек,  
Жакырлар болбой койгондо.  
Айрыкчасы Мадыкан,  
Карарып болбой койгондо.  
Өчөшүп ага Гүлчоро,  
Баатыр жан болбой койгондо.  
Бозжорго менен аргытып,  
Чаң уюлтуп самсытып.  
«Капчоролон» чакырып,  
«Капчордон калган Сырнайза,  
Алып чап» — деп, бакырып.  
Оозунан кеп чыкканча,  
Оро-пара маңдайда,  
Көрүп турган Капчоро,  
Найза өнөрүп чапты анда.  
Алдында анын Суркоен,  
Алмамбет уулу Гүлчоро,  
Айбаттанып жоо сайган.  
Аламдан артык шер чоро.  
Куюшканын кыскартып,  
Басмайылын бош тартып.  
Боор олоңун бек тартып,  
Алмамбеттин бадана,

Сары алтындан көздөгөн,  
Самсыган кытай Бейжинде,  
Салтка кийген тон ошо.  
Үччүлүгү үч тогуз,  
Үччүлөндү, эр чоро.  
Топчулугу үч тогуз,  
Топчуланды, шер чоро.  
Куймалуу алтын үзөнгү,  
Нардай болгон Сур атка,  
Тенней ыргын мингени.  
Тили таттуу, боору таш,  
Буудай жүздүү, кара каш,  
Ширин сөздүү, от көздүү,  
Асталай сүйлөп кыз үндүү.  
Чыбыктай бели буралган,  
Жер бетинде жок эле,  
Мындай сулуу жаралган.  
Алагар көзү чолпондой,  
Эр кулагы калкандай,  
Кызылы кызыл, агы ак,  
Карга тамган кан кандай?  
Сыпаттап айтып болгусуз,  
Тамылжып турат бети айдай.  
Чачы тал-тал жибектей,  
Ээриндеги муруту,  
Найзага таккан түпөктөй.  
Кара бою келишкен,  
Күмбөзгө тарткан сүрөттөй.  
Сырнайза колго тийгенде,  
Күлүндөдү, сүйүндү.  
Мадыкандын түрпөтүн,  
Көзү көргөн хан Бакай,  
Гүлчородон түңүлдү.  
Жоо жарагы алдында,  
Даярланган Мадыкан,  
Кирген нардай чамышып,  
Сокмоктуу найза колго алып,  
Барып тийди качырып.  
Сокмоктуу найза тийгенде,  
Мадыкан муштап ийгенде,  
Кез төш жары найзасы,  
Бадана, соотун талкалап,  
Чарайнасын жок кылып,  
Колтуктун көбүк этине,  
Төрт карышча киргенде.

Көк букасы бултулдап,  
Желип өтө бергенде,  
Сом этке найза тийгенде,  
Алмамбет уулу Гүлчоро,  
Чын ачуусу келгенде.  
Кыйшай түшүп оңолуп,  
Оргуштап аккан кызыл кан,  
Капталынан куюлуп,  
Султандын уулу чорого,  
Мындай жара буюмбу?  
Аз болгондо аккан кан,  
Арыкта суудай куюлду.  
Сырнайзаны колго алып,  
Чын ачуулап умсуңду.  
Мадыкан бура тарткыча,  
Чарайнанын четине,  
Ай далынын бетине,  
Качырып найза бир урду.  
Күчтүү урган Сырнайза,  
Бор сайгандай күрт этин,  
Төш жары кирип, ал кетип,  
Муштап өтө бергенде,  
Уй мүйүзүн таянып,  
Араң өөдө болду эле.  
Далыдан аккан кызыл кан,  
Көк буканы жошолоп,  
Соорусунан куюлган.  
Ант ичкендей ардамып,  
Манжуунун ханы түгөнгүр,  
Ачууланып саргарып.  
Ал төш жары кирген Сырнайза,  
Мадыканга канчалык?  
Качырып жетти Гүлүстү,  
Жаралуу камап кептенип.  
Найзасын булган имерди,  
Балакеттүү түгөнгүр,  
Бөйрөккө сайып жиберди.  
Бөйрөккө найза тиерин,  
Баатыр Гүлүс билгени,  
Бөйрөгүнө тийгизбей,  
Мадыканга билгизбей,  
Машы чыккан эр чоро.  
Ат капталга шалк этип,  
Жыгыла берди ошондо.  
Кангып сайган найзасы,

Кайып өтүп кеткен.  
Мадыкандын Көк бука,  
Сууда сызган балыктай,  
Бурулганда булт этип,  
Бута атым жерден көрүнүп,  
Төрт туягы шырыктап,  
Уйдан чыккан шум бука,  
Кош кулагы шалактап,  
Ача туяк шарактап.  
Букасын кайра бурганда,  
Кайра айланып бир сайса,  
Жок болчудай көрүндү,  
Эр Гүлүстөн жалганда.  
Эсин жыйып жалактап,  
Элөөрүгөн баатырың,  
Оңолуп минип сермелип,  
Алдындагы Сур атка,  
Аябай камчы бир салды.  
«Манастап» ураан чакырып,  
Болумдуу чочко капырды,  
Май сооруга бир сайды.  
Ошол урган Сырнайза,  
Томолонуп кетмекчи,  
Утур келсе кыр ташка.  
Таамай күчүп арнаган,  
Май соорудан койгондо,  
Мадыкандай чочкочу,  
Томолото жаздады.  
Тоодой болгон бадырек,  
Тоңкоюп көтү кыйшайды.  
Жаралуу болгон көк жолборс,  
Жолуккан беде соо болбос.  
Алмамбет уулу эр Гүлүс,  
Азыркысын ага окшош.  
Баатырдан тийген найзаны,  
Манжунун ханы Мадыкан,  
Балбандык менен көтөрдү.  
Ким көргөн мурун мындай жан,  
Күч келген сайып күч алган?!  
Зордугун капыр көрүнттү,  
Суркоен оозун бургуча,  
Султандын уулу Гүлүстүн,  
Соорудан канын төгүлттү.  
Гүлчоро минген Суркоен,  
Өмгөчөктөп жыгылды.

Үстүндөгү Гүлчоро,  
Топого башы тыгылды.  
Букасы мыкты капырдын,  
Сайганы жазбас жапырдын.  
Алдындагы Көк бука,  
Өкүрөндөп жүгүрүп,  
Өтө берди төрт бута.  
Машы чыккан балбан эр,  
Байыртан намыс алган эр.  
Төрт аяктап тик туруп,  
Сур атты тартты чылбырдан.  
Сөөгү сак калган Суркоен,  
Ыргып турду, чыйрак мал.  
Эки жерден найза жеп,  
Көбүк эт менен соорудан,  
Гүлчоро жолборс көкжалдан,  
Оргуштап агат кызыл кан.  
Кошо минди эр Гүлүс,  
Ат турганда ордуна.  
Минген менен баатырда,  
Найза саяр чама жок,  
Анжудан келген чочкого.  
Аккан каны төрт талаа,  
Кимдер айтып, ким айтпайт,  
Бендеде мындай чоң балаа!  
Качырышып сая албай,  
Бирине бири бара албай.  
Ортосу алыс төрт бута,  
Экөө турду түз талаа.  
Оюна түштү Гүлүстүн,  
О дүйнө кеткен эр Манас,  
Ошол учур маалда.  
Эки көзгө жаш алып,  
Эбегейсиз кайгырып,  
Түштүк жагып каранып,  
Гүлүстөн турду ошондо.  
Арбактарга жалынып:  
«Акырет кеткен атамдын,  
Арбагы келер болсочу!  
Олуя заада Кошойдун,  
Орою келер болсочу!  
Орою бузук чочкодон,  
Өзү колдон койсочу!  
Кыямат кеткен Алмамбет,  
Көрбөдүм жүзүн дүйнөдө,

Эл айтат сенин атан деп,  
Кылчайып келер болсочу!  
Кысылган мындай күндөрдө,  
Кызыл кан аккан мезгилде,  
Кыя карап койсочу!  
Кытайдан келген Алмамбет,  
Кыямат кеткен печак — деп,  
Бет алган жакка тырышкан,  
Кебездей ичи аппак — деп.  
Жалгыз уулу Гүлчоро,  
Жан кыйналды жаман — деп,  
Айланар күнү болорбу?  
Армандуу кылып хан атам,  
Арбагы эбеп жөлөбөй,  
Манжунун ханы Мадыкан,  
Агызып каным коёрбу?!  
Көктеке сындуу ат минген,  
Көпкөк темир кийинген,  
Теминишкен душманын,  
Жети кат жердин алдына,  
Тим эле тирүү кийирген.  
Акбалтанын Чубак хан,  
Кызыгышкан урушта,  
Суудай кызыл кан аккан,  
Султандын кулу экен — деп,  
Сүйөр күнүм болорбу?!  
Суркоён минип Гүлчоро,  
Жүрөр күнүм болорбу?!  
Шолоктон ыйлап мен турсам,  
Султан Чубак арбагы,  
Сөөбөй мени коёрбу?!  
Кара калпак кыргагы,  
Кабылан Манас чыйрагы,  
Хан Жакыптын Сыргагы,  
Телкызыл сындуу ат минген,  
Сундуруп найза тартпаган,  
Сумсайып жоодон качпаган.  
Жолугушкан немени,  
Жонуна найза аштаган.  
Учурайт экен ошого,  
Топурак баскан далай жан,  
Карыпка жардам болорбу,  
Ошол кабылан баатыр Сыргактан?!  
Эң алдында мен өлсөм,  
Өчөгүшүп чочкодон,

Эр Канчоро ал өлсө,  
Караан болгон артында,  
Эки чоро тең өлсө,  
Арстандан калган туяктын,  
Тулпардан калган чунактын,  
Анда айласы не болор?  
Кан жөткүрүп абакем,  
Капталынан жаралуу,  
Карыя Бакай абамдын,  
Ак сакалын кызартып,  
Кара мүртөз Малыкан,  
Кан кылып башын аларбы?  
Атпай алаш көп журттун,  
Манжунун ханы бул иттен,  
Амалы кетип каларбы?  
Жамгырчынын Шаймамбет,  
Манжуга барып сатылган,  
Ал арсыз пайда табарбы?  
Алп Жамгырчы карынын,  
Каныкей энем баарынын,  
Капжарлап кардын эшерби?  
Кардан жүрүп чочколор,  
Карыганда ошолор,  
Так айласы кетерби?  
Жалгызек менен Байтайлак,  
Бул бадырек Мадыкан,  
Башын кесип байланат,  
Ак калпак кыргыз кайран журт,  
Аргасын ташпай сандалат.  
Айчүрөк учса куу болуп,  
Акун хандын шаарына,  
Таан бергин — деп, — Чүрөктү,  
Манжунун колу жык толуп,  
Аны да жаман кыларбы?!  
Түпкү төркүн ээси — деп,  
Букардагы Бемайыл,  
Түпкү тирек сенени — деп,  
Түп көтөрө кырабы?  
Кылгылыкты кылабы,  
Кызыталак манжулар  
Кырып ийип, тынарбы?!  
Кашкардагы Жоодарды,  
Маргалан, Ташкен, Коконду,  
Башкарып турган Сынчыны,  
Чогултуп баарын жыйарбы?



Чокко салып боорун жеп,  
Чочконун жаны тынарбы?!  
Ата болуп асырап,  
Эне болуп алиштеп,  
Эркелетип эл баккан,  
Ала-Тоо кыргыз энеси,  
Эси таштап, бул жерди  
Оюнда ишин кыларбы?!  
Колотунун баарынан,  
Шарылдап суу куюлган.  
Суу оордуна сүт аккан,  
Ааламда сонун Тыян-Шан  
Тороноюн тоздуруп,  
Топурагын боз кылып,  
Туугандын баарын бош кылып,  
Душмандын көөнүн кош кылып,  
Күркүрөп капыр барарбы?  
Күзгүдөй жарык тийген күн,  
Гүлдөгөн кайран биздин жер,  
Чүмкөчүп кара каларбы?!  
Акырет кеткен төрт береп,  
Ала-Тоонду эстесеп,  
Арбагың келе каларбы?  
Атакемдин Ак күмбөз,  
Ай ааламда даңкы бар,  
Күл, талкан кылып бул чокко,  
Кулатып бузуп саларбы?  
Күмбөзү жок Манастын,  
Оорагы өчүп каларбы?» —  
Деп, буркурап Гүлчоро,  
Көзүнөн аккан жашы бар,  
Көп кыйналып турганда,  
Алдындагы Суркоён,  
Ээсиңен мурун жаңыбар:  
«Ажыратып, Гүлүстөн,  
Ала-Тоонун чөбүнөн,  
Айбандар көөнүн ачуучу.  
Көк ала майдан төрүнөн,  
Манжуга олжо кылгыңча,  
Суркоенду теги сен,  
Аккула ата, ала жат!  
Азыз хандын Алмамбет,  
Ариан минген Сарала,  
Арстандан айрып калтырбай,  
Арбагың мени, ала жат!

Али Чубак минген Көктеке,  
Аккула менен барабар,  
Атагың жүрөт эмгиче,  
Суркоенду, ала жат!  
Манжуга олжо бергиче,  
Сырттан Сыргак баатырдын,  
Сындуу малы Телкызыл,  
Суркоенду тартп кылбай,  
Жалынам сага, ала жат!» —  
Деп, Суркоён солкулдап,  
Жетим калган баладай,  
Ичин тартып болкулдап,  
Айбан мал ыйлап турганда,  
Күрпүлдөктүн куюшта,  
Таамай түш болгон убакта,  
Жер силкинип, күн өлүп,  
Күн өлбөсө кеткени,  
Күүгүм тартып кеткени!  
Капкара булут чогулуп,  
Чүмкөлүп катуу коюлуп,  
Жел күркүрөп, үн чыгып,  
Түштүк батыш жагынан.  
Тунарык кызыл сүр чыгып,  
Каркайып турган Ала-Тоо,  
Асман менен теңдешкен.  
Жаш тилекти көргөндө,  
Жалпайып жылма болчудай,  
Жашып башып ийишкен.  
Карагай, кайың, тал, терек  
Бороон, шамал урса да,  
Шоодурабай дарак, таш,  
Тилден калып унчукпай,  
Дымгып кетти кара жер.  
Кызталак манжу дартынан,  
Кыямат кайым болгондой,  
Аңтарылып жер, асман,  
Ар мүнөзүн байкасаң,  
Астын-үстүн болгондой.  
Таштан ташка секирген,  
Назик мундуу үндөрүн,  
Аккан сүүлөр келтирген,  
Жер жайнаган чечекей,  
Гүлдөрүн күбүп түшүрдү.  
Күзгү коңур салкындай,  
Өзүнүн өңүн өчүрдү.

Өйүз-бүйүз көп жандар,  
«Алда кандай заман — деп,  
Болду бүгүн жаман» — деп, —  
Бирин бири карабай,  
Талаада жүргөн айбандар,  
Эмизе берди алмашып,  
Өз баласын тазныбай,  
Муңдуу сайрайт булбулдар,  
Мурункудай наалыбай.  
Ак муздун баары көгөрүп,  
Жер жүзүндө бар нерсе,  
Калды катып дени өлүп.  
Аңгычакты болбоду,  
Ашкере келди бул жерге,  
Арбагы Манас колдоочу!  
Түштүк жактан сурданган,  
Кызыл мунар арылды.  
Жаркырап жерге күн тийип,  
Күзгүдөй болуп жарыды.  
Келе жатат төрт берен,  
Көргөн жандар тааныды.  
Тоонун баары оштонуп,  
Томсоргон тоолор жок болуп.  
Моюндарын көтөрүп,  
Көргүн мени дегенсип,  
Туриадай болуп койкоюп,  
Гүлдүн баары чатырап,  
Байчечеккей жер жайнап,  
Булбулдар сайрап, тил кайрап,  
Муңдуунун көөнү ачылып,  
Көк ала майдан жер бети,  
Көргөндүн баары калды таң.  
Камбар ата сылаган,  
Ай соорунун түзүндө,  
Миңген аты Аккула,  
Айбаңдан башка жаныбар,  
Аккула миңип залкайып,  
Ала-Тоодой заңкайып,  
Алдыда баштап айкөл шер,  
Келе жаткан чагы бар.  
Уй куймулчак Сарала,  
Уюлгуткан бирөө бар,  
Темир көк тулпар ат миңген,  
Көк темирден тоң кийген,  
Көзөл Чубак келаткан.

Сырмайзасын зыңкыйтып,  
Телкызылды кындыйтып,  
Зерлүү таажы кийинген,  
Өз кезинде Сыргактын,  
Сексен нөөкөр кашында,  
Күнү-түнү бир жүргөн,  
Мындай дөөлөт ким көргөн?  
Келген күкүк түрдөнгөн,  
Күлө багып кашкайып,  
Өңү жарык күзгүдөн,  
Айкөл шерден айрылбай,  
Ал үчөө катар бир жүргөн.  
Кудай бетин нары кыл,  
Күлгүн тартып жер күлүп,  
Тиктенип чөптөр сүйүнүп,  
Таштын баары жалтырап,  
Жер ачылып жаркырап.  
Нур чачылып жыт бурап,  
Жаң-жаныбар кыбырап,  
Сүйкүмдүү сонун көрүнүп,  
Жердин бети жыбырап.  
«Кыргыздын колу келди — деп,  
Жайнаган манжу, казактар,  
Төртөө келип, жөн койбой,  
Сойду эле кан кылып,  
Кызылуок дөөнү — деп,  
Төртөөнө төртөө кошулду.  
Эми кандай болду» — деп?  
Баатырды көргөн далайы,  
Эл тарабын карасап,  
Сүйүнбөгөн бир жаң жок.  
Жоо тарабын карасап,  
Күйүнбөгөн бир жаң жок.  
Бирде өөдө, бирде пас,  
Ушундай экен дүйнө шок!  
Жергелетип төрт баатыр,  
Желе, жорто келатыр.  
Сарала менен теңселип,  
Кыраан Алмаң эңсенип,  
Баатыр Гүлүс жанына,  
Бөлүнүп жалгыз ал келип.  
Сүйүнүп жаны токтобой,  
Көз айырбай жалдырап,  
Гүлүстөн калды шалдырап.  
Азыз хандын Алмамбет,

Гүлүстөнгө айткан кеп:  
«Тирүүмдө жүзүң көрбөдүм,  
Алтын чырак бетинден  
Алдейлеп, балам, сүйбөдүм.  
Жай алган жерге тынч койбой,  
Жалынып катуу наалыдың.  
Манжудан чыккан Мадыкан,  
Жан кыйналар эр эмес.  
Тоо бузулуп дүркүрөп,  
Сайларга келип жык толуп,  
Агызып кетер сел эмес.  
Келгин, балам, жаныма  
Оң колунан бир кармап,  
Оң колум күчүн бердим — деп,  
Сол колунан бир кармап,  
Сол колум күчүн бердим — деп.  
Ойронун чыгар чочконун,  
Ушул чакта манжунун,  
Кайраты сага теңби — деп? —  
Аркасынан сылады, —  
Адам уулу далынды,  
Тийгизбесин жерге — деп.  
Көрүшөрбүз да бир күп,  
Жан кыйналып күч келсе,  
Жаштык кылбай чакыр — деп.  
Болгун, балам, турбагын,  
Бул бадырек чочкону,  
Кара жерге батыр — деп.  
Бул өңдөнгөн сом билек,  
Ар кайсы жерде элдедир.  
Мадыканча болбосоң,  
Тукум болбой жерге кир!  
Караанга келген кошунга,  
Катылбагын, тийбегин!» —  
Сөзүн айтып болгунча,  
Өйүздөгү көп жанга,  
Ирмеп көзүн Гүлүстөн  
Серлип кашып караса,  
Көрүнүп турган бул төртөө,  
Кай кеткени билинбейт,  
Карааны жок эч жайда.  
Апкаарыбай, калтарбай,  
Манжунун ханы Мадыкан,  
Атырайып түрү суук,  
Карап турат маңдайда.

Караанын көздөн чыгарып,  
Калкынан эми чыккандай,  
Эр Гүлүстөн чыйралып.  
Сырнайзаны колго алып,  
Жан алчудай сурданып.  
Өлгөндү көрүп көз менен,  
Күлүндөп өңү нурланып.  
Бастырып жөнөй бергенде,  
Мадыкан турат муну айтып:  
«Сээрчисиңби, Гүлчоро,  
Сени менен сүйлөшкөн,  
Айтчы атын ким ошо?  
Аккула минип шанданган,  
От жанып көзү маңдайдан.  
Өзгөчө түрү бир башка,  
Аккүбө кийген кайсы жан?  
Качырганын кайсаган,  
Кагышкандан тайбаган,  
Көк темирден тон кийген,  
Көгала тулпар ат минген,  
Көрүндү көзгө бир адам,  
Көп адамдан сүрдүү экен,  
Анын аты ким экен?  
Сырнайза колдо зыңкыйган,  
Шыргыйдай бою шыңкыйган,  
Санды көрүп шашпаган,  
Сап экен — деп — качпаган,  
Сапырылган заманда  
Сапаада ишин баштаган.  
Караса жүзү нурланган,  
Качырса жүз миң кол алган.  
Темир кызыл көк атчан,  
Темигенин куткарбас,  
Сацоору алтын шумкар жан,  
Келгендердин ичинен,  
Салакасы артылган  
Зерлүү жака, алтын тон,  
Салты менен жамынган,  
Аныцдын айтчы аты ким?!  
Эки күндүн алдында,  
Хан Бакай келген жаныңа,  
Дем алып кийин келгин — деп,  
Каччалык айтып жалынса,  
Болбой койдум мен анда.  
Ойлогомун ал чакта,

Оморо сайып алам — деп,  
Ойдуңга каның жаям — деп,  
Оюма келбей мен калдым,  
Кутулуп сенден калар — деп.  
Өз оюмда жүрчү элем,  
Ак калпак кыргыз алашты,  
Аяк асты кылбаган,  
Коң төрөнү чабал — деп.  
Туудурган атам Нескара,  
Туруштук кылбай душманга,  
Аралатып кыргызды,  
Алда кайдай иши — деп,  
Көз кайкыган анжуга,  
Хандык наам алганбы,  
Кырмуз шаанын Мурадил,  
Кылымдан чыккан чабалбы?  
Деп, жүргөмүн башында  
Баарысын айтып бир бирден.  
Андан кийин Гүлүстөн,  
Мага уруксат бергин сен,  
Элиме барып келейин,  
Эки күн жатып, дем алып,  
Сегиз болдуң төрт элек.  
Селдей каның агызып,  
Эдебинди берейин!  
Сөз талашып калкымда,  
Өлүп кеткен алдымда,  
Кызыл дөөнүн дартында,  
Тамак ичпей келгемин.  
Тамактанып алайын,  
Ак айлаңды кетирип,  
Талаада каның жайып.  
Өлтүрдүм — деп, — кош болбой  
Таласыңа барайын.  
Таш талканып чыгарып,  
Коргонуң талап алайын!»  
Жоокалатып кеп сурап,  
Жоо бөрүсү Гүлүстөн  
Мувун жүрөгү канча — деп, — сынап.  
Мадыкан айтып турганда,  
Ак сакалы чайкалып,  
Бозкорго менен чайпалып,  
Жашы кыркта немедей  
Досуң көргөн хан Бакай,  
Ажары айдай нурланып,

Келе калып кеп айтат:  
«Э, кулуңум, Гүлчоро,  
Келип кеткен баяган,  
Кербендерим муну — айтат.  
Бир тоюучу ырыскы,  
Тамагы бар бул иттин,  
Ичпей турат бу капыр,  
Ошол үчүн көөдөндөн,  
Кылча жаны кыйылып,  
Чыкпай турат бу капыр.  
Байкап туруп алыстан,  
Баяган бери карасам,  
Элиме барып келсем — деп,  
Мөөнөт сурап жалынган.  
Барсаң барып, келгин — деп,  
Айтсаң боло жаш арстан!» —  
Абасы айтып анчалык,  
Акылына сөз салып,  
Кошко карай жөнөдү,  
Кайра тартып жол алып.  
Мадыканга Гүлчоро,  
Айтмак болду шаңданып.  
Кырчактын кыраан барчыны,  
Шаңшыгандай Гүлчоро.  
Жерге чыккан жашыл чөп,  
Абанын жамгыр суусуна,  
Аңсагандай, Гүлчоро:  
«Э, Мадыкан, сен уккун,  
Караанын көрүп шерлердин,  
Кантеринди биле албай,  
Айлаңды ташпай удуктуң!  
Аккула минин шаңданган,  
Айбатын көргөн жалтанган,  
Атагы алаш көп журттуң,  
Ала-Тоодой аркасы,  
Ак калпак кыргыз журтуңун,  
Калдайган темир капкасы,  
Көргөндө эстен тандыңбы,  
Арбагы азыр тирүүдөй  
Атакебиз Манасты?!  
Алдыңкы келген айкөл шер,  
Аты Манас баатыр эр.  
Жүрөгү чыгат кыпылдап,  
Көрүнүп койсо карааны,  
Сага окшогон немелер!

Мени менен сүйлөшкөн,  
Алгыр бүркүт түрдөнгөн,  
Азия хандын Алмамбет,  
Кытайдан келген эр экен.  
Мен Гүлчоро бакырды,  
Анын уулу дээр экен.  
Көз көрбөй, кулак уккан кеп,  
Манжу, калмак, чүржүттөр,  
Чогулушуп алган — дейт.  
Кылымдар бою былк этпей,  
Ажыдаар — деп — атаган,  
Кытайга түйшүк салган — дейт.  
Таарышып кытай ханына,  
Манжу, калмак, чүржүткө  
Бошотуп шаарын берген — дейт,  
Ошондо кең Таласка келген — дейт.  
Айкөл шердей зор баштап,  
Алмамбет султан жол баштап,  
Элүү төрт илек кол баштап,  
Түрк уланы келген — дейт.  
Анжу, манжу, калмакты,  
Кытай, кыргыз бирлешип,  
Бейжинден айдап чыгарып,  
Түндүк жакка кууган — дейт.  
Көпкөк темир кийинген,  
Көгала тулпар ат мишген,  
Көргөндүн бою титиреп,  
Көзүнөн жалын, от күйгөн,  
Балта дөөнүн эр Чубак.  
Беттешкенден жеңилип,  
Көзү өтүп кеткиче,  
Теңдигин колдон бербеген,  
Түбү тектүү шер Чубак.  
Сырмайзасын зыңкыйткан,  
Таптаза боюн зыңкыйткан.  
Тиктесе көзү сурмалуу,  
Түлөк куштай кылтыйган,  
Баатыр Сыргак хан ошо.  
Чон Бейжинде урушта,  
Токсон уруу түрк уулу,  
Алда канча санаксыз,  
Анжу, манжу, калмакта,  
Кармашты канча көп көрдү.  
Ошол күнү тайманбай,  
Жалгыз жумуш бүтүргөн,

Жакыптын Сыргак тың уулу.  
Теги киши дебегин,  
Келген төртөөн сен муну!  
Бүткөн боюң чоюндан,  
Эритин куюп койсо да,  
Эбиң келди, Мадыкан!  
Качалбайсың ажалдан,  
Айтканымды мен кылам.  
Алдындагы Көк бука,  
Сен кептенип, Мадыкан,  
Уйду мишин не кылам?!  
Кебетенди байкасам,  
Эки бетин толуксуң.  
Соруп жатып анжуну,  
Семирп, чочко, болупсуң!  
Көч-көч айдап, жол тарткан,  
Өлүгүн калып талаада,  
Казактын ити тоюпсуң!  
Эми имерип, бир сайсам,  
Ээрден сени кыйшайтам.  
Гүлчоро атым курусун,  
Илип алып найзага,  
Тебетейдей көтөрүп,  
Манжу, жапан, казакка,  
Аралап элге барбасам!  
Уруксат бербей мен койсом,  
Бир тойбой өлсөң жалгандан,  
Арманың калар ар качан!  
Бер жагы эки күн болсун,  
Нар жагы жети күн болсун.  
Арманың чыгып болгунча,  
Барыңды ичип тоюнгун.  
Кайтып келип бул жерге,  
Кара койдой союлгун.  
Болжолдуу күндөн кечикпей,  
Өзүң келгин сен — деди.  
Эрте, кеч байкап жүрөсүн,  
Сен кептенип, ан уулан,  
Кошко барбайм мен» — деди.  
Ушу болот баатырдын,  
Манжунун ханы канырга,  
Мөөнөттүү жооп бергени.  
Суркоен оозун бош коюп,  
Башынан алып жүгөндү,  
Эчтемеден камы жок,

Агытып атын жиберди.  
Көк букачан Мадыкан,  
Күңгүрөнүп бул айбан,  
Кошуна барып далпайып,  
Ашпоздору ашыгып,  
Жана тырмак камдашып,  
Жалгыз жеген тамагын,  
Жамактап аз айталык.  
Чочкосу жок ал жерде,  
(Чочкодон артык кем эмес)  
Аюу менен сууру,  
Арбын эле ал жерде.  
Алман салып угузуп,  
Анжу, манжу, казактан,  
Алты жүз мерген жиберди.  
Оя бир аюу, беш жүз суур,  
Бир күндө атып келгени.  
Жылкынын этин жебеген,  
Айып экен бир жери.  
Уйдан сойду он үчтү,  
Төөдөн сойду экини.  
Койдон сойду бир жүздү,  
Он бир аюу, беш жүз суур,  
Он үч сыйыр, бир жүз кой,  
Эки төөнү аа кошуп,  
Баарып жалгыз жеп бүттү.  
Кош тегирмен жүгүргөн,  
Кош жаңырык үн салган,  
Күрпүлдөктүн куюштан,  
Бир өзөндү бүт ичин,  
Какшытып аны соолутту.  
Курсагын сылап чердейип,  
Кош болуп капыр оштонду.  
Алты киши түк тынбай,  
Маңдайдан аккан терлерин,  
Арытып, аарчып адалбай,  
Күнү-түнү дем албай,  
Бек кыйналды шордуулар,  
Ташып тамак бералбай.  
Кымыздан тарткан аракты,  
Кылкылдатып бул чочко,  
Жутуп турат, дем албай.  
Арак, эттин баарысын,  
Такыр жеди бадырек,  
Өлбөстүктүн дарысын.

Алты батман нан жеди,  
Ошондо да тоюнбай,  
Кана тамак маа — деди.  
Беш жүз уста жыйнады,  
Найза, балта, кылычын,  
Мизин ууга сугарды.  
Жонундагы жаранын,  
Каны менен ириши,  
Тарттырып аны чыгарды.  
Бүткөн бою жеңилди,  
Көк бука болду мингени.  
Күн чекеге жеткинче,  
Оозу тынбай жегени.  
Күн көзү түш болгондо,  
Шашылып жолго киргени.  
Караанын көрүп капырдын,  
Кан ичме догуз баатырдын,  
Гүлчоро атын кармады.  
Жети күн жатты майданда,  
Оозуна даам албады.  
Токсон күндүк салышта,  
Мындай нечен сайышта,  
Тотугуп өңү калбаган,  
Оозуна тамак албаган.  
Карды ачып талбаган,  
Кабылан туулган эр немен,  
Калып элдин баарынан,  
Кайраты артык кабылан.  
Караанын көрүп капырдын,  
Катышы эркек туугандай,  
Каткырып күтүп сүйүнүп,  
Сүркөсө белин чындады.  
Атадан калган Сырнайза,  
Мадыканга ыргады.  
«Армансыз өлсүн чочко — деп,  
Алдында сайып аласың» — деп, —  
Апкаарыбай турганы.  
Көк камандай күркүрөп,  
Күчү артык Малыкан,  
Көргөндүн бою дүркүрөп,  
Элесин көргөн айбандар,  
Эси чыгып бүркүрөп.  
Жетип келди майданга,  
Көөрүктөн чыккан жалындай,  
Экинчи катуу күжүлдөн.



Аял кылып турбады,  
Ал Мадыкан бадырек,  
Аргытып найза урганы.  
Найзаны күүлөп сунганда,  
Учупан жалын, от күйүп,  
Жолум үйдөй чок күйүп,  
Алдындагы Көк бука,  
Ок жетпестей жүгүрүп,  
Кейини көрүп чочконуп,  
Эр Семетей, хан Бакай,  
Канчоро баатыр үч арстан,  
Турушту андан түңүлүп.  
«Кыйырга эми келди» — деп, —  
Гүлүстөн турат сүйүнүп.  
Сокмогу менен найзанын,  
Соолгон чочко муштады.  
Кенебеген Гүлүстөн,  
Кеңири бул жалгандан,  
Кетип кала жаздады!  
Атынын жалын кучактап,  
Чарайнасы жарылып,  
Быт-чыт болду печен кат.  
Бул бадырек Мадыкан,  
Гүлүстү урган найзада,  
Улуу Инген тоосун бир сайса,  
Томоруп түптөн таштамак!  
Өзү сайып кош болуп,  
Көк Бука менен оштонуп,  
Кыя тартып, бир сайып,  
Өтө берди кош болуп.  
Найзаны муштап, тартканда,  
Талкаланып чарайна,  
Быт-чыт чыгып жатканда,  
Кол арыктай шарылдап,  
Эр Гүлүстөн баатырдын,  
Соорудан каны акканда.  
Кездемдин учун кылайтын,  
Кезегерип найза чунайтын.  
Керене күлүк Сур атты,  
Камчы берип чуратып.  
«Көтөндү бурмө чети — деп,  
Алтын ээр калмакча,  
Аркасында кашы — деп,  
Качырып найза урчуу жер,  
Нак капташтын ушу» — деп, —

Сундурган найза тартпады,  
Сегиз көчүк кошууга,  
Сырнайзаны аштады.  
Тоодой болгон бадырек,  
Тоңкоюп жерди жазданды.  
Кылбай койбойт Гүлчоро,  
Оозу менен айтканды,  
Алдындагы Сур атты,  
Ооздугун тартканы.  
Имерилип айланды,  
Эң эле жаман карарды.  
Эндиреп жаткан чочкону,  
Эмчектин асты көбүк эт,  
Үстүртөн найза мадады.  
Таамайлап келип бек сайды,  
Аркасынан Сырнайза,  
Учу чыгып кылтайды.  
Найзаны сайып таштады,  
Имере кармап балтаны,  
Кан ичме минген Көк бука,  
Орой төбө чокуга,  
Унгусу менен бир салды.  
Балтаны тартып алганда,  
Катуу чапкан сом балта,  
Мээсине орноп калганда,  
Төрт аягы тыбырап,  
Өкүргөн үнү көк жарып,  
Көк бука өлүп калганы.  
Балтаны байлап жаңына,  
Салып жетип келгенче,  
Мадыкандын алдына,  
Найзаны кармап сабынан,  
Ыкван сайып абыдан,  
Так көтөрүп алганы.  
Мадыкан менен Гүлчоро,  
Оор келип Сур атка,  
Жүрө албай калганы.  
Өзү айбан Суркоон,  
Алдыкыдан бешбетер,  
Аккан дайра, тоо, ташка,  
Айрыкчасы Тыян-Шан,  
Бек жалбарып ушуга:  
«Колдогун, мени дем берип,  
Айланайын, Ала-Тоо,

Суусун ичкен колот, коо!  
Чөбүн күрүч, суун сүт,  
Ала-Тоо, мага бергин күч!  
Салкындуу жыпар, сайың түз,  
Залкарлуу тоом бергин күч!  
Үстүмдөгү Гүлчоро,  
Эбегейсиз шер болуп,  
Жене албай тегеле,  
Адам уулу тең болуп.  
Найза илип Семетей,  
Мадыканды көтөрсө,  
Басалбай турсам майышып,  
Шерменде айбан мен болуп.  
Кандырып суусун суу берип,  
Суркоенду тааныткан,  
Ак карлуу ата Ала-Тоо,  
Алсызга медет кылбасаң,  
Мындай тирүү болгуча,  
Өлгөнүм жакшы курган жан!»  
Коргошундай таш эрип,  
Суркоен ыйлап теңселип.  
Буркурап айбан турганда,  
Ала-Тоонун ардагы,  
Арстан Манас арбагы,  
Алдында минген Кула атты,  
Күюндан бүткөн бул атты,  
Кыз олуя Кең-Колдон,  
Күрпүлдөккө узатты.  
Ак калпак кыргыз элине,  
Атасындай асырап,  
Ак сүтүн берген Ала-Тоо,  
Жардам кылып Сур атка,  
Созуп мойнун узартты.  
Азар түмөн айбанды,  
Асыраган Ала-Тоо,  
«Аккула менен баргын» — деп, —  
Ак кайыпка тоо айтты.  
Ак кайып менен Аккула,  
Кирип келди жер чаңдап,  
Күрпүлдөктүн куюшка.  
Аркырап үнүн чыгарып,  
Кишкенди Аккула.  
Чылбырын илип мүйүзгө,  
Жетеледи ак кайып,  
Кайнап турган калың эл,

Баарысы көрүп, таң калып,  
Белин тартып, бут сернип,  
Эки дөөнү көтөрүп,  
Анжу, манжу, казактын,  
Жүз элүү миң аскерден,  
Ашып калган немеси,  
Жүрөгү чыгып баарынын,  
Баатыр шерден сүрдөдү.  
Ташкындуу күчүн бергендей,  
Аркайган мөңгү, ак баш зоо,  
Кайрат кирип кайыптан,  
Турган тулпар баспастан,  
Бутун сернип, күч жыйнап,  
Жорголой басып ыргыштап,  
Жолго түшө калганы.  
Ошондой кылып жоо сайган,  
Найзага илип калдайтып,  
Анжу, манжу, казакка  
Көтөргөн бойдон ал барган.  
Анжuluk жандан түңүлүп,  
Аккубак катуу сүйүнүп,  
Керимбай менен Үмүтөй,  
Эң эле жаман күйүгүп.  
Жетелей чаап, боз бээсин.  
«Садага кылам эрге» — деп, —  
Агеркеч келет жүгүрүп.  
Кара тоодой калдайтып,  
Мадыканды Гүлчоро,  
Көтөрүп алып келгенде,  
Аттан түшүн аламан,  
Амандык сурап бардык жан.  
Ызы-чуу болуп чуркурап,  
Баары турду зыркырап.  
Хан Бакай абаң карыя,  
Эр Семетей, Канчоро,  
Салып жетип келишти,  
Гүлчоронун жанына.  
Эсендик айтып сурашып,  
Жай жайына түшүрдү.  
Аскердин баарын чубатып,  
Эртеси элди жыйдырды,  
Эр Семетей кеп кылды:  
«Жапан менен анжуну,  
Ким барып аны чыкырды?» —  
Деп, Семетей айтканда,

Эч кишиге кеп бербей,  
Керимбай айтты сөзүн жай:  
— Жапанга барса, мен бардым,  
Манжуга дагы мен бардым,  
Аларга кабар мен салдым.  
Хан Үмүтөй жумшады,  
Барбаймын — деп — айтпадым.  
Жыйнап келдим бул элди,  
Кыдырып келдим көп жерди.  
Барган күнөө менде бар,  
Баргызган мени Үмүтөй.  
Чакырган күнөө менде бар,  
Чакырткан мени Үмүтөй.  
Кырк миң алтын пул берип,  
Кызылуок чоң дөөгө,  
Кылкылдаган деңизге,  
Кыямат жакын бир жерге,  
Барып келгин сен — деди,  
Тил билесиң бар — деди.  
Барып келдим аларга,  
Барып абал айтканда,  
Баары келди бул жайга.  
Алдына минден алтынды,  
Алман салдык байларга» —  
Деп, Керимбай айтканда,  
Анда Семен мындай дейт:  
«Калжыраба, Керимбай,  
Капкайдагы бокту жеп.  
Манжу, жапан элдери,  
Караанга келген аскерсиң,  
Бас десе басып келгенсиң,  
Жай-жайына сен кеткин!  
Атың менен тонунду,  
Олжолоп алып иетейин?  
Жөө, жыланач калтырып,  
Азапка салып иетейин?»  
Аскер башы алардан,  
«Баш киши мында кел десе», —  
«Мен элем — деп — башчысы», —  
Бир киши чыкпайт алардан.  
Баш билги болгон коркушун,  
«Башыбызды алат» — деп, —  
Коркконунан кобо албай,  
Ордунап өөдө туралбай,  
Эси ооп турганда,

Жапанга аскан чүпүрөк,  
Как ошондон белгилеп,  
«Жашынсаң да белгилүү,  
Тур ордунап келгин — деп, —  
Ордунап тур» — дегенде,  
Чанданы тура калалбай,  
Жыгылып, кооп темтендеп,  
Белгилүү болуп калгандар,  
Жүгүнүп бели эңчендеп.  
Буластаган далайдын,  
Буту, колу бүгүлдү.  
Минге башчы болгондон,  
Манжудан турду миң киши,  
Жапандан турду кырк киши,  
Казактан турду он киши,  
Мадыкандын чатырга,  
Чогултуп баарын киргизди.  
Семетей менен хан Бакай,  
Басып булар кирбеди.  
Баарысынын үстүнө,  
Баатыр Гүлүс киргени.  
«Нак кан ичме келди» — деп,  
Баарысы андан сүрлөдү.  
Жыйылган тиги топ элге,  
Гүлчоро мунтип сүйлөдү:  
«Кызылуок, Мадыкан,  
Кылымды соруп турганда,  
Кылган ишин сен, — деди,  
Журт болбой кара жерге кир,  
Катар өлсө ал экөө,  
Эң курбаса куржундап,  
Курчап кирип барууга,  
Куурагыр, алып келбеди!  
Өз жеринде ал экөө,  
Орой сөздүү эр беле?  
Уруп-согуп көп тилдеп,  
Жалкытканбы силерди?  
Башчың башчы болгунун,  
Жалгыз башка ээ болуп,  
Аты жогун жөө болуп,  
Баштап алып аскерин,  
Баарын кетип жоголгун!  
Азык-түлүк, ок арткан,  
Алда кандай заман — деп,  
Алдын алып топ арткан,

Төөнүн баарын таштагын.  
Аттуу канча, жөө канча,  
Эсебинди айткыңыз!» —  
Деп Гүлчоро айтканда,  
Жапандыктар жабыран:  
«Атыбыз жок, жөө келдик,  
Үч ай болду келгелн.  
Ат мишишти үйрөндүк,  
Жылкы деген мал болбойт,  
Биз жылкыны билбейбиз,  
Чарбага жарды жерибиз.  
Далайыбыз алдында,  
Качып жолго киргенбиз.  
Мишген жылкы баарысы,  
Керимбай менен Үмүтөй,  
Өз элинен алышты.  
Кызылуук дегенге,  
Соғат кылып барышты.  
Жаныбыз калса чоң олжо,  
Биз ыраазы ошого», —  
Деп, чуркурап турушту.  
Жапандык айтып болгондо,  
Манжудан айтты канчасы,  
Анталашып мунчасы:  
«Жуз миң аскер биз келдик,  
Аттуу келген элүү миң,  
Аты жогу элүү миң.  
Казактан алдык жөө аскер,  
Казактан алдык атты да,  
Аттуу болдук баары аскер.  
Жөө кетели барыбыз,  
Көп болду казак чыгымы,  
Элүү миң аттуу аскердин.  
Музбурчактын Аккубак,  
Качып кеткен жапанды.  
Табабыз — деп, — кубалап,  
Күндү жайлап дубалап,  
Муздатып жолго салды эчак.  
Ырайым кылсаң калганга,  
Кыйылып кетчү бир жанга.  
Нааразы биз болбойбуз,  
Элүү миң атты алганга», —  
Деп, айтканда алардын,  
Кабыл алып айтканын.  
«Аты жогун аттуусу,

Таштап салып кетер» — деп, —  
Найза, мылтык, балтасын,  
Баарын берди колуна.  
Азык-түлүк, нан, чайын,  
Алтын, күмүш акчасын,  
Калтырбай берди алардын:  
«Мылтыгың бердим колуңа,  
Бекер элге катышып,  
Калба салба жолуңа.  
Кардын ачса кийик бар,  
Кантал-кантал коолордо,  
Занкайган бийик зоолордо.  
Атып жеп, жаның багып кет,  
Турба, жөнө, жолуңа!  
Башкарып келген аскерди,  
Бийлик бердим силерге,  
Төкпөй-чачпай буларды,  
Алып кеткин элиңе!» —  
Деп, Гүлчоро айтканда,  
Күлүндөшүп сүйүнүп,  
Суурча жонун түйүшүп,  
Чубап булар жөнөдү.  
Семетей калыс экен — деп,  
Көзү жетти айгыне.  
Дөөлөр айдан келбесе,  
Кыргызды чаап алсак — деп,  
Келбейт элек бул жерге», —  
Деп, сүйлөшүп кужулдап,  
Куржундары мойнуңда,  
Манжу менен жапандык,  
Куртай болуп чубуруп,  
Булар түштү жолуна.  
Агеркентин үйүнө,  
Арстандар келип түштү эле,  
Куруп калган Үмүтөй,  
Жандап күдөр үздү эле.  
Чай, тамагын ичкенде,  
Казактын элин жыйдырып,  
«Жаң баланы азгырып,  
Кас кылгандыр бирөө — деп,  
Мында жок азыр күнөө» — деп, —  
Акыл, насаат кеп айтып,  
Үмүтөйдү жемелеп,  
Сөз аягы, сокмогу  
Керимбайды тебелеп.

«Эки күн малың жыйгын — деп,  
Көчтүн камын кылгын» — деп, —  
Жаккан отун өчүрдү,  
Казакты айдап көчүрдү.  
Алматы, Алтай, Сары-Арка,  
Жай жайына кондурду.  
Жай алдырып казакты,  
Кетер маалы болгону.  
«Көзүң ала, ичиң заар,  
Сенден чыгат далай чаар!» —  
Деп, Керимди кекээрлеп,  
Семетей айтып койгону.  
Жалпы казак элине,  
Үмүтөйдү хан койду.  
Бузуку кул Керимбай,  
«Эми эбимди табат» — деп, —  
Көп акылды ойлоду.  
Ойлогон менен ал канча,  
Барар жери болбоду,  
Саргарып өңү ооруду,  
Асылган оору коебу?  
Шайы кетип Керимбай,  
Сакаяр чара болбоду.  
Үмүтөйдү чакырып,  
Оюнда кебин салганы.  
Жаш Үмүтөй баатырды,  
Дагы азгырып алдады:  
«Кеп айтамын мен — деди,  
Кеңешимди бил — деди.  
Сүрөтүңдү хан койду,  
Мындан кийин Семетей,  
Сени эсепке алып коебу?  
Байкап жүргүн ар качап,  
Өзү билип иш кылат,  
Сага кеңеш салбастан.  
Каныкейден кете албай,  
Агеркентен өтө албай,  
Хан атады наамынды,  
Мындан кийин Семетей  
Чыгарбайт сенин дайыңды.  
Кеңештен качап кур калсаң,  
Себеп кылып ошону,  
Бул үчөө карып чал болот,  
Беттешип көргүн бир жолу!»  
Бузуктун ушул кеңеш

Үмүтөйдү өлүүгө,  
Буруусуз себеп болгону.  
Кызыл кыя талаада,  
Коңурбай менен сүйлөшүп,  
Семетей башын алганда,  
Жолунда турса Үмүтөй,  
Тепсеп өтүп Семетей,  
Кеңешин кетип калганда.  
Керимбай кебин ойлоочу,  
Агеркент айтса тил албай.  
Болбой барып Таласка,  
Ошондо өлөт болжолу.  
Күдүр молдо бакырды,  
«Эр Семетей жумшаган,  
Коңурбайдын жылкысын,  
Айдап кет — деп — акыры».  
Семетейден ажырап,  
Кетешинде жүргөндө,  
Карагулдуң өлгөнүн,  
Хан Коңурбай укканда,  
Арбын киши жиберип,  
Айдатып кеткен жылкысын.  
Күдүр молдо кеп айтып,  
Көргөн-билген немесин,  
Баштан аяк көп айтып.  
Күдүр кеби бүттү эле,  
Эр Семетей Бакайга,  
Канчоро, Гүлүс баатырга,  
Агеркентти үйүнөн,  
Аттанар мезгил жетти эле.  
«Ала кетет мени» — деп,  
Өз жанынан Керимбай,  
Тируүлөй үмүт үздү эле.  
Эртең кетет — деп — угуп,  
Көк ташка кошуп күчала,  
Майга ачытын ичти эле.  
Элебей ичкен эң жаман,  
Боор, бөйрөк эзилги,  
Кызыл кан агып курсактап,  
«Керимбай ооруп жатат» — деп,  
Эр Семетей кеп уккан.  
«Сак болсо ала кетейин,  
Өлөр болсо элинде,  
Канын жүктөн кетейин?» —  
Деген ойдо Семетей,

Барып кирсе үйүнө,  
Ушул бүгүн өлчүдөй,  
Узап барса күүгүмдө.  
Өлүп кетти Керимбай,  
Күн козу түш мезгилде.  
Таластан келген төрт берен,  
Атганып жөнөп кетти эле.  
Ат-Башы менен Нарынды,  
Аралап басып буларды,  
Айлына аман жетти эле.  
Муну мындай таштайлы,  
Семетей менен жалгыз көз,  
Сайышынан баштайлы.

## СЕМЕТЕЙДИН ЖАЛГЫЗ КӨЗДҮҮ МАДЫКӨЛДҮ СЛЫШЫ



Бетпак тоону жердеген,  
Түркмөн деген эл деген.  
Ал түркмөндү башкарган,  
Жалгыз көз деген эр экен.  
Мандайында жалгыз көз,  
Бепдеден башка шумдуктуу,  
Бир бөлөкчө жаралган,  
Теңдешин бепде жепбеген.  
Өзү балбан адамдан,  
Ар канча балбан болсо да,  
Башка жакка барбаган.  
Шүкүрлүүнүн тоосунда,  
Карагайлуу коосунда,  
Карманан деген бар эле,  
Кара дөө деген иштен,  
Ага-ннн жан эле.  
Карманантын алганы,  
Эр Манастын эжеси,  
Кардыгач деген кыз эле.  
Жакын хандын тун кызы,  
Манас менен киндиктен,  
Карманантын колунда,  
Далай малы бар болуп,  
Колөмтолуу бай болуп,



Козголбой жатчу неме эле.  
Түркөндөгү жалгыз көз,  
Үйүндө жатып ойлонуп,  
Тегеренип толгонуп:  
«Күчүм болсо ушундай,  
Орустан киши катылбай,  
Баатырлыгым ушундай.  
Бараңдан киши катылбай,  
Букар менен Шам шаарын,  
Чаап алсам болбойбу?  
Карманантын жылкысын,  
Айдап алсам болбойбу?  
Жакынтын кызы Кардыгач,  
Карманантын алганы.  
Аялдан сулуу сонун — дейт,  
Тартып алсам болбойбу?»  
Канча жылдан бер жакка,  
Козголбогон түгөнгүр.  
Өзүнүн аты Мадыкөл,  
Кошумчасы Жалгыз көз,  
Өлүм айдап, кан тартып,  
Өзү үйүндө жата албай,  
Кармананка жөнөдү.  
Элинен тандап кол жыйнап,  
Аз жыйнабай мол жыйнап,  
Беш миң киши нак ылгап.  
Аш-тамагын көп алып,  
Арбын кошун кол айдап.  
Бетпактыдан аттанып,  
Шүкүрлүү көздөй жол тартып,  
Карманан көздөй оң тартып.  
Келе жатат Мадыкөл,  
Керпей, сурнай чуулатып.  
Арада нече конуптур,  
Алда канча жол басып,  
Шүкүрлүү жетип болуптур.  
Шүкүрлүүнүн жери жай,  
Карманантын калкы бай.  
Улуу, кичүү дебестен,  
Элинин баары жалпы бай.  
Өзү тажик мусулман,  
Мунун журту илгертен,  
Чачылган эмес, бузулган,  
Жылкы алам — деп, — Жалгыз көз,  
Кол салып келди ушундан.

Арага киши жиберип:  
«Карманан мага келсин — деп,  
Үзөңгүмдөн кучактап,  
Таманымды өпсүн — деп,  
Эли, журтун башкарып,  
Хан болуп жата берсин — деп,  
Каалаганым Кардыгач,  
Катынын тартып кетем» — деп.  
Келген киши кеп айтып,  
Калтырбай кепти теги айтып.  
Карманан өтө бузулуп,  
Каарданып тутулуп:  
«Кара дөө ниним кайда — деп,  
Кайрат кыл, белң байла — деп.  
Дөө деген сенин атагың,  
Бастырып үйдөн чыкпайсың,  
Ушунуңа канамын!  
Жайы, кыны тап жылбай,  
Жалгыз үйдө жатасың.  
Бересиңби түгөнгүр,  
Жалгыз көздүн жазасың!»  
«Айланайын, акебай,  
Айтасың сөздү ар кандай.  
Жалгыз көзү бар болсо,  
Сокур эмес сак болсо,  
Желмогуз болуп жүрбөсүн?  
Каныбызды сорбосун?  
Калтырбай союп койбосун?!  
Адамдын этин жейт дечү,  
Төкпөйт деген сорбосун.  
Кара дөө атым болголу,  
Ат бастырып чыкпадым  
Же сайышып душман жыкпадым  
Кардыгачты бер десе,  
Анча неге сыздадың?  
Бербейсиңби катынды,  
Албайсыңбы малыңды,  
Хандыгың башта бар болсо,  
Дагы аласың катынды!»  
«Бокту жеген акмак — деп,  
Болбогон кепти кылат — деп,  
Катынын тартуу кылганда,  
Калган эл укса уят кеп!  
Мен өзүм да баатырмын,  
Жалгыз көз кандай кылат» — деп.

Эл чогултуп, туу сайып,  
Азыраак кошун куралып,  
Астынан чыгып, жол тосуп,  
Жалгыз көзгө жол кошуп.  
Ак асаба желегин,  
Асманды көздөй аштатып.  
Атыш, чабыш кылбастан,  
Сайышар жерин басташып.  
Күтүп турду Карманап,  
Жалгыз көздү сакташып.  
Жалгыз көз жайы ушундай,  
Жаандан ашкан кыйын ай.  
Чын ачуусу кармаса,  
Чийки жеп коет, адамды ай.  
Жылында киши берүүчү,  
Урумдун эли чыдабай!  
Орустан алман алуучу,  
Кыздан салык салуучу.  
Кебеп кылып адамды,  
Жеп бүтүрүп жануучу.  
Адамды көрсө түк койбойт,  
Айбаты катуу эр ушу!  
Мурунунун үстүндө,  
Муштумдай болгон жалгыз көз,  
Адамзатка окшобойт.  
Кан куйгандай кызыл көз,  
Орто бойлуу тууралжын,  
Угуп турсаң кызык сөз!  
Кыздан алман алуучу,  
Койнуна анын жатучу.  
Башканы эмес катынын,  
Жеп алчу канкор капырың.  
Жылбас чабдар аты бар,  
Мишип алган баатырың:  
«Карманап деген сенби — деп,  
Кардыгач кызык көрүнсө,  
Кармашар болсоң келгин» — деп.  
Бу да мыкты бек айбат,  
Тартынган жок тайгактап.  
Жалгыз көздү тургузбай,  
Артынан өлүм айдактап.  
Беттешип кире барганда,  
Карманап сайып калганда,  
Карманантын найзасын,  
Карман алды жазганбай.

Кара дөө жетти артынан,  
Агасын карап туралбай.  
«Ага-нин келет — деп,  
Намыс кылып уялбай.  
Мендей баатыр болобу,  
Экөөнү каттап бир албай?!»  
Кара дөөнүн найзасын,  
Мадыкөл дагы кармады.  
Карманап менен Кара дөө,  
Тарттырып ийип найзасын,  
Куру кол болуп калганы.  
«Көзүң көрүп турчу — деп,  
Куп кылар ишим ушу — деп, —  
Өз элинин ичинен,  
Кызыл тору жигитти,  
Кычырды — бери келгин!» — деп.  
Чыкырып алып жигитти,  
Ким билет мунун жумушун?  
Жанындагы жигити,  
Жалдырап карап турушу.  
Колунан анын кармады,  
Канжарлап кардын жарганы.  
Көрсөтүп туруп майданда,  
Чыркыратып жалмады.  
Көрүп турган капырды,  
Коркпой бенде калбады.  
Кара дөөнү шилден,  
Сол колу менен кармады.  
Карманап болсо оң колдо,  
Кар кылышы болжолго,  
Жакып хандын Кардыгач,  
Качырып жетти ошондо.  
Өзү катып карыган,  
Мүчөсү эркек далыдап.  
Кара дөө менен эр Манап,  
Кардыгачка жалынган.  
Сууруп алып найзасын,  
Кетирди мунун айласын.  
Күтказды кайып иинени,  
Күтказды Карманабын.  
Жедирбестен жырткычка,  
Ажыратып экөөн тең,  
Бура тартып, дуу коюп,  
Излемек болду Кардыгач,  
Семетей сындуу иинени.

Тапмай калды дөөлөрдү,  
Ташка чыгып аралап,  
Качып кеткен жөөлөрдү.  
Элин койбой көчүрдү,  
Жылкысын койбой жылдырып,  
Баарын айдап кетирди.  
«Дагы элден калды» — деп,  
Аралап жүрөт тоолорду,  
Аңтарып жүрөт коолорду.  
Тогуз күндүн ичинде,  
Алты жигит, беш кызды,  
Он бирин союп жеп болду.  
Жата турсун Жалгыз көз,  
Жарма ордуна кан ичип.  
Ойной турсун Жалгыз көз,  
Нан ордуна киши жеп.  
Жап аябай Кардыгач,  
Семетейге кетти издеп.  
Өзү көргөн жол менен,  
Кең Ташкендин ой менен.  
Наманген басып аралап,  
Аягы өөдө Таластын,  
Күмбөзүн көрдү талаадан,  
А дүйнө кеткен Манастын.  
Куран окуп Манаска,  
Кудайына сыйынып,  
Элечек жок башында,  
Эркекче кийим кийинип.  
Эр Семендин үйүнө,  
Барып түштү Кардыгач.  
Тааныган жок Семетей,  
«Кайдан келген киши» — деп?  
Ал аңгыча болбоду,  
Ак сакалы жарк этип,  
Күн нурундай жалт этип,  
Хан Бакай кирди эшиктен.  
Карап калып кабылан,  
Карындашы Кардыгач,  
Көргөн жерден тааныган.  
Жолун кууп Манастын,  
Эже дээчү мурунтан:  
«Эжеке, аман жүрдүңбү?  
Эрмекке бала сүйдүңбү?  
Эркекче кийим кийинип,  
Кыйынчылык көрдүңбү?»

Өзүң басып келипсин,  
Кыргынчылык көрдүңбү?»  
Кабылан сурап калганы,  
Көзүнүн жашы бурчактап,  
Кардыгач кебин салгааны:  
«Бетпак тоону жердеген,  
Баары түркмөн эл деген,  
Ал түркмөндү башкарган,  
Жалгыз көздүү эр деген,  
Адамдын этин чийки жейт.  
Орустун элин жадатты,  
Урумдун элин каратты.  
Мени соогат берсин — деп,  
Карманапка кат жазды.  
Бербейми — деп, Карманап  
Кошун курап, кол жайкап,  
Намысына талашты.  
Карманап күчтүү эр эле,  
Мени менен бир тууган,  
Манасымдай шер эле.  
Кайын ишим эле Кара дөө,  
А дагы кимден кем эле?  
Экөө катар качырса,  
Сууруп алып найзасын,  
Куру кол койду жөн эле.  
Намысым үчүн эркекче,  
Кийинип алып мен бардым.  
Ажыратып дөөлөрдү,  
Ажалынан кутказдым.  
Алдына келдим мен мында,  
Өзүң билгин калганы!»  
Семетей угуп турунтур,  
Сөзгө көңүл бурунтур.  
Эженни жүзүн көрбөгөн,  
Ким экенин билбеген.  
Эми билди Семетей,  
Чоролорду чакырбай,  
Бастырып кетти жапжалгыз,  
Чоң экен — деп кенебей.  
Адамдын этин жей турган,  
Жалгыз көздөй жырткычты,  
Бункагына тенебей.  
Бастырганга Кардыгач,  
Баса минди атына.  
Кирип алды ал ээрчид,

Семетейдин артына,  
Күйүн ичи жалын, чок,  
Кургай малдын даргында,  
Лябады жалгыз — деп,  
Семетейдей жакырды,  
Ал өйдөнгөн кашырга,  
Намангенден өткөндө,  
Ташкенди басып кеткенде,  
Шүкүрлүүнүн тоосуна,  
Ошого жакын жеткенде,  
Эки жагы бийик тоо,  
Орто жери терең коо,  
Кырында кайкы белес жол,  
Адам ашчу жери ошол,  
Жалгыз кыя атаган,  
Кадымтеп бери бел ошол,  
Семетей чыкты койгулап,  
Буурул менен теги ошол,  
Эжесин карап көрбөдү,  
Өзү жалгыз кудайдын,  
Өкүмүнө көнгөнү,  
Дүрбүнү алып койпунан,  
Көзүнө салып көргөнү,  
Шүкүрлүү бегин караса,  
Адырмак жери түз талаа,  
Айдан жылкы келатат,  
Желмогуздай чоң балаа,  
Карап көрөү канарды,  
Адам жээчү жакырды,  
Кабаны салык, өңү саз,  
Узун эмес бою нас,  
Туурасы келет төрт кучак,  
Булчуну бука сабындай,  
Муну көргөн тирүү жан,  
Калар эмес наалыбай,  
Бышыгы менен керн жок,  
Чийкени менен иши жок,  
Кандай нерсе жесе да,  
Карды оорубай аш болот,  
Колуна алган бир кыз бар,  
Катуу кыйын жумуш бар,  
Байкан уккун кыргыздар,  
Баатыр Семетей эрлигин,  
Айкөлдүн уулу жалгыздын,  
Айбыкпаган шерлигин.

Ошол үчүн ал алган,  
Чыңкожо менен Толтойдон,  
Атышып жүрүп теңдигин,  
Көрө салды Семетей,  
Келе жаткан немецди,  
Көрсө дагы Жалгыз көз,  
Кишиби деп кенебей,  
Байлап алган кызы бар,  
Чыктап жээчү тузу бар,  
Калтадан тузду алганы,  
Эңкейип кызды кармады,  
Канжарды алып колуна,  
Жарганы кызды калганы!  
Жанаасын көрүп канкордун,  
Семетей туруп албады,  
«Манастап» ураан чакырып,  
Качырып жетип барганы,  
Жалгыз көз ачык угалбай,  
Кара дөө окшойт — деп ойлоп,  
Кычырып жатат агасын,  
Кызыгын мага ал келсе,  
Кетирейин чамасын,  
Эч нерсе менен керн жок,  
Кыздын кылып айласын,  
Эр Семетей баатырдын,  
Көп элдер көргөн пайдасын,  
Муштаганда таш тешкен,  
Белинен сынып кетпеген,  
Ак болоттун киймасын,  
Төкөр уста эштеген,  
Атадан калган Сыртайза,  
Сундуруп алды колуна,  
Жалгыз көздөй баатырдын,  
Сайып өттү сооруга,  
Селт этин бою дүркүрөп,  
Чочун кетти ушунда,  
Жети кабат темир топ,  
Кийген экен үстүнө,  
Отурайын тиктесе,  
Тик бакпай беңде жүзүнө,  
Кызды таштан жиберип,  
Жылбастып башын имерип:  
«Кайдан келдин, бала — дейт,  
Каның тартып мага — дейт?!  
Өзүн толук баласын,

Бүткүл этиң май го — дейт?!  
«Сен билбесең менмин — дейт,  
Манастын уулу Семетей,  
Сени издеп келдим» — дейт.  
Көкжал Манас дегенде,  
Күүгүмдөп көзү тунарды.  
Манастын атын укканда,  
Нур кетип бети кубарды.  
Айбаты бар арстанын,  
Айкөл Манас мамындай,  
Атын уккан бенделер,  
Акылынан шашканы:  
«Андай болсо Семетей,  
Арып-ачып келинсин,  
Кылар ишин баштагын,  
Кийгеним темир тон — деди,  
Кылыч кеспейт, ок өтпөйт,  
Денем таштап бил — деди.  
Мени сайып энкейтчү,  
Туула элек бир — деди!  
Алдыма келген жаш бала,  
Сен кезегин ал — деди.  
Жеримен арбак колдогон,  
Беттешкен беңде оңбогон.  
Бала жолборс Семетей:  
«Баштагы кезек сенден» — деп,  
Башын чайкап болбогон.  
«Болбосоң, бала, мейлиң — деп,  
Каның тарткан экен — деп,  
Капшырайын жерге — деп.  
Кызыталак Семетей,  
Көрсөтөйүн көзүңө,  
Эрдемсизген түгөнгүр,  
Энесин тоюн өзүңө!  
Кандай чыксаң ошондой,  
Чыккан жердин тешигин,  
Көрсөтөйүн сага мен,  
Кире турган эшигин.  
Катырайын кадамың,  
Жегизейин кешигиң!» —  
Деп, Мадыкөл жалгыз көз,  
Күүлөнүп найза алды эми.  
Күркүрөтө сунду эми,  
Найзаны таштап жиберип,  
Он эки канат ордодой,

Оң жагында чоюн баш,  
Ошону колго алды эми.  
Жылбас атты чуратып,  
Жылмаңдап өңүн тер басып.  
Күңгүрөңгөн түгөнгүр,  
Кош колдоп келип урду эми.  
Калканы бар далыда,  
Туулгасы бар башында,  
Эр Семетей кебелбей,  
Карап турат алдында.  
Чоюн баш келип тийгенде,  
Калкандын баары калдырап,  
Туулга бүтүн быркырап.  
Жон сөөгү ооруп зыркырап,  
Кете жазды асыл жан,  
О дүйнө көздөй чыркырап.  
«Эр кезегин бир — деди, —  
Эр Семетей баатырың,  
Мен урамын бер» — деди!  
Атасы Манас баатырдын,  
Чоюн башы жок эле.  
Иштетер болсо чоюн баш,  
Айбалтанын сырты эле.  
Мизи, сырты балтанын,  
Уюткан болот курч эле.  
Качан да болсо каңкорун,  
Сырты менен урчу эле.  
Каары менен чапканда,  
Ташты талкан кылчу эле.  
Буурут атты секиртип,  
Буураун чыгып желигин.  
Жанаша түштү Семетей,  
Алдында атын темишип,  
Чаап өттү Семетей,  
Орой төбө чокуга,  
Карап көрсөң Жалгыз көз,  
Калканы жок далыда,  
Туулга жок башында.  
Кийгени тери тебетей,  
Кебелбей турат ушунда.  
Мына ошону көргөндө,  
Тап калды Семен ушуга.  
«Кандай кылсам экен — деп, —  
Кабылан Манас атамдын,  
Арбагы колдор бекен» — деп?!

Балталарып ташташып,  
Колго найза кармашып,  
Качырышып сайышып,  
Карсылдашып салышып.  
Бирин бири жене албай,  
Эки күн турду тайышып.  
Жаракта жалгыз бүтүн жок,  
Баарысы сынган быркырап.  
Жалгыз гана Сырнайза,  
Колунда турат зыңгырап.  
Желмогуз Жалгыз көзүңдүн,  
Теги жаны аманат.  
Ал Семетей баатырды,  
Арбактар сакта саламат.  
Семетейдин карасаң,  
Серпишкен жоосу аламат.  
«Арбагың азыр жолдо — деп,  
Атакем, мени колдо — деп,  
Калганга кылбай жаманат!» —  
Эр Семетей баатырың,  
Атасы өткөн Манастың,  
Арбагына сыйынат.  
Орто белден алышып,  
Оодарышып калышып.  
Аттын баарын чарчатып,  
Асты айла болбоду,  
Жерге түшүп бул экөө,  
Чечип салды тондорду.  
Арбайтып сууңу колдорун,  
Көрсөтмөк болду болжолу.  
Өдө, төмөн сүрүшүп,  
Күрөкөлөр жартылып,  
Чыңжырлары кырчылып,  
Жердин бети жыртылып.  
Кургак жерден суу чыгып,  
Чуңкур жерлер дөң болду.  
Дөңсөө жерлер көл болду.  
Кармашканы экөөнө,  
Бүгүн жети күн болду.  
Жалгыз көздө кошуун көп,  
Семетейде жөлөк жок.  
Ошондо да чупагың,  
Коркуң калбайт тегеле,  
Анткени баатыр жүрөк ток.  
Жалгыз көз туруп кеп айтат:

«Шер экенсиң — деп айтат.  
Чыныңды айтчы сен кимсиң,  
Эр экенсиң мен билдим?»  
Семетей анда муну айтат:  
«Жашырбаймын, шерменде,  
Атамдын аты алп Манас,  
Өзүмдүн атым Семетей,  
Жерибиз Кең-Кол, чоң Талас,  
Элибиз кыргыз көп алаш!»  
«Андай болсо, Семетей,  
Атка мниип алалы,  
Кезектеше калалы.  
Сенин каның ичпесем,  
Жалгыз көз атым курусун.  
Айкөл Манас баатырдын,  
Тукумун бүгүн үзбөсөм!  
Белиңди байла абыдан,  
Үмүтүн үзгүн жаныңдан.  
Пздегеним сен элең,  
Өзүң келип калыпсың,  
Таалайыма табылган.  
Өлтүрбөй мен коембу,  
Өзүң келип кабылсаң?!»  
Колуна алды кылычың,  
Капырдын көрчү жумушун.  
Каршы маңдай жагыңда,  
Кара сеңир тоо келди.  
Кылычың кармап колуна,  
Качырып тоого дап берди.  
Талкан кылып тоо-ташты,  
Эр Семетей баатырды,  
Коркутамын — деп келди.  
Кылычты тартып алганда,  
Кара ташка салганда,  
Каары менен чапканда,  
Как жарылып кара таш,  
Талкаланып туз болду.  
Кайраттанып ошондо,  
Жалгыз көздөй баатырдын,  
Жүрөгүнө күч толду:  
«Койсоңчу, бала Семетей,  
Кордунбу деп ушуну?!»  
«Кара ташка чапкыча,  
Канкор мага чапкыңын.  
Такандашчу Семетей,



Күчүң болсо ачкыны!»  
Эрдигинен жазганбай,  
Семетей айтты ушундай.  
«Дагы күчүм көрсүн — деп,  
Жүрөгү чыгып өлсүн» — деп.  
Жанаша турган боз дөбө,  
Колундагы чоюн баш,  
Чаап тартып алганда,  
Томурулуп тоодой таш,  
Асанды көздөй зыркырап,  
Учуп чыкты кара таш.  
«Эрдемсиген, Семетей,  
Өрөпкүбөй көзүңдү ач!»  
Аны Семен элебей,  
Эрдик менен кенебей,  
Жалгыз көздөй көкжалды,  
Бучкагына теңебей.  
Үстүнө келди бастырып,  
Тайбуурул менен тебелей.  
Чийкилей адам этин жеп,  
Ал Жалгыз көз кутургур,  
Ууртууан кан куюлтуп.  
Карышкырдай ант ургур,  
Семетейди карады.  
Эми ойлоп санады:  
«Кабыландай эр экен,  
Кара кашка шер экен.  
Бала да болсо Семетей,  
Азыр мага тең экен.  
Семетей турса залкайып,  
Тайбуурул менен чайпалып.  
Аккула менен болкоюп,  
Арстан Манас зонкоюп.  
Уй куймулчак Сарала,  
Уюлгутуп Алмамбет.  
Көктөкө менен болкоюп,  
Көзөл Чубак келатат.  
Буларды көрүп Семетей,  
Кайраттанды ченебей.  
Жалгыз көз катуу өкүрүп,  
Жаалысы менен түкүрүп.  
Чоюн башты колго алып,  
Жылбас атты аябай,  
Камчы менен бир салып.  
Эр Семетей баатырды,

Чапмак болду каарданып.  
Арбагы айкөл Манастын,  
Арка болуп Семене,  
Артында турат калкайып.  
Жалгыз көздүн көп кошун,  
Карманатын калың эл,  
Карап турат жардашып.  
Жалгыз көз камыр кутургур,  
Жаап аябай ант ургур,  
Жамап чапты кырданып,  
Жаачу күндөй сурданып.  
Чоюн баш менен урганда,  
Жылбастын башын бурганда,  
Жыгылды — деп Семетей,  
Жылмайып карап турганда.  
Чандан чыкты Семетей,  
Камчы уруй бууданга.  
Арман кылды Жалгыз көз,  
Жаза чапкан экемин,  
«Аттаңа» деп бушманда.  
«Манастап» Семен бакырды,  
Жалгыз көздү чакырды.  
Семетей үнүп укканда,  
Колуна балта курч алып,  
Алдыдан ал да качырды.  
Ажыдаардай өңдөнүп,  
Түрүн көрсөн камырды,  
Мангайга келип түз туруп.  
Семетейди башка уруй.  
Майдандын ичин чай алып,  
Чанда Семен көрүбөй,  
Жакасын элдер карманып.  
Жагалданган Семетей,  
Жалтанбай да, кенебей,  
Камчы берип Буурулга,  
Чандан чыкты эрендей.  
Эки кезек өткөрүп,  
Элди аман көз көрүп.  
Башын өдө көтөрүп,  
Эр Семетей жөтөлүп.  
Жагалдап Семен чыкканда,  
Жалгыз көз жана бушманда.  
Бүтүлүү тоо болсо да,  
Кадайын — деп бооруна,  
Чоң найзаны колго алып,

Жүргөн жерге чуу салып,  
Күркүрөтүп найзасын,  
Күүлөп чочко күч алып.  
Качырып найза муштады,  
Ал кумардан чыкпады.  
Найзасы сынды белинен,  
Үзүлүп орто жеринен.  
Күүгүмдөп көзү тунарып,  
Кулагы укпай чуу алып.  
Көзүн бардап Семетей,  
Жана кайта эс алып.  
Тайбуурулду чууратып,  
Чаңдан чыгып буралып:  
«Жалгыз көз баатыр, кел — деди,  
Кезегимди бер — деди!  
Кезек менен иши жок,  
Лит ургурду карасан,  
Айткан сөздө бүтүп жок.  
Жан аябас Жалгыз көз,  
Кылычын алып колуна,  
Кызталак кызып баратат.  
Жылбас аты кайыктай,  
Сызып кетип баратат.  
Эр Семетей баатырын,  
Кызып кетип баратат.  
Арстандан калган Сырнайза,  
Аны кармап колуна,  
Атасы түшүп оюна,  
Кадамак болуп бооруна.  
Кыямына келгенде,  
Кыйкырып барып тийгенде.  
Кыйгактуу найза, көк түпөк,  
Төш жарыча киргенде,  
Найзаны сайып мылгытып,  
Тезектен бетер ыргытып.  
Кайра айланып сайды эле,  
Өтө берип имериң.  
Чарайнасы чатырап,  
Чыдай албай быркырап,  
Темир сооттор жыртылып.  
Теңин найза өттү эле,  
Арстандын уулу чунагың,  
Мына ошондой күчтүү эле.  
Найзага сайып көтөрүп,  
Жалгыз көздүн өзүнө,

Айтты баатыр эр немен,  
Далай кепти өткөрүп:  
«Талоон коюп тынч элди,  
Талайсыңбы, Жалгыз көз?!  
Бекерче эле бирөөңүң,  
Ак никелүү катының,  
Каалайсыңбы, Жалгыз көз?!  
Алман алып кыздардан,  
Жалмайсыңбы, Жалгыз көз?!  
Тирүүлөй адам этиң жеп,  
Кандайсыңбы, Жалгыз көз?!  
Кылычтын мизин кан кылып,  
Жалайсыңбы, Жалгыз көз?!  
Айдап малын олжолоп,  
Кордойсуңбу, Жалгыз көз?!  
Урушка олжо алганда,  
Өлүм акыр болот — деп,  
Ойлойт белең, Жалгыз көз?!  
Урумдан алман кыз алып,  
Ойнойт белең, Жалгыз көз?!  
Эми күчүңдү элге күч кылып,  
Көйрөңдөнүп ташты чаап,  
Көрбөйсүңбү, Жалгыз көз?!  
Боз дөбөнү тоз кылып,  
Болжолу жок сөз кылып,  
Бөлбөйсүңбү, Жалгыз көз?!  
Бараңдын эли аралап,  
Башка журтту талап чаап,  
Жойлойсуңбу, Жалгыз көз?!  
Кайда кетти ал күчүң,  
Бучкагыңа теңебей,  
Койбойсуңбу, Жалгыз көз?!  
Сонунду бүгүн көрдүңбү,  
Сойлодунбу, Жалгыз көз?!  
Семетей мени соет — деп,  
Ойлодунбу, Жалгыз көз?!  
Жети кабат темир төп,  
Кнесиңби, Жалгыз көз?!  
Теги ажал болот — деп,  
Билесиңби, Жалгыз көз?!  
Жарлаган жерге жан койбой,  
Кырасыңбы, Жалгыз көз?!  
Бүтүн кылым калкына,  
Турасыңбы, Жалгыз көз?!  
Шыйрактап кармап Семетей,

Урасыңбы, Жалгыз көз?!  
Капташып ажал өлүмгө,  
Каласыңбы, Жалгыз көз?!  
Тирилип кайра жериңе,  
Барасыңбы, Жалгыз көз?!  
Семиз болсо союп жеп,  
Өзүң окшош адамга,  
Зулум, закмат отунду,  
Жаясыңбы, Жалгыз көз?!  
Калың түркмөн элиңди,  
Айдайынбы, Жалгыз көз?!  
Жарадар кылып жөн койбой,  
Жалмайынбы, Жалгыз көз?!  
Өзүң кары менен жашмын,  
Жайлайынбы, Жалгыз көз?!  
Жалпы жандын көп өчүп,  
Алайынбы, Жалгыз көз?!  
Кара эшектей кардыңды,  
Жарайынбы, Жалгыз көз?!»  
Жалгыз көзгө көп айтып,  
Өткөзүп ага бек айтып,  
Как ошондо Семетей,  
Найзаны оңдоп имерди,  
Оро-пара тумшукка,  
Ташка уруп жиберди.  
Шаркырап каны чачылды,  
Сөпөттөй сөөгү жаңчылды.  
Жалгыз көзгө Семетей,  
Билбейсиң — деп алынды,  
Кара калпак түркмөнгө,  
Ажал өлүм табылды.  
Көзү көрүп өлгөнү,  
Өлбөйлү туруп берип — деп,  
Көл салып бала жолборско,  
Кошундун баары жабылды.  
Телегейи тең экен,  
Баары тегиз эл экен.  
Кишилер зор экен,  
Бою бийик чоң экен.  
Аскердин түбү ал элден,  
Адылдерден дээр экен.  
Кара болот зулпукор,  
Кармап сууруп кынынан,  
Качырып кирди Семетей,  
Жабылган элдин кыйрынан.

Кылычын шилтеп тартканда,  
Мизинен каны чуурган.  
Кылкандай найза, көк желек,  
Кылкылдаган аскерге,  
Кыйын болду бул дүмөк.  
Арылган боздой түрүлтүп,  
Аткан таңдай сүрүлтүп.  
Жалгыз көздүн аскерин,  
Айдап Семен үркүтүп.  
Таш кыя, татаал канчыгай,  
Тайгак, тарма жолу бар,  
Айдап кирди аскерди,  
Бала жолборсо аялбай.  
«Тирүү койсом болбойт — деп, —  
Баатыры өлсө кошуну,  
Жабылып мага жолойт — деп. —  
Тирүү калса булардан,  
Жазасын элдин берет» — деп,  
Күчү менен керн жок,  
Куп байлады белин ал,  
Кубалап кырды элди ал.  
Чындап бузду пейлин ал,  
Чың байлады белин ал.  
Бирин койбой талкандап,  
Түптүз кылды элди ал.  
Жалгыз киши калбады,  
Жан качырбай жайлады.  
Катылышып түркмөндүн,  
Казат кылган бул элден,  
Үйүнө киши жанбады.  
Өчөшкөндөн Семетей,  
Кара калпак түркмөнгө,  
Бетпак тоого барганы.  
Жалгыз көздөй зулумду,  
Өлтүрүп андан өчтү алды,  
Өчөшкөн калың көптү алды.  
Жалгыз көздү жалмаган,  
«Укмуштан угун, өлдү — деп. —  
Урумдун эли кубанды,  
Семетейди көрсөк» — деп,  
Эли, журт калбай кубанды.  
Тообо, назар кылышып,  
Урумдун эли жыйылып,  
Укмуштан угун Семенди,  
Уламалап мактады.

Буту менен бир тепсе,  
Тоолор учуп асманга,  
Периштелер качкандай.  
Бир үйлөсө күү менен,  
Дарыя толкуп чайпалып,  
Сабасынан ташкындай.  
Бир жылмайса күн күлүп,  
Қабагынан ай күлүп,  
Көзүнөн жылдыз чачкандай.  
«Жалгыз көз жырткыч өлбөсө,  
Кетет элек кырылып,  
Қалат элек баарыбыз,  
Қараңгы көргө тыгылып.  
Бир жылда он беш кыз алган,  
Баарын койбой жеп алган.  
Кемип калса кыз чыкпай,  
Айдап кетип малды алган.  
Он жылдан бери карата,  
Ошондой кордук бул салган.  
Сен өлтүрдүң капырды,  
Теңдешпеген эч балбан».  
Жалгыз көздөн кутулуп,  
Элдин көөнү шат болду.  
Элдер жана чуркурайт:  
«Бул Жалгыз көз капырдын,  
Қылганы бизге дарт болду,  
Көкөйдөн чыккыс дат болду.  
Бойкат анын катыны,  
Сак туулса ал бала,  
Жана салат чоң жаңжал.  
Қабыл кылсаң тилекти,  
Жарып аны сен салсаң».  
Қатынды нэден табарда,  
Қардын анын жарарда.  
Эжекеси Қардыгач,  
Болбой койду так анда:  
«Өзүң дагы жалгызсың,  
Өчөшүң сен чочкого,  
Аскерди койбой бүт қырдың.  
Қурсакта жатқан бул бала,  
Чоңоюп сага не қылсын?!»  
Қардыгач сөзүн алғаны,  
Жарылбай қатып қалғаны.  
Жалгыз көздүн қатыны,  
Эркек бала ал тууду.

Атын анын Сарт койду,  
Ақыры жүрүп ал Сарттан,  
Қыргызга бүлүк чоң болду.  
Бура тартып Семетей,  
Таласты көздөй оролду.  
Қол кармашып Семетей,  
Қара дөө менен достошту.  
Кетемин — деп элине,  
Эжекеси Қардыгач,  
Эли менен коштошту.  
Урумдан келген көп элден,  
Улуу, кичүү дебестен,  
Ақыл, насаат кеп уқту.  
Арбын алды олжону,  
Ар бир ишке жолукту.  
Атасы айкөл Манастын,  
Арбагына сыйынып,  
Аттанып эли алашка,  
Эчен күнү жол басып,  
Жетип келди Таласка.  
Муну мындай таштайлы,  
Чығымдан коркуп Коңурбай,  
Өлгөнүнөн баштайлы.

## КОНУРБАЙДЫН ӨЛҮШҮ, УУСАҢГЕНДИН ДҮМӨГҮ.



Семетей жатты жоо жайлап,  
Тендешпей беңде бел байлап.  
Жыл он эки ай күн өттү,  
Мөөрлөнкөн калмактан,  
Алман алар күн жетти,  
Алыскы жерге баргызбай,  
Айлааны кара кыш жетти.  
Жамбы изден барган жок,  
Жай алып жатып, кыш өттү.  
Ойлонуп куу Коңурбай:  
«Мындай айла издейин,  
Алдында бир кур берейин,  
Андай кийин арстанга,  
Элчи салып көрөйүн». —  
Деп, ошентип түгөнгүр,  
Айла менен пул жасап,  
Жезден алгын ал жасап,  
Калайдан күмүш мол жасап,  
Семетейге жиберди.  
Жыйырма чейрек «алтынга»,  
Баскан экен ал мөөрүн.  
Ар жыл сайын беришке,  
Жалганы пулду чыкканча,  
Жарамак болду бир ишке.

Бир жылкысын бергенде,  
Кийинкисин токтотуп,  
Эки жылы сүйрөшкө.  
Камданууну ал ойлоп,  
Бир беттешип көрүшкө.  
Амалын таппай кыйналып,  
Чыдабады ал ишке.  
Бул Коңурбай чон калча,  
Айла тапты бир башка.  
Бейжинде жатып тактада,  
Кабарчыны чаптырып,  
Эсен ханды алдырып,  
Далай чоңду чакыртып,  
Сөзгө элди кандырып:  
«Адам уулу жаралып,  
Жер жүзүнө келгели,  
Бейжин аты коюлуп,  
Шаар түрүнө келгели,  
Кытай аты коюлуп,  
Эл түрүнө келгели,  
Тенсетип ушул Бейжинди,  
Эч бир адам келбеди.  
Келсе дагы адамдар,  
Алып шаарын жеңбеди.  
Түрк уулунун Манасы,  
Алып кетти ал — деди.  
Атайлап сапар жол тартып,  
Алыска бардым мен — деди.  
Сойдуруп келдим ошондо,  
Нескара баштап эрлерди!  
Семетейге жеңдирдим,  
Мен карыгандыгым билдирдим.  
Жадаса жадар билбейсин,  
Душманың ким, досуң ким,  
Коңулүңө илбейсин!  
Семетейге жол бердим,  
Жыйырма чейрек алтынды,  
Бир жыл жүктөп мол бердим.  
Нак алтын бербей ошого,  
Сары жез менен калайдан,  
«Сап алтын» кылып мен бердим.  
Баштагысы бекер го,  
Эми билги, хандарым,  
Семетейдин жеңгенин.  
Ар жыл алман сен кылып,

Алтын, күмүш бергенни!  
Үйдө жатсаң, улуктар,  
Элиңдин пайда, зыяңын,  
Эч качан да билбейсиң.  
Эби келсе сиздерге,  
Эр Семетей баатырга,  
Элчи салсак, мен деймин.  
Аларда эки жол койсок,  
Ал бирөөнө жөн койсок.  
Кара аскерди эсепсиз,  
Дептерден жыртып таштасак,  
Алптарды алып эсепке,  
Ашык болсо кун берсек,  
Ашып кетсе кун алсак.  
Алтышды коюп, хандарым,  
Ашып кетсе биздин али,  
Тамгалатып жер алсак.  
Ушу менин акылым,  
Ойлонгула, улуктар,  
Түпкүлүгүн акырын!  
Адам адам болгону,  
Алтын такта Бейжиндин,  
Алтын, күмүш теңгесин,  
Алым салып ким алды?  
Манас келип жол салды,  
Эки сапар кол салды.  
Албай коюп жеринди,  
Кайсынысы кур калды?  
Бергиле кеңеш кебин» — деп, —  
Айтып сөзүн муңайды.  
Кулак салып Эсен хан,  
Угуп туруп далай хан,  
Көтөп кылып олтуруп:  
«Билгини сага бердик — деп,  
Өзүн билди кылгың — деп,  
Четтен келген жоо болсо,  
Эрлик кылган сенсиз» — деп.  
Али Коңурбай баатырга,  
Алар берди бирлигин,  
Өлүм менен тирлигин.  
Колуна бийлик алганда,  
Козгодуп жатпай зор калча,  
Эки киши жиберди,  
Элчи кылып чабарга.  
«Амурдун улуу суусунда,

Кызыл кыя бели бар,  
Тулаңы калың жери бар,  
Ушуга келсең Семетей,  
Жарашсак деген кебим бар.  
Сенин менде кегин бар,  
Менин да сенде кегим бар.  
Үстөмдүктү сен алып,  
Алым алган жерин бар.  
Малды, пулду таштайлы,  
Кара баштан баштайлы.  
Кара баштуу адамдан,  
Кара аскерди эч качан,  
Сап эсепке албайлы,  
Алптарды санайлы.  
Ашык болсо кимдики,  
Кун беришин тарайлы.  
Артык, кемдик барк болсо,  
Жер тарабын карайлы.  
Же Манастын көзү барында,  
Менин толук чагымда,  
Же менин көзүм барында,  
Сенин толук чагында.  
Бешикте бала уктабай,  
Белдерде жылкы жуушабай.  
Кармашып келе жатабыз,  
Көп жылдан бери тынч албай.  
Элүү жылда эл жаңы,  
Жүз жылда болот жер жаңы.  
Өзүн ойло, Семетей,  
Жаңы эрге кекти калтырып,  
Калганга убай кылбайлы.  
Өзүмчө акыл ойлонуп,  
Туура көрдүм буларды». —  
Жазган каты ал экен,  
Коңурбай сөзү бул экен.  
Окутуп катты Семетей,  
Ойлонгону бул экен.  
«Алты эсепке салсам — деп,  
Артык чыгат биздин эл,  
Күйрөктүүнүн сырт жагың,  
Бери тартып алсам — деп.  
Акименин Коңурбай,  
Алдыма менин келмекчи?!  
Алым менин көп чыкса,  
Айрып жерин бермекчи?!



Мындай сонун эсепти,  
Таба албай мен турам.  
Болжогон күнү ал келсин,  
Ошого жете мен барам». —  
Деп, сурданып Семетей,  
Атайлап ага кат жазбай,  
Элчини сыйлап атказбай,  
Айтып сөзүн жиберди.  
Алыска барган элчилер,  
Антип, минтип жүрүшүп,  
Арандан зорго келишти.  
Семетейдин сөздөрүн,  
Бир бирден айтып беришти.  
Келем деген кебине,  
Кесирлүү бул чоң калча,  
Өтө кыйын кош болду.  
Айласын көрчү түгөнгүр,  
Ок жыландай октолду.  
Алымга берип жүрүүчү,  
Алтын, күмүш теңгени,  
Бербей турган окшонду.  
Кыш өттү да жай келди,  
Болжол кылган жеринте,  
Ал Коңурбай чоң келди,  
Айдама кошун кол келди.  
Кара тоодой хан Коңур,  
Канчаны жеген оңбогур.  
Эки тизгин, бир чылбыр,  
Өз колуна тийгенде,  
Уй түгүндөй кол менен,  
Уйпалачу ой менен,  
Амурду көздөй жол алды,  
Айдама кошун кол алды.  
Шайтандын тилин билгенден,  
Жыландан камчы илгенден.  
Шумдуктун кара тулпарын,  
Ажалдын кара бүркүтүн,  
Томогосуз көтөрүп,  
Тоо омкоруп жүргөндөн.  
От жалынын бүрккөндөн,  
Үрөйү элдин үрккөндөн.  
Адам тилин билбеген,  
Аркан чач печен дөөлөрдөн.  
Жаңына котчу алыптыр,  
Жабыла жөнөп калыптыр.

Чыр чыгарса Семетей,  
Кыймылдатып кебелтпей,  
Жылдырбай байлап алам — деп,  
Жөргөмүш торун жабыптыр.  
Амурдун кызыл кыяга,  
Айкырып жатып алыптыр.  
Ошол кезде карасаң,  
Арстан туулган эр Семен,  
Айласы арбын эр немен,  
Чоролор менен кеңешип,  
Кандай күндөр болот — деп,  
Айбалта, кылыч өгөшүп,  
Казактардын көп колун,  
Буктурма кылып салыптыр.  
Калчанын күчүн көрөм — деп,  
Ашыга жөнөп калыптыр.  
Айга-буйта дегинче,  
Тулпарларын чуратып,  
Төбөдөн тозоң чубалтып,  
Салып кирип келиптир.  
Хан каадасы боюнча,  
Коңурбайдын оюнча,  
Кабылан Семей, хан Коңур,  
Такка чыгып олтурду.  
Көп кечигип турбады,  
Бүтүн кебин урганы.  
Бүтүшкөн шарт боюнча,  
Алты эсенке алганы.  
Кангай жактан өлгөн али,  
Артык чыгып калганы.  
«Моор бас» — деп Коңурбай,  
Ормон окуу салганы.  
«Алды менен Манаска,  
Алты жүз миң калмакты,  
Айыбына бересин», —  
Деп, Семетей айтканы!  
«Бул эмине кылык — деп,  
Бул кайдан келген кычык кеп?!» —  
Али Коңурбай чоң калча,  
Ачууланып калганы.  
Ащычакты Гүлчоро:  
«Атаңдын көрү чүржүт кул,  
Айткан сөздү угуп тур.  
Алмамбет, Чубак, Музбурчак,  
Ажыбай, Көкчө, эр Сыргак,

Алп Серек калган эрлердин,  
Булардын баарын жеп койдун!  
Аз келгенсип ал ишин,  
Таласка барып өрт койдун!  
Андан кепти ачпасак,  
Кун берем — деп, — калмакка,  
Абакем мөөрдү не басат?!  
Алманга берчү алтынды,  
Убагында бербейсин.  
Алтын — деп, — сары жезинди,  
Күмүш — деп, — калай, темирди,  
Алдаган кептен сен калча,  
Ал эмнеге келбейсиң?!  
Кун бергин — деп, — Коңурбай,  
Калжырап бокту не жейсиң?!  
Сен албайсың, бересиң,  
Мойнунду бурсаң, сен калча,  
Азыр менден өлөсүң!»  
Арстандын түрүн көргөндө,  
Санаасын санга бөлгөндө.  
Ашыккандан Коңурбай,  
Алдыртан кирпик ирмедди.  
Шайтандын тилин билгендер,  
Шашылып атка минди эми.  
Эки жакын калың кол,  
Ат коюшуп калды эми.  
Канаттуу жетпес талаада,  
Каңгайдан келген балаага,  
Канкорлор уруш кылышты,  
Канчасын аттан жыгышты.  
Кызыл кыя талаада,  
Кызыл бороон жел болду.  
Кыйкырып үнү басылбай,  
Кыжылдаган эл толду.  
Токтобой кошун толкуду,  
Аккан селдей толкуну.  
Алдары арбын күчтүүлөр,  
Найзасы албарс учтуулар,  
Ылганып алга чыгышты.  
Үч кабылан буларды,  
Антара сайып жыгышты.  
Кылычы кызыл курчтуулар,  
Кытайдан чыккан мыктылар.  
Желеги желге жалпылдап,  
Жез барабан карсылдап.

Айбалта көккө жаркылдап,  
Ат коюп катар келишти.  
Өлүмдөн туура шек кылбай,  
Ойлорунда баарысы,  
Кыргызды байлап кетишти.  
Кызыл желек, Сырнайза,  
Тоо томкоргон бир сайса.  
Гүлчоро менен Канчоро,  
Ар сонуну бар чоро.  
Бучкакка камчы салганы,  
Суркоен менен Каралат,  
Булуттай сызып калганы,  
Кайрып мизин салганы.  
Каптап келген селдерди,  
Кайнаган калмак элдерди.  
Калкан жапкан элдерди,  
Бооруна найза мылгытты,  
Оозунан кантын кулгутту.  
Бадана кийген баатырдын,  
Башын кесип туйлатты,  
Дардайтып аттан кулатты.  
Амурдун бою чаң болду,  
Талаанын баары кан болду.  
Ат көтөргүс дөөлөрдүн,  
Башы айланган маң болду.  
Оп тартып ийчү дөөлөрү,  
Ат көтөргүс жөөлөрү,  
Омкорулуп жыгылды,  
Орого башы тыгылды.  
Эки жактын өлүгү,  
Эттен бүткөн тоо болду,  
Ат өлүгү зоо болду.  
Өлгөндөрдүн кунун куун,  
Кайрашкан кыйын жоо болду.  
Укумунан тукуму,  
Унутулгус доо болду.  
Түн кулпусу бекиди,  
Жыйылгыла, аскер — деп,  
Эки жагын жекиди.  
Эр Семетей баатырын,  
Кол эсебин алганы:  
«Бердикте тилмеч береп жок,  
Илгедей менен Талдыбай,  
Өчөбаш, Мөңгү эрен жок.  
Оодарылып кетеби,